

**NÁRODNÁ RÁMCOVÁ STRATÉGIA
PODPORY SOCIÁLNEHO ZAČLENENIA
A BOJA PROTI CHUDOBE**

Obsah

ZOZNAM TABULIEK, GRAFOV a SCHÉM	3
ÚVOD	4
1) VÝCHODISKÁ.....	6
1.1 Sociálne začlenenie a stratégia Európa 2020.....	6
1.2 Ciele v oblasti sociálneho začleňovania v strategických a koncepčných dokumentoch Slovenskej republiky	9
1.3 Vnútroštátne predpisy v oblasti sociálneho začlenenia a boja proti chudobe	17
1.4 Východiská Národnej rámcovej stratégie pre podporu sociálneho začleňovania a boj proti chudobe	18
Zhrnutie	20
2) NÁRODNÝ CIEĽ PRE ZNIŽOVANIE CHUDOBY A SOCIÁLNEHO VYLÚČENIA: SÚČASNÁ SITUÁCIA a KONTEXT.....	21
2.1. Ekonomická situácia a vývoj.....	21
2.2. Demografická situácia a vývoj	24
2.3. Situácia a vývoj v oblasti chudoby a sociálneho začleňovania	26
2.4. Spoločenská klíma vo vzťahu k podpore sociálneho začlenenia a boja proti chudobe	38
3) POLITIKY ZAMERANÉ NA PODPORU SOCIÁLNEHO ZAČLENENIA A ZNIŽOVANIE CHUDOBY	45
3.1.Hlavné výzvy a cieľové skupiny	45
3.2.Kľúčové opatrenia	48
4) MECHANIZMUS MONITOROVANIA A HODNOTENIA.....	57
4.1. Ukazovatele pre účely monitorovania a hodnotenia politík zameraných na podporu sociálneho začlenenia a boja proti chudobe	57
4.2. Proces monitorovania a vyhodnocovania	67
5) PROCES KOMUNIKÁCIE SO ZAJAHOVANÝMI STRANAMI	68
5.1. Východiská.....	68
5.2. Zámery.....	69
PRÍLOHA 1	72
PRÍLOHA 2.....	73

ZOZNAM TABULIEK, GRAFOV A SCHÉM

TABUĽKY

Tabuľka 1: Hlavné ciele stratégie Európa 2020 na úrovni EÚ a v SR (strana 6)

Tabuľka 2: Ohrozené skupiny v strategických dokumentoch SR vzťahujúcich sa k sociálnemu začleneniu a boju proti chudobe (strana 14)

Tabuľka 3: Prehľad základných ukazovateľov ekonomického vývoja v rokoch 2008 – 2013 (strana 22)

Tabuľka 4: Vzťah medzi zamestnanosťou a hrubou pridanou hodnotou (odhad koeficientu korelácie) a pružnosť hrubej pridanej hodnoty voči zamestnanosti (odhad elasticity) v krajinách EÚ v období 2000-2013 (strana 23)

Tabuľka 5: Prehľad základných ukazovateľov chudoby a sociálneho vylúčenia podľa etapy života (%), 2008 – 2012) (strana 35)

Tabuľka 6: Pociťované napätie medzi skupinami na Slovensku (strana 42)

Tabuľka 7: Výskyt nedoplatkov v domácnostiach SR (strana 43)

Tabuľka 8: Politické oblasti a indikátory vzťahujúce sa k sociálnemu začleňovaniu a boju proti chudobe v Jednotnom rámci hodnotenia (s. 58)

Tabuľka 9: Národné indikátory chudoby a sociálneho vylúčenia (strana 61)

Tabuľka 10: Ukazovatele pre posúdenie reforiem a iniciatív v rámci Záruky pre mladých ľudí v SR (strana 63)

Tabuľka 11: Ukazovatele rozvoja služieb v SR (strana 64)

Tabuľka 12: Indikátory pre oblasť integrácie marginalizovaných rómskych komunít (strana 65)

GRAFY

Graf 1: Vývoj zloženia populácie SR podľa základných vekových skupín v rokoch 1950 – 2011 a prognóza na roky 2020 – 2050 (strana 25)

Graf 2: Vývoj základných indikátorov chudoby a sociálneho vylúčenia na Slovensku v rokoch 2008 – 2012 (strana 26)

Graf 3: Indikátor chudoby a sociálneho vylúčenia a jeho zložky v roku 2012 (strana 27)

Graf 4: Deprivácia v položkách indexu materiálnej deprivácie v rokoch 2005, 2009 a 2012 (strana 33)

Graf 5: Osoby rómskej a nerómskej národnosti žijúci v domácnostiach v riziku chudoby v roku 2011 (strana 37)

Graf 6: Do akej miery súhlasíte alebo nesúhlasíte s nasledujúcimi výrokmi o našej krajine? (strana 39)

Graf 7: Zhodnotenie dôležitosti faktorov pre dosiahnutie úspechu v živote (strana 40)

SCHÉMY

Schéma 1: Prehľad tematického zamerania cieľov v strategických a koncepčných dokumentoch SR (strana 10)

Schéma 2: Prepojenie indikátorov v oblasti sociálneho začleňovania (strana 57)

ÚVOD

Znižovanie chudoby a sociálneho vylúčenia patrí k dlhodobým prioritám verejných politík na Slovensku. Táto agenda je prítomná v právnych predpisoch i koncepcných a strategických dokumentoch Slovenskej republiky. Slovensko sa v nich hlási k záväzkom v oblasti ochrany ľudských, hospodárskych, sociálnych a kultúrnych práv, tak ako sú definované v celom rade medzinárodných dohôd a dohovorov, a definuje v nich súbor relevantných princípov, cieľov a nástrojov.

Národná rámcová stratégia podpory sociálneho začlenenia a boja proti chudobe predstavuje dokument strategickej povahy, ktorý systematizuje prístupy k riešeniu chudoby a sociálneho vylúčenia a rozvíja ich pod jednotným rámcom, a to vo vzťahu k cieľom vyplývajúcim zo stratégie Európa 2020. Výhodiskovým bodom je členstvo Slovenskej republiky v Európskej únii spolu s prihlásením sa k spoločným hodnotám a záväzkom, ktoré z tohto členstva vyplývajú.

Členstvo Slovenskej republiky v Európskej únii prinieslo v oblasti podpory sociálneho začleňovania nové výzvy a nové rámce. Slovensko sa pripojilo k spoločným ambíciám a začalo participovať na Otvorenej metóde koordinácie v oblasti sociálnej ochrany a sociálneho začleňovania (OMC/OMK), ktorou sa koordinujú politiky vo vzťahu k odsúhlaseným cieľom pomocou spoločných sociálnych indikátorov, sociálneho monitorovania a reportovania. Slovenská republika ako členská krajina EÚ prijala niekoľko strategických dokumentov týkajúcich sa sociálneho začleňovania. V roku 2003 bolo podpísané *Spoločné memorandum o sociálnom začleňovaní* a následne v roku 2004 vláda Slovenskej republiky schválila prvý *Národný akčný plán sociálnej inklúzie 2004-2006*, ktorý medzi dlhodobé výzvy zaradil zvyšovanie zamestnanosti a zamestnateľnosti zraniteľných skupín, zníženie rizika chudoby rodín s nezaopatrenými deťmi, prekonávanie nevýhod súvisiacich so vzdelaním a podpora integrácie rómskych komunít. V nadväznosti na to boli identifikované viaceré ciele a politické opatrenia.

V roku 2006 bol v rámci participácie na Otvorenej metóde koordinácie schválený ďalší dokument strategickej povahy - *Národná správa o stratégiách sociálnej ochrany a sociálnej inklúzie pre roky 2006-2008*, súčasťou ktorej boli národné akčné plány integrované tri „sociálne oblasti“, a to sociálne začlenenie, zdravotná a dlhodobá starostlivosť a oblasť dôchodkov. Tento dokument zdôrazňoval potrebu zamerať sa na „prehodnotenie účinkov a efektivity prijatých krokov vo vzťahu k sociálnym dopadom, zavádzanie ďalších zmien tam, kde je to potrebné“. Základným cieľom sociálnej politiky na Slovensku malo byť vytváranie legislatívneho a inštitucionálneho rámca na „udržanie a rozvoj ľudských, hospodárskych, kultúrnych a sociálnych práv a zdrojov smerujúcich zabezpečeniu dôstojnej životnej úrovne, podpore rodovej rovnosti, zabezpečeniu rovnosti príležitosti a eliminácii akejkoľvek formy diskriminácie“.

Nadväzujúci dokument *Národná správa o stratégiách sociálnej ochrany a sociálnej inklúzie pre roky 2008-2010* ďalej rozvíjala strategický prístup k trom pilierom sociálneho začlenenia spolu s posilnením previazanosti medzi nimi a hospodárskymi politikami a politikami zamestnanosti. Strategický prístup tu „reflektuje poznanie celkového procesu globalizácie a demografických zmien a súvisiace výzvy v oblasti zabezpečenia ekonomického rastu, udržateľnosti verejných financií, zvyšovania zamestnanosti, znižovania nezamestnanosti

a zlepšovania sociálnej inklúzie.“ Správa okrem iného zhodnotila úlohy a opatrenia, ktoré boli stanovené v predchádzajúcej Národnej správe.

Od roku 2010 je v platnosti stratégia Európa 2020, ktorá zaraďuje boj proti chudobe a sociálnemu vylúčeniu medzi hlavné ciele Európskej únie. Na rozdiel od predchádzajúcich období obsahuje transparentný kvantifikovaný záväzok v danej oblasti. Slovenská republika sa prihlásila k spoločnému úsiliu a k spoločnému cieľu chce prispieť dosiahnutím národného cieľa, a síce, že **do roku 2020 zníži počet osôb ohrozených rizikom chudoby a sociálneho vylúčenia o 170 000. Národná rámcová stratégia podpory sociálneho začlenenia a boja proti chudobe vychádza z národného cieľa v oblasti boja proti chudobe a sociálnemu vylúčeniu a prináša prehľad východísk, priorít a politík sociálneho začleňovania, mechanizmy monitorovania vývoja v danej oblasti a formuluje princípy a formy spolupráce s kľúčovými aktérmi.**

1) VÝCHODISKÁ

Národná rámcová stratégia podpory sociálneho začleňovania a boja proti chudobe sa obsahovo opiera o dva piliere. Prvý pilier predstavuje stratégia Európa 2020, druhým pilierom sú národné koncepčné a strategické materiály Slovenskej republiky dotýkajúce sa sociálneho začleňovania. Národná rámcová stratégia tak odkazuje k prijatým záväzkom a pokračuje v rozpracovaní strategických prístupov a politík vo vzťahu k riešeniu problémov sociálneho vylúčenia a chudoby. Zároveň, stratégia sa hlási k trom sociálno-politickým paradigmám, ktoré v súčasnosti predstavujú východiská progresívneho prístupu k sociálnemu začleňovaniu a boju proti chudobe, založeného na rešpektovaní ľudských práv, zdôraznení produktívnej funkcie sociálnej politiky a jej aktivizujúceho potenciálu. Tieto tri perspektívy budú rámcovať aktivity v oblasti boja proti chudobe a sociálnemu vylúčeniu v ďalšom období.

1.1 Sociálne začlenenie a stratégia Európa 2020

Stratégia Európa 2020 definovala tri kľúčové priority, ktorými sú inteligentný, udržateľný a inkluzívny hospodársky rast. Inteligentný rast vychádza z posilňovania znalostí a inovácií, ktoré mu prinášajú potrebnú dynamiku a kvalitu. Udržateľný rast odkazuje k nevyhnutnosti efektívneho využívania zdrojov a vytvárania udržateľného a konkurencieschopného hospodárstva. Inkluzívny rast prispieva k sociálnej súdržnosti, k podpore aktívnej participácie na fungovaní spoločnosti a k znižovaniu chudoby, a to prostredníctvom vysokej zamestnanosti, reforiem trhu práce, systému vzdelávania a systému sociálnej ochrany.

Vo vzťahu k týmto troch prioritám bolo stanovených osem cieľov (Tabuľka 1), z ktorých jeden sa priamo dotýka politík sociálneho začleňovania. Na úrovni EÚ sa členské štáty zaviazali znížiť počet osôb v riziku chudoby a sociálneho vylúčenia aspoň o 20 miliónov. Spoločné ciele sú transportované do národných cieľov. Slovenská republika sa zaviazala, že do roku 2020 zníži počet osôb ohrozených rizikom chudoby a sociálneho vylúčenia o 170 000 a prispeje tak k spoločnému cieľu redukovať rozsah ohrozenej populácie v EÚ. Tento cieľ vystihuje viacdimenziálnosť chudoby a sociálneho vylúčenia, pretože cieľovú populáciu definuje na základe kritérií viažucich sa k trom oblastiam – príjmovej chudobe, materiálnej deprivácii a veľmi nízkej intenzite práce. Tomuto cieľu zodpovedá ambícia prijímať politiky a opatrenia zacielené na širšie spektrum problémov a ich vzájomné súvislosti.

Tabuľka 1: Hlavné ciele stratégie Európa 2020 na úrovni EÚ a v SR

Ciele na úrovni EÚ	Národné ciele pre SR
Zvýšenie miery zamestnanosti osôb vo veku 20-64 rokov na 75 %	Zvýšenie miery zamestnanosti osôb vo veku 20-64 rokov na 72 %
Zvýšiť úroveň investícií do výskumu a vývoja na 3 % HDP	Zvýšiť úroveň investícií do výskumu a vývoja na 1 % HDP
Znížiť emisie CO ₂ (oproti roku 1990) o 20 %	Znížiť emisie CO ₂ (oproti roku 1990) o 13 %
Získavať 20 % energie z obnoviteľných zdrojov	Získavať 14 % energie z obnoviteľných zdrojov
Zvýšiť efektívnosť vo využívaní energie o 20 %	Zvýšiť 1,65 krát efektívnosť vo využívaní energie
Znížiť mieru predčasného ukončenia povinnej školskej dochádzky pod 10 %	Znížiť mieru predčasného ukončenia povinnej školskej dochádzky pod 6 %
Zvýšiť podiel obyvateľov vo veku 30-34 rokov s ukončeným vysokoškolským vzdelaním na minimálne 40 %	Zvýšiť podiel obyvateľov vo veku 30-34 rokov s ukončeným vysokoškolským vzdelaním na minimálne 40 %

Implementáciu stratégie Európa 2020 podporujú *Integrované usmernenia stratégie Európa 2020* tvorené dvoma nástrojmi, ktoré sú ukotvené v Zmluve o fungovaní Európskej únie: hlavnými smermi hospodárskych politík a usmerneniami pre politiky zamestnanosti členských štátov.¹ Integrované usmernenia tvoria rámec vykonávania stratégie Európa 2020, podporujú koherentnosť snáh na úrovni vnútroštátnych politík i politík na úrovni EÚ vo vzťahu k stanoveným cieľom. Stratégie Európa 2020 obsahuje desať usmernení, pričom štyri z nich (usmernenie 7 až 10) sa týkajú zamestnanosti a v rámci nich jedno je explicitne venované sociálnemu začleneniu. Podľa tohto Usmernenia 10 „Podpora sociálneho začlenenia a boj proti chudobe“ by sa členské štáty mali zamerať na podporu plnohodnotného zapojenia sa do spoločnosti a hospodárstva, na zabezpečenie rovnakých príležitostí prostredníctvom prístupu k dostupným udržateľným a kvalitným sociálnym službám a zdravotnej starostlivosti. Štáty by mali aj zlepšiť systémy sociálnej ochrany, politiky celoživotného vzdelávania a aktívneho začlenenia. Zlepšovanie systémov sociálnej ochrany by malo viesť k zaručeniu primeraných príjmov, istoty príjmov počas rôznych životných situácií a zároveň ich finančnú udržateľnosť.

Usmernenie týkajúce sa podpory sociálneho začlenenia je prepojené s ostatnými usmerneniami, najsilnejšie s usmerneniami pre politiky zamestnanosti. Tie pokrývajú komplementárne aspekty procesu sociálneho začleňovania – zvyšovanie účasti na trhu práce a znižovanie štrukturálnej nezamestnanosti (Usmernenie 7), rozvoj kvalifikácie zodpovedajúcej potrebám trhu práce, podpora kvality pracovných miest a celoživotného vzdelávania (Usmernenie 8) a zlepšovanie výkonnosti systémov vzdelávania a odbornej prípravy a zvyšovanie participácie na vysokoškolskom vzdelávaní (Usmernenie 9).

Keďže priebeh a dôsledky hospodárskej a finančnej krízy si vyžiadali užšiu spoluprácu a koordináciu verejných politík v rámci EÚ, pri implementácii stratégie Európa 2020 v členských krajinách, vrátane hospodárskej politiky a politiky zamestnanosti, sa zaviedol prístup koordinácie v rámci tzv. *európskeho semestra* (viď Box 1). Ročný prieskum rastu, publikovaný na začiatku európskeho semestra, potvrdil pre rok 2014 päť rovnakých priorít ako pre rok 2013, pričom jednou z nich je aj boj s nezamestnanosťou a sociálnymi dôsledkami krízy.

Kľúčovou súčasťou európskeho semestra je formulácia špecifických odporúčaní Rady pre jednotlivé členské krajiny. Odporúčania Rady týkajúce sa Národného programu reforiem SR na rok 2013 i 2014 zostali rovnaké. Z hľadiska sociálneho začlenenia majú najväčší význam národné špecifické odporúčania číslo 3 Country Specific Recommendation (CSR 3) a 4 (CSR 4), ktoré sa týkajú boja proti nezamestnanosti, zvyšovania zamestnanosti, boja proti nezamestnanosti a sociálneho vylúčenia. V odporúčaní číslo 3 bola identifikovaná potreba zlepšiť schopnosť poskytovať individualizované služby a posilniť vzťah medzi aktívnymi opatreniami a garanciou minimálneho príjmu, ako aj znižovať daňovo-odvodové zaťaženie

---

¹ Vid' dokumenty: *Odporúčanie Európskej rady o hlavných smeroch hospodárskych politík členských štátov a Únie – Časť I integrovaných usmernení stratégie Európa 2020* a *Rozhodnutie Európskej rady o usmerneniach pre politiky zamestnanosti členských štátov – Časť II integrovaných usmernení stratégie Európa 2020*.

pre nízko-príjmové skupiny a reformovať systém sociálnych transferov. Rada odporučila venovať pozornosť aj zlepšeniu dostupnosti služieb starostlivosti o deti do troch rokov. Odporúčanie číslo 4 kladie do popredia nevyhnutnosť riešiť problém vysokej nezamestnanosti mladých ľudí, a to nielen prostredníctvom nástrojov na zvyšovanie zamestnanosti (Záruka pre mladých), ale aj prostredníctvom vzdelávacieho systému. V oblasti vzdelávania sa kladie dôraz na zlepšenie prístupu k inkluzívnemu vzdelávaniu pre príslušníkov marginalizovaných komunít. Opatrenia Slovenskej republiky boli zahrnuté do Národného programu reforiem 2013 a 2014 a sú súčasťou aj predkladanej Národnej rámcovej stratégie podpory sociálneho začlenenia boja proti chudobe.

Box 1: Európsky semester

Ustanovením tzv. európskeho semestra došlo k prepojeniu Paktu stability a rastu a stratégie Európa 2020, pri zachovaní ich špecifickosti a ucelenosti. Európsky semester predstavuje šesťmesačný cyklus, počas ktorého sa má zabezpečiť koordinácia rozpočtových, makroekonomických a štrukturálnych politík. Zahŕňa formuláciu (ročných) priorít a cieľov, usmernení na úrovni EÚ, reporting členských krajín, hodnotenie a formulovanie špecifických odporúčaní. Začína predložením Ročného prieskumu rastu, ktorý na základe hĺbkových analýz určuje hospodárske a sociálne priority pre nasledujúci rok a po ktorom nasleduje predkladanie usmernení pre vnútroštátne politiky. V apríli členské štáty predkladajú dva kľúčové národné dokumenty – jeden v rámci Paktu stability a rastu (program stability, resp. konvergenčný program²) a jeden v rámci stratégie Európa 2020 (národný program reforiem). Hodnotenie Paktu stability a rastu a Európy 2020 sa síce realizuje súčasne, ale ich nástroje zostávajú inštitucionálne oddelené. Uvedené dokumenty sú zhodnotené Európskou komisiou, ktorá v prípade potreby môže formulovať odporúčania pre jednotlivé členské štáty, schvaľované v júli Európskou Radou. Načasovanie európskeho semestra umožňuje členským štátom zohľadniť odporúčania EÚ pri príprave rozpočtov. Jeho celkové nastavenie je zamerané na koherentný proces koordinácie, do ktorého vstupujú aktéri z rôznych úrovní a ktorý kombinuje rôzne metódy spolupráce a riadenia.

---

² Programy stability predkladajú členské krajiny z Eurozóny, konvergenčné program ostatné členské krajiny.

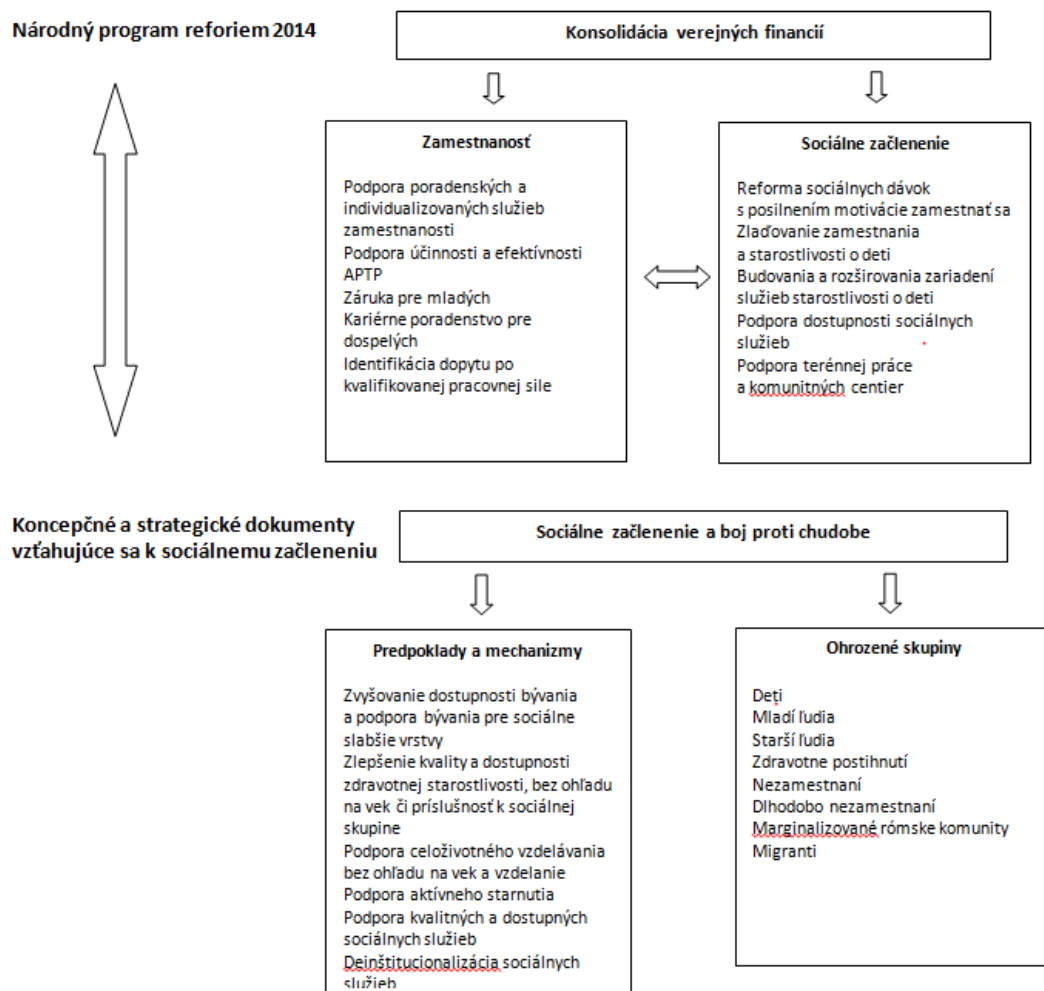
1.2 Ciele v oblasti sociálneho začleňovania v strategických a koncepčných dokumentoch Slovenskej republiky

Procesy sociálneho začleňovania sa dotýkajú rôznych aspektov podpory participácie ohrozených skupín na živote spoločnosti. Odráža to mnohorakosť zdrojov a foriem chudoby a sociálneho vylúčenia. Slovenská republika sa k podpore sociálneho začleňovania a boja proti chudobe a sociálnemu vylúčeniu prihlásila v niekoľkých strategických a koncepčných dokumentoch. Ide o dokumenty, ktoré sa tejto problematike venujú buď explicitne alebo sa týkajú príbuzných oblastí, pričom pokrývajú niektorú z dimenzií sociálneho začleňovania. Dokumenty možno rozdeliť do troch kategórií.

- Do prvej kategórie patria strategické dokumenty najvyššej úrovne, v ktorých sú zadefinované hlavné ambície, ciele a strategické prístupy. V prípade Slovenska ide o Národný program reforiem, ktorý predstavuje hlavný strategický dokument vlády SR zameraný na štrukturálne politiky a reformy podporujúce udržateľný hospodársky rast, rast zamestnanosti a zvyšovanie kvality života. Národný program reforiem identifikuje opatrenia potrebné na naplnenie cieľov vzťahujúcich sa k stratégii Európa 2020, reflektuje aj výsledky európskeho semestra – špecifické odporúčania Európskej rady pre Slovenskú republiku. Ďalej sem patrí Celoštátna stratégia ochrany a podpory ľudských práv v Slovenskej republike a jej Priorita V. – systémové opatrenia pre predchádzanie a odstraňovanie prekážok dosahovania skutočnej rovnoprávnosti a dôstojného života pre všetky skupiny obyvateľstva.
- Do druhej kategórie patria dokumenty národnej úrovne, ktoré sú zamerané priamo na problematiku sociálneho začlenenia, spracúvajú ju však komplexne a multisektorovo. Patrí sem Národná sociálna správa na rok 2012, ktorá ponúkla prehľad opatrení v oblasti sociálnej ochrany a sociálneho začleňovania a dopĺňa Národný program reforiem. Do tejto kategórie možno zaradiť aj predkladanú Národnú rámcovú stratégiu podpory sociálneho začleňovania a boja proti chudobe.
- V tretej skupine sa nachádzajú dokumenty zameriavajúce sa na špecifické ohrozené skupiny a/alebo parciálne oblasti sociálneho začleňovania. Ide o dokumenty ako Stratégia Slovenskej republiky pre integráciu Rómov do roku 2020, Stratégia deinštitucionalizácie sociálnych služieb a náhradnej starostlivosti v SR, Stratégia celoživotného vzdelávania, Národným programom aktívneho starnutia na roky 2014 – 2020 a ďalšie. Každý z dokumentov nazerá na sociálne začleňovanie z inej perspektívy. Navzájom sa však prekrývajú a dopĺňajú.

Prehľad strategických cieľov a priorít ukazuje, že podpora procesov sociálneho začleňovania prebieha na niekoľkých úrovniach a vo viacerých tematických oblastiach. Sociálne vylúčenie je v politikách Slovenskej republiky reflektované ako multidimenzionálny jav, ktorý si vyžaduje multi-sektorové politické intervencie (viď Schému 1).

Schéma 1: Prehľad tematického zamerania cieľov v strategických a koncepcných dokumentoch SR

Národné rámčujúce dokumenty

Kľúčovou strategickou prioritou Slovenskej republiky, zdôraznenou v Národnom programe reforiem 2014 i 2013 je **konsolidácia verejných financií**. Nejde však o jedinú prioritu, pretože doterajší úspešný priebeh konsolidácie ukazuje, že sa vytvára priestor pre zintenzívnenie úsilia riešiť ďalšie štrukturálne problémy, a to predovšetkým problémov v oblasti zamestnanosti. V Národnom programe reforiem je **oblasť zamestnanosti spojená s podporou sociálneho začlenenia a znižovania chudoby**, keďže „najúčinnnejším prostriedkom na zabezpečenie rastu príjmov obyvateľstva je zvyšovanie zamestnanosti“ (NRP 2014: 11), a to za predpokladu, že je sprevádzané efektívnymi a účinnými redistribučnými politikami zameranými na marginalizované skupiny. Štrukturálne priority zamestnanosť a sociálne začleňovanie sú prevedené do konkrétnych opatrení, ktoré možno zoskupiť do niekoľkých širších kategórií reflektujúcich špecifické odporúčania Európskej rady pre Slovensko. Prioritná pozornosť je venovaná skvalitňovaniu služieb zamestnanosti a aktívnych

politik trhu práce, reformám sociálnych dávok s cieľom posilnenia motivácie hľadať si zamestnanie, intervenciám zameraným na znižovanie nezamestnanosti mladých, súladu ponuky a dopytu po kvalifikovanej pracovnej sile, podpore budovania nových zariadení predškolskej starostlivosti a intervenciám smerom k marginalizovaným komunitám. Tieto oblasti sa do veľkej miery prekrývajú s oblasťami zdôraznenými v Národnom programe reforiem 2013.

Národný program reforiem definuje všeobecný rámec priorít v hospodárskych a štrukturálnych politikách. Popri ňom existujú ďalšie dokumenty, ktoré rozpracúvajú problematiku sociálneho začlenenia a boja proti chudobe podrobnejšie a pozornosť venujú jednotlivým aspektom sociálneho začleňovania a boja proti chudobe. Ich početnosť a rôznorodosť tém, ktoré pokrývajú, potvrdzujú, že Slovenská republika dbá na svoje záväzky v oblasti sociálnych práv a rozpracúva strategické a konceptuálne rámce na ich podporu. Zároveň ukazujú, že chudoba a sociálne vylúčenie sú chápané ako multidimenzionálne fenomény, ktoré si vyžadujú multisektorový prístup.

V roku 2012 bola prijatá Národná sociálna správa 2012, ktorá síce nestanovovala vlastné strategické ciele, keďže vychádzala z Národného programu reforiem a rozpracúva ho pre oblasť sociálneho začlenenia a sociálnej ochrany, avšak bola dôležitá v tom, že sa explicitne odvolávala na princíp aktívneho začleňovania. V rámci jeho uplatňovania boli medzi priority zahrnuté: podpora zamestnanosti mladých, boj s dlhodobou nezamestnanosťou, revízia aktívnych opatrení trhu práce, a to všetko v prepojení na reformu sociálnych dávok. *Národná sociálna správa 2012* zároveň stanovila prioritné oblasti, na ktoré sa politiky sociálneho začleňovania mali primárne zamerať v roku 2012 (ich ďalšie pokračovanie a rozvinutie možno nájsť v *Národnom programe reforiem 2013*). Hlavná pozornosť politik sociálneho začleňovania sa sústredila na tri oblasti: reformu sociálnych dávok, podporu sociálne vylúčených spoločností a zabezpečenie dostupnosti a kvality sociálnych služieb.

Ďalšie koncepčné a strategické materiály vzťahujúce sa k sociálnemu začleneniu možno rozdeliť do dvoch skupín. Do prvej patria koncepcie a stratégie zaoberajúce sa konkrétnymi oblasťami životných podmienok, ako je napríklad bývanie či zdravie. Do druhej skupiny patria materiály zamerané na špecifické ohrozené skupiny. V krátkosti predstavíme hlavné akcenty z hľadiska podpory sociálneho začleňovania a boja proti chudobe.

Národné koncepčné a strategické dokumenty týkajúce sa predpokladov nevyhnutných pre sociálne začlenenie a odvrátenie rizika chudoby

K dôležitým podmienkam plnohodnotnej participácie na živote spoločnosti a dôstojných životných podmienok určite patrí dostupné bývanie, zdravotná starostlivosť, vzdelávanie, dostupné, deinštitucionalizované sociálne služby, opatrenia SPODSK a podpora rodovej rovnosti. Jedným zo základných predpokladov podpory sociálneho začleňovania a boja proti chudobe je zabezpečenie primeraných podmienok na bývanie. Strategickým dokumentom štátu v tejto oblasti je Koncepcia štátnej bytovej politiky do roku 2020. Základným cieľom štátnej bytovej politiky je postupné zvyšovanie celkovej úrovne bývania tak, aby bolo pre obyvateľstvo dostupné a aby si každá domácnosť mohla zabezpečiť primerané bývanie. V súlade s uvedeným sú formulované jednotlivé čiastkové ciele, ktorými sú predovšetkým zvyšovanie fyzickej dostupnosti bývania so zreteľom na cenovú primeranosť, rozvoj

nájomného sektora, zlepšenie technického stavu existujúceho bytového fondu, predĺženie jeho životnosti a zníženie energetickej náročnosti.

Uznanie zdravia ako základného ľudského práva a zároveň ako kľúčového faktora rozvoja spoločnosti je základným východiskom Koncepcia štátnej politiky zdravia SR. Cieľom je vytvoriť prostredie, v ktorom budú mať občania zaručené podmienky na podporu, ochranu, rozvoj a prinavrátenie zdravia, a to bez ohľadu na vek či príslušnosť k sociálnej skupine. Z hľadiska podpory sociálneho začleňovania koncepcia obsahuje niekoľko kľúčových cieľov. Prvoradým je **zvýraznenie úlohy verejného zdravotníctva v procese starostlivosti štátu o verejné zdravie**. Tento cieľ je v súlade s princípom univerzalizmu, na ktorej táto koncepcia stojí. Ďalším dôležitým cieľom s presahom k politikám sociálneho začleňovania je **snaha o zlepšenie systému zdravotnej starostlivosti a jej dostupnosti**. Táto potreba zlepšenia dostupnosti zdravotnej starostlivosti je v súlade s poznatkami analýz vychádzajúcich zo štatistických zisťovaní o príjmoch a životných podmienkach domácností EU SILC, UNDP a Svetovej banky, ktoré poukazujú na riziká zhoršeného prístupu príslušníkov zraniteľných skupín k zdravotnej starostlivosti.

Treťou veľkou oblasťou týkajúcou sa sociálneho začleňovania, ktorá je rozpracovaná na strategickej úrovni, je oblasť vzdelávania. Kvalitné vzdelávanie je nevyhnutnou podmienkou rozvoja ľudského kapitálu a zvyšovania životnej úrovne. Zároveň poskytuje také kompetencie a zručnosti, ktoré umožňujú flexibilne reagovať meniace sa podmienky v spoločnosti a na trhu práce. Tento aspekt sociálneho začleňovania si všíma aktualizovaná Stratégia celoživotného vzdelávania 2011, ktorá si kladie za cieľ **vytvoriť podmienky na prechod k fungujúcemu systému celoživotného vzdelávania poskytujúcemu možnosti vzdelávanie bez ohľadu na vek a vzdelanie**. K tomu sa vzťahujú štyri kľúčové priority - znižovanie informačnej asymetrie a motivácie k ďalšiemu vzdelávaniu, podpora poradenských služieb, komunikácia medzi kľúčovými aktérmi s cieľom odstrániť nesúlad medzi ponukou a dopytom na trhu práce a odstraňovanie prekážok pre dopĺňanie vzdelania v prípade, že sa zručnosti a kompetencie stanú nepoužiteľné na trhu práce.

Jeden z kľúčových mechanizmov podpory sociálneho začleňovania predstavuje **deinštitucionalizácia systému služieb**, ktorá **vytvára podmienky budovanie plnohodnotnejších sociálnych vzťahov a väzieb** v neanonymnom, na individuálneho klienta orientovanom prostredí. Tento prístup bol zdôraznený v Národných prioritách rozvoja sociálnych služieb, ktoré vychádzali z identifikácie silných a slabých stránok poskytovania služieb v podmienkach SR. Dokument stanovil štyri priority do roku 2013. Prvou prioritou bol rozvoj terénnych sociálnych služieb podporujúcich zotrvávanie klientov v prirodzenom prostredí. V tejto súvislosti sa kladol dôraz aj na rozvoj služieb, ktorých cieľom je sociálne začlenenie znevýhodnených osôb, ktoré nemajú zabezpečené základné životné podmienky. Druhá priorita - rozvoj ambulantných sociálnych služieb a pobytových sociálnych služieb v zariadeniach s týždenným pobytom – sa dotýkal ambície posilňovať rodinné a spoločenské vzťahy klientov sociálnych služieb. Obe priority podporujú procesy sociálneho začleňovania ľudí, u ktorých existujú oslabené spoločenské väzby a vylúčenie z bežného života. Tretia a štvrtá priorita sa týkajú zlepšovania kvality sociálnych služieb – prostredníctvom modernizácie zariadení a vzdelávania zamestnancov.

Deinštitucionalizácia v oblasti náhradnej starostlivosti je rámcovaná Stratégiou deinštitucionalizácie systému sociálnych služieb a náhradnej starostlivosti v SR a Koncepciou zabezpečovania výkonu súdnych rozhodnutí v detských domovoch na roky 2012-2015 s výhľadom do roku 2020. Koncepcia výkonu súdnych rozhodnutí vychádza z desaťbodového programu deinštitucionalizácie. Ide o program, ktorý sa aplikuje vo väčšine krajín Európskej únie a ktorý tvorí základ, **z ktorého vychádzajú politiky realizácie** prechodu z inštitucionálnej na komunitnú starostlivosť. Identifikuje riziká a hlavné body, **ktoré sprevádza realizácia nových politík** vytyčujúcich smer náhradnej inštitucionálnej starostlivosti do budúcnosti. Dotýka sa potreby spoločnej reflexie problémov, koordinácie a stanovovania zodpovednosti pracovných tímov, čiastkových analýz prehľadu o situácií detí, dostupných službách a personálu. Dôraz kladie na alternatívy nových služieb, ktoré by už nemali ústavný charakter (denné centrum, azyl pre matky s deťmi, či rodinu) a následný presun zdrojov a detí. Politiky programu zdôrazňujú citlivosť prípravy a premiestňovania detí za zohľadnenia ich potrieb, preškolenie personálu, zmenu pracovných statusov a celkovú logistickú podporu s časovým harmonogramom a monitoringom, ktorý bude vyhodnocovať nový stav.

Národné koncepcné a strategické dokumenty vzťahujúce sa k skupinám ohrozeným sociálnym vylúčením a chudobou

Sociálne vylúčenie ohrozuje rôzne sociálno-demografické kategórie, čo sa odráža v cieľoch a prioritách zapracovaných v Národnom programe reforiem 2014. Ambície a ciele vo vzťahu k jednotlivým špecifickým skupinám sú zahrnuté aj v ďalších strategických a koncepcných dokumentoch. Týkajú sa predovšetkým detí, mládeže, starších ľudí, osôb so zdravotným postihnutím, osôb v inštitucionálnej starostlivosti, marginalizovaných rómskych komunít a cudzincov. Slovenská republika formulovala vo vzťahu k týmto kategóriám viaceré ambiciózne strategické ciele (ako to dokladá Tabuľka 2). Treba zdôrazniť, že strategické ciele a z nich vyplývajúce operatívne ciele a konkrétne nástroje boli formulované na základe explicitného sa prihlásenia k medzinárodným dohovorom a záväzkom. V strategických a koncepcných dokumentoch Slovenskej republiky vo vzťahu k ohrozeným skupinám sú tak premietnuté východiská a princípy globálne akceptovaných noriem.

Podpora sociálneho začlenenia ohrozených skupín v existujúcich dokumentoch SR vychádza z rešpektovania niekoľkých kľúčových mechanizmov, ktoré majú univerzálnejší charakter. Ide o ochranu práv a záujmov ohrozených osôb, podporu nezávislého spôsobu života, vytváranie príležitostí v systéme vzdelávania a na trhu práce (podpora ľudského kapitálu), podpora participácie na rozhodovacích procesoch (podpora sociálneho kapitálu). Ako už bolo spomenuté, sociálne začlenenie i chudoba sú mnohodimenzionálne fenomény a to sa odráža i v diverzite oblastí, kam smerujú politické intervencie zamerané na ohrozené skupiny.

Tabuľka 2: Ohrozené skupiny v strategických dokumentoch SR vzťahujúcich sa k sociálnemu začleneniu a boju proti chudobe

Ohrozená kategória	Názov dokumentu	Strategický cieľ	Oblasti intervencie	Operatívne ciele v oblasti sociálneho začlenenia
Deti	Národný akčný plán pre deti na roky 2013-2017 Národná stratégia na ochranu detí pred násilím	Prispieť k budovaniu a rozvoju systému ochrany práv a záujmov detí Rešpektovať právo všetkých detí na ochranu pred všetkými formami násillia	Rodinné prostredie Náhradné starostlivosť Vzdelávací systém Sociálne zabezpečenie Koordinácia politik Monitoring a hodnotenie Podpora kvality výkonu politik Informovanosť o problematike násillia na deťoch	Podpora sociálneho začlenenia detí prostredníctvom vzdelávania a starostlivosti v detstve Podpora politik umožňujúcich rodičom detí ohrozených sociálnym vylúčením zotrvať na trhu práce Vytvoriť Národný koordinačný rámec pre riešenie násillia páchaného na deťoch Zabezpečiť systematické monitorovanie a hodnotenie systémov ochrany detí pred násilím Predchádzať inštitucionálnemu a systémovému porušovaniu práv dieťaťa Zabezpečiť profesionalitu a kvalitu výkonu politik Zvyšovať informovanosť o problematike násillia páchaného na deťoch
Mládež	Stratégia pre mládež na roky 2014-2020	Vytváranie príležitostí vo vzdelávaní a zamestnaní pre mladých ľudí. Zlepšenie prístupu k rozhodovacím procesom. Podpora vzájomnej solidarity medzi spoločnosťou a mladými ľuďmi.	Vzdelávanie Zamestnanosť Tvorivosť a podnikanie Participácia Mládež a svet Zdravie a zdravotný štýl Sociálne začlenenie Dobrovoľníctvo	Mapovanie (vyhodnocovanie trendov sociálneho vylúčenia mládeže) Prevenčia (zadefinovanie obsahu a rozsahu opatrení na predchádzanie vylúčeniu) Nové služby (skvalitnenie existujúcich a vytvorenie nových služieb)
Starší ľudia	Národným programom aktívneho starnutia na roky 2014 – 2020 Konceptia na ochranu odberateľov spĺňajúcich podmienky energetickej chudoby	Vytváranie opatrení proti dôsledkom energetickej chudoby	Populačná politika Politiky ekonomického rastu a verejných financií, Politiky zamestnanosti Politiky vzdelávania Politiky vo vzťahu k dôchodkovému systému Energetická politika	Zvyšovať mieru zamestnanosti starších ľudí Aktualizovať a vytvárať nové nástroje APTP Zmiernenie diskriminácie starších ľudí na trhu práce Vytvárať nové nástroje v oblasti osobitných taríf a nenarušať fungovanie energetickej trhu
Osoby so zdr. postihnutím	Národný program rozvoja životných podmienok osôb so zdr. postihnutím 2014-2020	Podpora nezávislého spôsobu života	Vzdelávanie Zdravotníctvo Trh práce Sociálna ochrana Rehabilitácia Participácia na politickom a kultúrnom živote	Prostredníctvom definovaných úloh a opatrení zabezpečiť dosahovanie pokroku v oblasti ochrany práv osôb so zdravotným postihnutím uznaných Dohovorom OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím.
Osoby	Stratégia	Vytvorenie a zabezpečenie podmienok	Služby pre občanov odkázaných na	Krátkodobé ciele:

v inštitucionálnej starostlivosti	deinštitucionalizácie systému sociálnych služieb a náhradnej starostlivosti v SR	pre nezávislý a slobodný život všetkých občanov, odkázaných na pomoc spoločnosti, v prirodzenom prostredí komunity, a to prechodom zo systému s prevahou inštitucionálne poskytovaných služieb na komunitnú starostlivosť. Zabezpečiť individualizáciu saturácie potrieb rozširovaním alternatívnych možností saturácie potrieb detí odňatých zo starostlivosti rodičov	pomoc spoločnosti Náhradná starostlivosť o deti	Overovanie a prehodnotenie procesov transformácie a deinštitucionalizácie v náhradnej starostlivosti. Podpora individualizovaných služieb komunitného charakteru. Špecifické ciele: Premeniť zariadenia pre seniorov a zariadenia opatrovateľskej starostlivosti na zariadenia s dočasným/krátkodobým alebo týždenným pobytom a racionalizáciu ich kapacity. Zníženie počtu detí umiestnených v inštitúciách na základe súdnych rozhodnutí.
	Koncepcia zabezpečovania výkonu súdnych rozhodnutí v detských domovoch na roky 2012-2015	Zabezpečenie rozvoja ochrany práv a právom chránených záujmov detí	Náhradná starostlivosť o deti	Zásada prednosti prirodzeného rodinného prostredia – zotrvanie detí v prirodzenom rodinnom prostredí a návrat detí do prirodzeného rodinného prostredia v prípade ich vyňatia je absolútnou prioritou. Zásada prednosti umiestňovania detí, ktoré nemôžu vyrastať vo svojom prirodzenom rodinnom prostredí, do náhradného rodinného prostredia s prednosťou blízkych príbuzných pred starostlivosťou v zariadeniach na výkon súdnych rozhodnutí. Zásada prednosti umiestňovania detí umiestnených v detských domovoch do profesionálnych rodín pred inými organizačnými zložkami detských domovov. Zásada prednosti vykonávania súdneho rozhodnutia v skupinách zriadených v samostatných domoch alebo bytoch, ak nie je možné umiestniť dieťa v profesionálnej rodine. Zásada prednosti umiestňovania detí do detských domovov zriadených ako domovy detí pred detskými domovmi, ktoré sú zriadené ako centrá detí. Zásada zachovávanía súrodeneckých vzťahov a nerozdeľovania súrodeneckých skupín. Zásada umiestňovania detí, o ktoré sa nemôžu starať rodičia, čo najbližšie k ich prirodzenému rodinnému prostrediu. Zásada integrácie detí, ktoré si vyžadujú osobitnú, resp. Zvýšenú starostlivosť z dôvodu zdravotného stavu, porúch správania, drogovej závislosti, týrania, či zneužívania.
Marginalizované rómske komunity	Stratégia SR pre integráciu Rómov do roku 2020	Integrácia existujúcich prístupov. Zlepšenie sociálno-ekonomického	Vzdelávanie Zamestnanosť	Rozšírenie reálnych možností zamestnať sa. Zabezpečenie lepšieho vzdelávania a zdravotnej

		postavenia Rozvíjanie ľudského kapitálu Posilnenie sociálneho kapitálu a rozvoja komunity	Zdravie Bývanie Finančné začlenenie Nediskriminácia a prístupy smerom k väčšinovej spoločnosti.	starostlivosti. Podpora vyšších kompetencií a posilnenia participácie rómskej populácie na spoločenských a občianskych aktivitách.
Cudzinci	Koncepcia integrácie cudzincov v Slovenskej republike Koncepcia migračnej politiky v Slovenskej republike Migračná politika Slovenskej republiky s výhľadom do roku 2020 Integračná politika Slovenskej republiky	Integrácia založená na obojstrannej adaptácii	Zamestnanosť a prístup na trh práce Sociálne bývanie Vzdelávanie Sociálne zabezpečenie Zdravotná starostlivosť, Začlenenie do majoritnej spoločnosti a nadobúdanie štátneho občianstva.	

1.3 Vnútroštátne predpisy v oblasti sociálneho začlenenia a boja proti chudobe

Kľúčovým nástrojom boja proti chudobe a sociálnemu vylúčeniu je vnútroštátna legislatíva, ktorá vytvára právne a terminologické prostredie, definuje jednotlivé opatrenia, podmienky ich použitia a využívania, a cieľové skupiny. Slovenská republika patrí v tejto oblasti k najvyspelejším krajinám sveta s dlhou tradíciou „sociálnej“ legislatívy. Vnútroštátne predpisy pokrývajú celý rad situácií a udalostí, v ktorých je potrebná intervencia štátu a ďalších subjektov. Podrobne upravujú oblasti ako je trh práce, služby zamestnanosti, poskytovanie štátnych sociálnych dávok, poskytovanie sociálnej pomoci a pomoci v hmotnej núdzi, systém sociálneho poistenia, fungovanie sociálnych služieb, sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately, fungovanie relevantných aktérov a mnoho ďalších (zoznam vnútroštátnych predpisov je uvedený v Prílohe 1).

Slovenská republika je zmluvnou stranou základných ľudsko-právnych dohovorov OSN, ktoré sú tak súčasťou systému právnych predpisov Slovenskej republiky. Slovensko sa tak hlási k záväzkom obsiahnutým v dokumentoch ako je napríklad Všeobecná deklarácia ľudských práv; Medzinárodný pakt o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach; Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach; Dohor o právach dieťaťa; Dohovor o právach osôb so zdravotným postihnutím; Dohovor o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien; Revidovaná Európska sociálna charta; Medzinárodný dohovor o odstránení všetkých foriem rasovej diskriminácie a viaceré ďalšie.³

Tvorba vnútroštátnych predpisov rešpektuje princíp participácie relevantných subjektov, opiera sa o inštitucionalizované vyjednávanie sociálnych partnerov, zohľadňujúc tak potreby rôznych skupín obyvateľstva. Návrhy právnych predpisov sú sprevádzané posudzovaním ich vplyvu, vrátane vplyvu na sociálnu situáciu resp. sociálnych vplyvov, čo vytvára predpoklady pre posilňovanie sociálneho začleňovania a boja proti chudobe.

---

³ V súvislosti s právom na bývanie SR uplatnila výhradu vo viacerých dokumentoch.

1.4 Východiská Národnej rámcovej stratégie pre podporu sociálneho začleňovania a boj proti chudobe

V politikách sociálneho začleňovania implementovaných vo vyspelých krajinách možno identifikovať niekoľko strategických prístupov, ktoré majú potenciál prispieť k riešeniu súčasných štrukturálnych problémov. Patrí k nim napríklad rastúci dôraz na posilňovanie reciprocity medzi právami a povinnosťami, dôraz na aktívne opatrenia s dlhodobjšími pozitívnymi efektmi, snaha o integrovaný, komplexný prístup, ktorý je zároveň senzitívny k individuálnym potrebám a popri aktivizácii kladie dôraz aj na kompenzáciu a ochranu. Pre Slovensko ako členskú krajinu EÚ, ktorá musí čeliť špecifickému súboru štrukturálnych výziev, majú najsilnejší potenciál prístupy založené na posilňovaní aktivizujúcej a produktívnej funkcie politik sociálneho začleňovania. Národná rámcová stratégia podpory sociálneho začlenenia a boja proti chudobe preto vychádza z nasledujúcich troch sociálno-politických perspektív, ktoré sú súčasťou sociálno-politického diskurzu v EÚ a možno ich považovať za súčasť toho, čo sa zvykne označovať ako európsky sociálny model:

- uplatňovanie princípu aktívneho začleňovania,
- prístup založený na sociálnych investíciách,
- dôraz na kompenzačnú a ochrannú funkciu sociálnej politiky⁴.

Idea aktívneho začleňovania zohľadňuje mnohodomenziálnu povahu sociálneho vylúčenia a procesov marginalizácie vo vzťahu k osobám v produktívnom veku. Integrácia na trh práce je tu úzko previazaná so zabezpečením adekvátneho príjmu a prístupom ku kvalitným sociálnym službám. V roku 2008 Európska komisia zverejnila *Odporúčanie⁵ o aktívnej inklúzii osôb vylúčených z trhu práce*, v ktorom odporučilo štátom **realizovať integrovanú komplexnú stratégiu aktívneho začleňovania, ktorá je „kombináciou primeranej podpory príjmu, inkluzívnych trhov práce a prístupu ku kvalitným službám.“** Aktívnu inklúziu teda charakterizuje integrovaný prístup, ktorý sa opiera o tri vzájomne previazané piliere reflektujúce rôzne zdroje a formy znevýhodnení.

Integrácia na trh práce zohráva v politikách sociálneho začlenenia v SR najdôležitejšiu úlohu, pretože predstavuje najúčinnjší mechanizmus začlenenia do spoločnosti. Aktivizácia je nevyhnutným, štrukturálnym krokom v procese adaptácie sa na nové výzvy. Skúsenosti ukazujú, že musí byť realizovaná na základe komplexného prístupu. Podľa Odporúčania, prijímané opatrenia podporujúce integráciu na trh práce by mali reagovať na potreby vylúčených osôb, mali by zvyšovať ich šance zamestnať sa a integrovať sa tak do spoločnosti. Zároveň by mali byť sprevádzané aj opatreniami zameranými na podporu prístupu k dostupným službám a zabezpečenie adekvátneho príjmu. V prípade služieb ide o celú škálu aktivít súvisiacich s hľadaním práce, vzdelávaním, podporou pri bývaní, zdravotnej starostlivosti, starostlivosti o deti či dlhodobej starostlivosti o odkázané osoby. Kvalitné služby v daných oblastiach by mali byť dostupné v zmysle geografickej, fyzickej a cenovej dostupnosti. V prípade podpory primeraného príjmu – ako tretieho pilieru politik aktívneho

⁴ Najmä pre osoby, ktoré nemôžu participovať na aktivizačných opatreniach.

⁵ Odporúčanie č. 2008/867/EHS

začlenenia – je kľúčové zabezpečiť takú úroveň zdrojov a pomoci, ktorá je dostatočná pre zachovanie ľudskej dôstojnosti.

Perspektíva sociálnych investícií tu odkazuje k takej kombinácii politík, ktoré orientujú sociálne výdavky smerom k viac produktívnym, aktivizujúcim politikám sociálneho začleňovania, ktoré umožňujú dlhodobo zvýšiť schopnosti obyvateľstva čeliť meniacim sa sociálno-ekonomickým podmienkam. **Sociálne politiky a politiky zamestnanosti** sú teda v Národnej rámcovej stratégii podpory sociálneho začleňovania a boja proti chudobe vnímané ako kľúčové **investície do budúcich vyhládok populácie ako aj do stability a súdržnosti spoločnosti**. Vychádza sa z predpokladu, že so sociálnymi investíciami sa síce krátkodobo spájajú náklady, ale zo strednodobého a dlhodobého hľadiska prinášajú spoločnosti väčšiu prosperitu i vyššie príjmy do štátnych rozpočtov.

Vo februári 2013 Európska komisia publikovala Oznámenie⁶, v ktorom vyzvala členské štáty, aby zaradili sociálne investície medzi svoje priority v zmysle efektívnejšieho a účinnejšieho využívania sociálnych výdavkov. Spolu s Oznámením bol predstavený tzv. balík o sociálnych investíciách, ktorý obsahuje sériu dokumentov a opatrení podporujúcich takto širšie definovaný strategický prístup. Z hľadiska politik sociálneho začleňovania v SR je potrebné vyzdvihnúť všetky. Za obzvlášť dôležité však možno považovať odporúčanie Komisie⁷ týkajúce sa investícií do detí, ktoré patria na Slovensku k najviac ohrozeným kategóriám. Sociálne investície smerom k deťom sa zameriavajú na najzraniteľnejšiu kategóriu z hľadiska ich budúcich vyhládok a k prelomeniu bludného kruhu znevýhodnení. Zvyšovanie šanci ide ruka v ruke so znižovaním rizika sociálneho vylúčenia v dospelosti, čo podtrhuje produktívny charakter takýchto investícií. Podľa Oznámenia Komisie, politiky rámcované ideou sociálnych investícií do detí v sebe spájajú tri základné piliere, ku ktorým sa hlási aj Národná rámcová stratégia podpory sociálneho začlenenia a boja proti chudobe:

- Prístup k adekvátnym zdrojom, a to najmä podporou participácie rodičov na trhu práce. Zabezpečenie tohto piliera sa odvíja od zohľadnenia princípu aktívneho začleňovania (viď nižšie) a napĺňania barcelonských cieľov v oblasti kapacít služieb starostlivosti o deti v predškolskom veku. Dôraz sa kladie aj na úlohu a adekvátnosť sociálnych transferov, z ktorých môžu benefitovať deti.
- Prístup k dostupným a kvalitným službám. Zahŕňa to zlepšenie prístupu ku kvalitným službám pre deti v predškolskom veku, ktoré pomáhajú rozvoju detí a zároveň umožňujú rodičom participovať na trhu práce, ako aj zlepšenie výkonu vzdelávacieho systému z hľadiska jeho vplyvu na rovnosť príležitostí. Patria sem opatrenia pre podporu začleňovania detí so znevýhodnením, opatrenia zamerané na predchádzanie predčasnému ukončovaniu školskej dochádzky a pod. Medzi dôležité služby s veľkým dopadom na životné podmienky detí patria aj zdravotnícke služby a bývanie. Pri bývaní si zaslúžia pozornosť také opatrenia, ktoré predchádzajú riziku vyst'ahovania, bezdomovectva, getoizácie a pod.
- Podpora participácie detí, a to ich zapojením do procesov rozhodovania a podporou ich účasti na voľno-časových a kultúrnych aktivitách.

⁶ COM (2013) 83, názov dokumentu „K sociálnym investíciám do rastu a súdržnosti – vrátane realizácie Európskeho sociálneho fondu v rokoch 2014-2020“

⁷ COM (2013) 778

Implementácia paradigmy sociálnych investícií a aktívneho začleňovania je potrebné zohľadniť určité riziká, ktoré môžu byť s týmito prístupmi spojené. Dôraz na aktivizáciu rizikových skupín a produktívne zameranie sociálnych výdavkov by nemal viesť k opomenutiu podpory pre tie skupiny, kde aktivizácia a flexibilné prispôsobovanie meniacim sa požiadavkám majú objektívne limity.⁸ Príkladom sú osoby so zdravotným postihnutím alebo starší ľudia. Z tohto dôvodu sa Národná rámcová stratégia podpory sociálneho začleňovania a boja proti chudobe hlási aj k **ochrannej a kompenzačnej funkcii sociálnej ochrany**, ktorá je nasmerovaná k tým skupinám obyvateľstva, ktoré potrebujú podporu, starostlivosť a redistribúciu príjmov. V tomto ohľade Národná rámcová stratégia podpory sociálneho začleňovania a boja proti chudobe zohľadňuje aj skutočnosť, že idea aktívneho začleňovania vychádza zo staršej iniciatívy Európskej komisie – z *Odporúčania*⁹ o spoločných kritériách týkajúcich sa postačujúcich zdrojov a sociálnej pomoci v rámci systémov sociálnej ochrany z roku 1992, v ktorom sa členským štátom odporúčalo uznať základné právo ľudí na postačujúce zdroje a sociálnu pomoc, ktoré by zaistili život kompatibilný s ľudskou dôstojnosťou ako súčasť snáh o odstraňovanie sociálneho vylúčenia.

Zhrnutie

Strategický prístup k sociálnemu začleňovaniu v Slovenskej republike vychádza z chápania politik sociálneho začleňovania ako sociálnych investícií, kladie dôraz na ich aktivizujúcu úlohu, ktorá je sprevádzaná kompenzačnými intervenciami pre najzraniteľnejších, ktorí si nevedia pomôcť vlastnými silami. V tomto smere nadväzuje na existujúce strategické a koncepcné dokumenty v SR, ktoré v sebe - v rôznej miere – obsahujú tieto tri akcenty, a rozvíja ich **integrovaným spôsobom**.

---

⁸ Cantillon, B. (2013): Beyond Social Investment. Which concepts and values for social policy-making in Europe?

⁹ Odporúčanie č. 92/441/EHS

2) NÁRODNÝ CIEĽ PRE ZNIŽOVANIE CHUDOBY A SOCIÁLNEHO VYLÚČENIA: SÚČASNÁ SITUÁCIA A KONTEXT

Národným cieľom v oblasti zníženia chudoby a sociálneho vylúčenia, ktorý si Slovenská republika stanovila v súvislosti so stratégiou Európa 2020, je „vymaniť najmenej 170 tis. ľudí z rizika chudoby alebo sociálneho vylúčenia do roku 2020“. Miera rizika chudoby alebo sociálneho vylúčenia (AROE) je na Slovensku pod priemerom EÚ – v roku 2013 dosiahla úroveň 19,8 %, pričom priemerná hodnota za celú EÚ predstavovala 24,5 %. Na strane druhej, Slovensko bojuje s veľmi vyhranenými formami chudoby a sociálneho vylúčenia v prípade niektorých skupín a jednotlivcov, s veľkými regionálnymi disparitami a štrukturálnymi problémami na trhu práce. Deficity prejavuje aj za oblasť spoločenského diskurzu vedúceho k posilneniu spoločenskej súdržnosti a k vytváraniu spoločenskej klímy, v ktorej by politiky oslabovania procesov sociálneho vylúčovania fungovali efektívnejšie.¹⁰

Situáciu v oblasti sociálneho začleňovania ovplyvňujú primárne makrospoločenské podmienky ako je celkový vývoj hospodárstva a demografický vývoj. Plnenie národného cieľa bude v nastávajúcom období ovplyvnené schopnosťou Slovenska zotaviť sa z krízy, vývojom ekonomiky, situáciou na trhu práce a demografickým vývojom. Napriek negatívnym dôsledkom krízy a nepriaznivému demografickému vývoju má Slovensko potenciál problémy spojené so sociálnym vylúčením riešiť.

2.1. Ekonomická situácia a vývoj

Vývoj slovenského národného hospodárstva v posledných rokoch prebiehal v znamení veľkých zvrátov a poklesu tempa rastu hrubého domáceho produktu. Nižšia dynamika príjmov popri stabilne vysokej miere nezamestnanosti viedla k zníženiu spotreby domácností a fakticky bránila vyššiemu ekonomickému rastu.

Vo vývoji základných hospodárskych ukazovateľov Slovenska sa v poslednom desaťročí identifikujú dve základné obdobia: do roku 2008 a po tomto roku. Prírastky hrubého domáceho produktu (HDP) boli do roku 2008 každoročne vyššie ako 5 %, avšak v roku 2009 nastal v dôsledku ekonomickej krízy obrat – HDP v stálych cenách poklesol o 5,3 %. Následne v roku 2010 začal opäť rásť, ale dynamika rastu sa spomaľovala: v roku 2010 medziročne vzrástol o 4,8 %; v roku 2011 o 2,7 %; v roku 2012 o 1,6 % a v roku 2013 len o 1,4 %. V bežných cenách dosiahol HDP v roku 2008 objem 68,2 miliárd eur, v nasledujúcom roku klesol na 63,8 miliárd eur; od roku 2010 postupne narastá – na 70,2 miliárd eur v roku 2012 a za rok 2013 na 73,6 miliárd eur.

Oživenie ekonomiky od roku 2010 sa odohralo predovšetkým na exportnej strane, na strane domácej spotreby pokračoval pokles. Spotreba domácností sa znížila a hrubý domáci produkt tak rástol vplyvom priaznivejšieho vývoja zahraničného obchodu. Slovensko je malá otvorená ekonomika a jej hospodársky rast je do veľkej miery dosahovaný vďaka exportu.

---

¹⁰ Na nárast negatívneho vnímania ľudí poberajúcich dávku v hmotnej núdzi – vo všeobecnej verejnej mienke i na lokálnej úrovni – upozorňuje napríklad *Tieňová správa o chudobe a sociálnom vylúčení v Slovenskej republike* (Slovenská sieť proti chudobe 2012, s. 76).

Platí to aj pre rok 2013, kedy rast ekonomiky zabezpečil výhradne zahraničný obchod, kým domáci dopyt stagnoval.¹¹

Výdavky domácností obmedzené fiškálnymi reštrikciami obmedzili zároveň priestor pre rast cien, takže priemerná miera inflácie stagnovala v období 2009 – 2010 na úrovni pod 2 %, v nasledujúcich dvoch rokoch sa priblížila k 4 % a v roku 2013 znovu poklesla na 1,4 %.

Na zmeny výkonnosti ekonomiky reagujú charakteristiky trhu práce s istým oneskorením. Zlepšenie výkonu ekonomiky v roku 2010 sa na zamestnanosti a nezamestnanosti zatiaľ výraznejšie neprejavilo. Miera zamestnanosti dosahovala v roku 2008 za populáciu (20-64) rokov 68,9 % a počas nasledujúcich dvoch rokov prudko klesla - až na 64,7 % v roku 2010. Nasledovalo obdobie veľmi mierneho rastu zamestnanosti - na 65,0 % za rok 2012 a za rok 2013¹² sa udržiavala na 65,0 %. Prepuknutie krízy sa prejavilo aj rastom nezamestnanosti z 9,6 % v roku 2008 najprv na 12,1 %, a potom až na 14,4 % v roku 2010. Po jednoročnom znížení na 13,6 % sa v roku 2012 vrátila na hranicu 14 %, nad ktorou sa udržala aj v roku 2013.¹³ Počet pracujúcich bol najnižší v roku 2011 (2 315,3 tis.) a odvtedy sa pomaly zvyšuje (v roku 2013 to bolo 2 329,3 tis.); počet nezamestnaných zaznamenal najvyšší počet v roku 2010 (389,0 tis.), po jednoročnom poklese v roku 2011 začal opäť narastať (v roku 2013 dosiahol 386,0 tis.).

Tabuľka 3: Prehľad základných ukazovateľov ekonomického vývoja (2008 – 2013)

	2008	2009	2010	2011	2012	2013
HDP v bežných cenách – v mld. €	68,16	63,80	67,20	70,16	72,18	73,59
<i>Index (predchádzajúci rok = 100 %)</i>	108,4	93,6	105,3	104,4	102,9	102,0
HDP v stálych cenách k r.2010 – v mld. €	67,6	64,1	67,2	69,0	70,1	71,1
<i>Index (pred. rok = 100 %)</i>	105,4	94,7	104,8	102,7	101,6	101,4
Medziročná miera inflácie (priemer v %)	4,6	1,6	1,0	3,9	3,6	1,4
Priemerná nominálna mzda zamestnanca v €	723	744	769	786	805	824
<i>Index nominálnej mzdy (pred. rok = 100 %)</i>	108,1	103,0	103,2	102,2	102,4	102,4
<i>Index reálnej mzdy (pred. rok = 100 %)</i>	103,3	101,4	102,2	98,4	98,8	101,0
Počet pracujúcich – v tis.	2 433,8	2 365,8	2 317,5	2 315,3	2 329,0	2 329,3
<i>Index (predchádzajúci rok = 100 %)</i>	103,2	97,2	98,0	99,9	100,6	100,0
Počet nezamestnaných – v tis.	257,5	324,2	389,0	364,6	377,5	386,0
<i>Index (predchádzajúci rok = 100 %)</i>	88,2	125,9	120,0	93,7	103,5	102,3
Miera zamestnanosti v % (20-64 r.)	68,9	66,4	64,7	65,0	65,0	65,0
Miera nezamestnanosti v %	9,6	12,1	14,4	13,6	14,0	14,2
Miera ekonomickej aktivity v % (20-64 r.)	75,8	75,1	75,2	74,9	75,3	75,5

Zdroj: ŠÚ SR, Eurostat

Zamestnanosť na Slovensku podlieha sezónnosti, ale jej vývoj závisí aj od mnohých ďalších tendencií, ktoré vyplývajú zo zmluvných dojednaní, zo snahy o stabilizovanie pracovných síl alebo z obáv zamestnávateľov z nákladov prípadného prepúšťania pracovníkov a pod. Dynamika vývoja zamestnanosti sa tak oneskoruje za dynamikou vývoja HDP. Toto oneskorenie by v zásade nemalo byť dlhé, hoci v prípade veľkých ekonomických

¹¹ Očakávaný makroekonomický vývoj v SR. ŠÚ SR a NBS 2014

(http://www.nbs.sk/_img/Documents/PUBLIK_NBS_FSR/Biatec/Rok2013/06-2013/01_biatec13-6_predikcia.pdf).

¹² S obrovským rodovým rozdielom: miera zamestnanosti žien dosiahla iba 57,8 % a mužov 72,2 %.

¹³ V 1. štvrtroku 14,5 %; v 2. štvrtroku 14,0 % a v 3. štvrtroku 14,1 %; nezamestnanosť žien je od polovice roka 2011 stabilne vyššia ako nezamestnanosť mužov (v 3. štvrtroku 2013 dosiahla u žien 14,5 % a u mužov 13,7 %).

šokov, akým je napríklad ekonomická kríza, sa môže návrat zamestnanosti na pôvodnú úroveň oneskorovať za návratom HDP aj o niekoľko rokov.¹⁴

Zhodnotenie potenciálu slovenského trhu práce v oblasti tvorby pracovných miest tak nevyznieva priaznivo. Hoci sa hospodársky rast meraný prírastkom HDP obnovil už v roku 2010, došlo iba k minimálnemu zvýšeniu zamestnanosti, resp. poklesu nezamestnanosti. Slovensko sa tak stáva príkladom ekonomiky s tzv. rastom bez pracovných miest. Ekonomický rast tak na Slovensku „ŕhá“ rast zamestnanosti len v malej miere. V EÚ patrí Slovensko ku krajinám s najvyššou mierou korelácie medzi zamestnanosťou a hrubou pridanou hodnotou; zmeny zamestnanosti a zmeny hrubej pridanej hodnoty sú tesne spojené a majú tendenciu pohybovať sa rovnakým smerom. Pružnosť ich vzájomného vzťahu je však nízka: podľa odhadu sa Slovensko nachádza v rámci krajín EÚ až na 21. mieste.¹⁵

Tabuľka 4

Vzťah medzi zamestnanosťou a hrubou pridanou hodnotou (odhad koeficientu korelácie) a pružnosť hrubej pridanej hodnoty voči zamestnanosti (odhad elasticity) v krajinách EÚ (v období 2000-2013)

Členský štát	Odhad koeficientu korelácie ¹	Poradie podľa korelácie	Odhad elasticity ² (b ₁)	Poradie podľa elasticity	Odhad konštanty ³ (b ₀)
Švajčiarsko	0,974	1.	0,670	4.	0,894
Cyprus	0,953	2.	0,705	3.	0,309
Slovensko	0,942	3.	0,178	21.	6,094
Rakúsko	0,937	4.	0,542	8.	2,386
Česká republika	0,914	5.	0,168	22.	6,863
Francúzsko	0,879	6.	0,328	17.	5,998
Luxembursko	0,875	7.	1,032	1.	-3,182
Írsko	0,860	8.	0,659	6.	0,784**
Nemecko	0,856	9.	0,354	15.	5,951
Grécko	0,851	10.	0,510	9.	3,061
Chorvátsko	0,847	11.	0,386	13.	3,961
Holandsko	0,837	12.	0,349	16.	5,015
Fínsko	0,820	13.	0,424	12.	3,387
Poľsko	0,817	14.	0,363	14.	5,658
Belgicko	0,781	15.	0,470	10.	3,189
Slovinsko	0,765	16.	0,194	19.	5,171
Nórsko	0,747	17.	0,721	2.	0,100**
Španielsko	0,743	18.	0,663	5.	1,859**
Dánsko	0,709	19.	0,463	11.	3,041
Taliansko	0,681	20.	0,559	7.	3,089
Estónsko	0,661	21.	0,182	20.	5,025
Bulharsko	0,657	22.	0,239	18.	6,169
Švédsko	0,469	23.	0,133	23.	6,919
Litva	0,298*	24.	0,114	24.	5,982**
Maďarsko	0,1**	25.	0,023**	25.	8,115
Lotyšsko	0,076**	26.	0,018**	26.	7,091
Portugalsko	-0,069*	27.	-0,061	27.	9,147
Rumunsko	-0,411	28.	-0,110	28.	10,196
EU (27)	0,927		0,366		6,943

Zdroj: výpočet Inštitútu pre výskum práce a rodiny na základe relevantných údajov z Eurostat

¹⁴ Napríklad ILO v *Global Employment Trends 2009* uvádza obdobie do 3-4 rokov.

¹⁵ Odhadovaná hodnota pružnosti pre SR je 0,178, čo znamená, že 1%-ná zmena hrubej pridanej hodnoty je spojená len s 0,178%-nou zmenou zamestnanosti. Odhadnutá hodnota pružnosti je kladná a spadá do intervalu (0; 1), čo znamená, že ekonomický rast v SR je spojený s rastom zamestnanosti i s rastom produktivity práce.

Poznámky: ¹ Koeficient korelácie medzi zamestnanosťou a hrubou pridanou hodnotou. ² Odhad elasticity rastu hrubej pridanej hodnoty voči zamestnanosti. ³ Odhad konštanty b_0 . * Hodnota štatisticky významná na úrovni 0.05. **Hodnota štatisticky nevýznamná. Všetky ostatné hodnoty sú štatisticky významné na úrovni 0.01.

2.2. Demografická situácia a vývoj

Demografická výhoda, ktorú malo Slovensko v podobe početne najsilnejších ročníkov v kategórii produktívnej skupiny obyvateľov a nízkeho priemerného veku i indexu ekonomického zaťaženia, sa pomaly stráca. Súčasná demografická situácia sa začína stále viac podobať stavu vo väčšine európskych krajín – postupne dochádza k celkovému starnutiu populácie. Znižuje sa podiel najmladších vekových skupín na celkovej skladbe populácie a rastie podiel populačne silných povojnových ročníkov v dôchodkovom veku. Príčinou je predovšetkým klesajúca miera pôrodnosti¹⁶ a predlžovanie strednej dĺžky života.¹⁷ Odchod silných ročníkov do dôchodku bude znamenať nie len nárast požiadaviek na zdravotnú starostlivosť a dôchodkový systém, ale odrazí sa aj v zmenách na trhu práce.

V dôsledku demografického vývoja sa mení aj veľkosť a štruktúra populácie. Podľa posledného sčítania obyvateľov z roku 2011 malo Slovensko spolu 5 397 036 obyvateľov. Kedysi intenzívny rast populácie sa za posledné tri desaťročia značne spomalil. Veľmi nízky až záporný prirodzený prírastok a malý migračný prírastok viedli k tomu, že medzi sčítaniami v roku 2001 a 2011 pribudlo iba necelých 20 tis. obyvateľov.

Celkový rast populácie neprebíhal v jednotlivých vekových skupinách rovnomerne. Trend vývoja charakterizuje klesajúci podiel detí, zvyšujúci sa podiel ľudí v produktívnom veku a rastúci podiel najstaršej skupiny. Podiel detí na celkovej populácii Slovenska klesol z 28,9 % v roku 1950 na 15,3 % v roku 2011; zastúpenie ľudí v produktívnom veku narástlo zo 64,4 % na 72,0 %; a podiel ľudí 65-ročných a starších zo 6,7 % na 12,7 %.

Úbytok detskej populácie sa začal prejavovať od 70. rokov a pretrváva dodnes. Znamenalo to zväčšovanie početnosti strednej generácie, pričom zastúpenie najstaršej skupiny narastalo iba miernejšie. Do posledného sčítania v roku 2011 sa starnutie odohrávalo prevažne v rámci strednej vekovej skupiny, čo Slovensku ponúkalo „okno príležitostí“ – možnosť pripraviť sa na skutočné starnutie definované rýchlym prírastkom poproduktívnych obyvateľov. Najnovší vývoj naznačuje, že nastáva prechod práve k takémuto starnutiu, keď

---

¹⁶ Hrubá miera pôrodnosti od začiatku 80. rokov nepretržite klesá, s výnimkou krátko a mierneho narušenia tohto trendu v období 2008 – 2011. Kým pred rokom 1980 sa narodilo v prepočte na 1 000 obyvateľov viac ako 20 živých detí, počas posledných dvoch desaťročí to bolo o polovicu menej – približne 10 živonarodených detí (10,3 v roku 2012). Úhrnná plodnosť sa znížila z 2,5 dieťaťa pripadajúceho na jednu ženu pred rokom 1980 na 1,3 dieťaťa v roku 2012 (Databáza *Slovstat*, 2013).

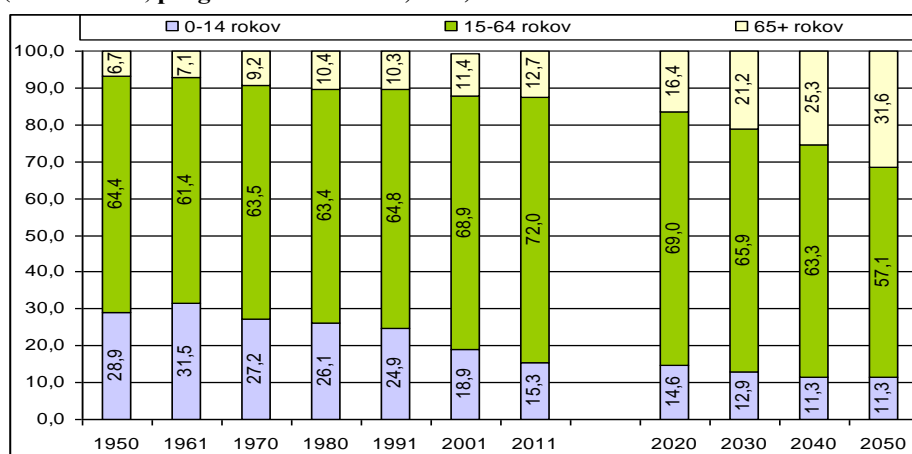
¹⁷ Oproti 80. rokom sa stredná dĺžka života pri narodení predĺžila v priemere o 5 rokov: u žien to predstavovalo nárast zo 74,3 na 79,5 roka, u mužov zo 66,8 na 72,5 roka. Pretrvávajúce rodové rozdiely v úmrtnosti udržiavajú zaostávanie mužov v strednej dĺžke života približne o 7 rokov (Databáza *Slovstat*, 2013). Hoci sa stredná dĺžka života mužov i žien na Slovensku za posledných 20 rokov zvýšila, stále výrazne zaostáva za vyspelejšími krajinami. Podľa Eurostatu malo v porovnaní so Slovenskom nižšie hodnoty strednej dĺžky života mužov len 6 krajín a žien iba 5 krajín. Podľa nového štruktúrného indikátora EU, strednej dĺžky života v zdraví (Healthy Life Years – HLY), je pozícia Slovenska ešte horšia: muži i ženy sa zaradili na poslednom mieste. Kým na Slovensku bola v roku 2011 stredná dĺžka života v zdraví pri narodení u žien 52,3 roka a u mužov 52,1 roka, priemer za EÚ-27 dosiahol 62,2 roka pre ženy a 61,8 roka pre mužov (Eurostat 2013).

všetky demografické prognózy odhadujú rýchly rast populácie vo veku 65 rokov a viac – až na 31,6 % v roku 2050.¹⁸

Prognózy signalizujú, že v roku 2050 bude mať Slovensko spolu s Poľskom jednu z najstarších populácií v Európe, pritom ešte aj v roku 2012 sme patrili k najmladším. Slovensko očakáva zásadná zmena pomeru medzi skupinou ľudí odchádzajúcich z trhu práce a mladšími ročníkmi, ktoré ich majú nahradiť. Navyše sa predpokladá, že celková populácia Slovenska sa začne od roku 2030 početne znižovať. Veľké zmeny sa prognózujú v štruktúre populácie: k poklesu podielu detskej zložky sa pridá aj pokles podielu produktívnej skupiny, ktorý sa nepodarí zastaviť napriek predĺženiu veku odchodu do dôchodku. Intenzívny rast zaznamená iba populácia v poproduktívnom veku.

Graf 1: Vývoj zloženia populácie SR podľa základných vekových skupín (1950 – 2011, prognóza 2020 – 2050, v %)

Zdroj: *Historická statistická ročenka ČSSR*, 1985;

Sčítanie ľudu, domov a bytov v rokoch 1970, 1980, 1991, 2001 a 2011; Eurostat (2008)

Starnutie zasahuje celú populáciu, avšak podstatne rýchlejší priebeh má v skupine žien. V roku 2012 boli ženy na Slovensku v priemere o 3,2 roka staršie ako muži. V rámci ženskej časti populácie pripadalo v roku 2012 na 100 dievčat 109,1 žien vo veku 15-64 rokov, index starnutia mužov za týmito hodnotami značne zaostáva: v roku 2012 pripadalo na 100 chlapcov 63,2 starších mužov. V roku 2012 predstavovali ženy celkovo 51,3 % celkovej populácie Slovenska, v mladších vekových skupinách pritom mierne prevažujú muži, ale s rastúcim vekom sa táto prevaha stráca. Približne pred vekom 50 rokov sa zastúpenie žien a mužov vyrovnáva a neskôr nadobúdajú prevahu ženy. Kým napríklad vo vekovej kategórii 45-49 rokov bol podiel žien polovičný, v kategórii 65-69 rokov už dosiahol takmer dve pätiny a v skupine nad 90 rokov sa priblížil k trom štvrtinám.

Hodnoty indexu ekonomického zaťaženia¹⁹ boli na Slovensku dlhodobo priaznivé, čo bolo dôsledkom vývoja v povojnovom období a neskôr v osemdesiatych rokoch minulého storočia, ktoré priniesli pomerne silné populačné ročníky posilujúce ešte aj dnes podiel osôb v produktívnom veku. Index mal doteraz stabilizované hodnoty, ale v blízkej budúcnosti sa

¹⁸ Bleha, B. – Vaňo, B. (2007); Eurostat (2008); Vaňo, B. (2012).

¹⁹ Vyjadruje zaťaženie produktívnej generácie: pomer medzi počtom ľudí 0-14 rokov a 65-ročných a starších k populácii vo veku 15-64 rokov.

bude posúvať smerom hore – v dôsledku posunu silných ročníkov do dôchodkového veku a postupného opúšťania trhu práce. V celkovom indexe ekonomického zaťaženia (39,8 neproduktívnych na 100 produktívnych) majú stále na Slovensku väčšiu silu deti do 14 rokov: index ekonomickej závislosti starých ľudí je na nižšej úrovni ako index závislosti mladých ľudí. V roku 2012 na 100 produktívnych obyvateľov pripadalo 18,3 starších ľudí vo veku 65 a viac rokov a 21,5 detí vo veku 0-14 rokov. Hoci sa od roku 1990 index závislosti mladých ľudí rýchlo znižoval, v dôsledku pomalého rastu indexu závislosti starých ľudí ešte nedošlo k ich vyrovnaniu či k preváženiu v prospech druhého z nich.

Starnutie obyvateľstva predstavuje jednu z najzávažnejších výziev súčasnej doby. Dôsledky populačného starnutia sa premietajú do mnohých oblastí života spoločnosti. Jedným z jeho následkov je rastúca napätosť verejných financií spôsobená potrebou vynakladať väčšie prostriedky na ekonomické zabezpečenie poberateľov starobných dôchodkov, ako aj výdavky na zdravotné služby a služby sociálnej starostlivosti.

Zvyšovanie počtu a podielu starších ľudí má ale okrem finančnej dimenzie celý rad iných súvislostí. Premieta sa aj do zvýšeného záujmu spoločnosti o starších ľudí – o ich postavenie v spoločnosti, o uplatňovanie ich práv a rovnosť prístupu k službám. Tento aspekt posúva do popredia verejnej politiky potrebu formovať nediskriminačné podmienky pre život starších ľudí a ich začlenenie do spoločnosti, v záujme posilnenia predpokladov na ich kvalitnú a dobrovoľnú participáciu vo všetkých oblastiach spoločenského, ekonomického, občianskeho i politického života. Populačné starnutie optikou prístupu založeného na princípe *aktívneho starnutia* neznamena do budúcnosti pre spoločnosť primárne hrozbu, ale šancu na dosahovanie vyššej úrovne rozvoja, súdržnosti a medzigeneračnej udržateľnosti.

2.3. Situácia a vývoj v oblasti chudoby a sociálneho začleňovania

Na meranie cieľa v oblasti sociálneho začlenenia a boja proti chudobe bol stanovený agregovaný **indikátor chudoby alebo sociálneho vylúčenia**, ktorý odráža viacdimenziálnosť chudoby a sociálneho vylúčenia a zároveň zdôrazňuje potrebu komplexného strategického prístupu. Indikátor je definovaný ako počet osôb, ktoré sú ohrozené rizikom príjmovej chudoby a/alebo sú materiálne deprivovaní a/alebo žijú v domácnosti s veľmi nízkou intenzitou práce. Agregovaný indikátor chudoby alebo sociálneho vylúčenia je výsledkom kombinácie troch parciálnych ukazovateľov:

- miera rizika chudoby, ktorá predstavuje podiel osôb s ekvivalentným disponibilným príjmom pod hranicou rizika chudoby (stanovenej 60 % mediánu národného ekvivalentného disponibilného príjmu);
- miera závažnej materiálnej deprivácie, ktorá predstavuje podiel osôb vystavených vynútenému nedostatku aspoň štyroch z deviatich sledovaných položiek²⁰;

²⁰ Ide o a) nedoplatky spojené s hypotékou alebo nájomným, úhradou za energie alebo splácaním nákupov na splátka alebo iných pôžičiek; b) schopnosť dovoliť si ísť raz za rok na 1 týždeň dovolenky mimo domu; c) schopnosť dovoliť si jedlo s mäsom, kurat'om, rybou (alebo vegetariánskym ekvivalentom) každý druhý deň; d) schopnosť čeliť neočakávaným výdavkom vo výške národnej hranice rizika chudoby za predchádzajúci rok; e) schopnosť domácnosti dovoliť si udržiavať doma primerané teplo; f) domácnosť si nemôže dovoliť telefón; g) domácnosť si nemôže dovoliť farebný televízor; h) domácnosť si nemôže dovoliť práčku; i) domácnosť si nemôže dovoliť automobil.

- miera veľmi nízkej pracovnej intenzity, ktorá vyjadruje podiel osôb žijúcich v domácnostiach s veľmi nízkou pracovnou intenzitou.

Podiel osôb, ktoré čelia riziku chudoby alebo sociálneho vylúčenia predstavoval v roku 2013 19,8 % populácie v SR, čo bolo viac než štyri percentuálne body pod priemerom EÚ. Lepšie hodnoty ako európsky priemer malo Slovensko aj v podiele obyvateľov žijúcich v domácnostiach s veľmi nízkou intenzitou práce (7,6 % oproti 10,8 % za EÚ-28) a v miere rizika chudoby (12,8 % oproti 16,6 % za EÚ-28). Horšie než priemer EÚ je na tom Slovensko len v miere závažnej materiálnej deprivácie (10,2 % oproti 9,6 % za EÚ-28). Avšak na základe predbežných výsledkov zo zisťovania EU SILC 2014 došlo k opätovnému poklesu závažnej materiálnej deprivácie na 9,9 %.²¹

Pozícia Slovenska medzi 27 členskými štátmi EÚ sa na základe jednotlivých indikátorov chudoby a sociálneho vylúčenia odlišuje. V roku 2013 malo dvanástu najvyššiu mieru závažnej materiálnej deprivácie. Podiel osôb žijúcich v domácnostiach s veľmi nízkou intenzitou práce bol na Slovensku šiesty najnižší, podiel osôb ohrozených príjmovou chudobou zase piaty najnižší spomedzi dvadsať osem členských štátov EÚ. Z hľadiska agregovaného indikátora miery rizika chudoby alebo sociálneho vylúčenia Slovensku patrila deviata priečka.

Dynamika vývoja je pri jednotlivých ukazovateľoch odlišná. Na agregovanej úrovni, podiel osôb ohrozených chudobou alebo sociálnym vylúčením sa v predkrízových časoch hospodárskeho rastu po roku 2005 zásadne znižoval: z 32 % v roku 2005 klesol na 20,6 % v roku 2008. O rok neskôr hodnota ukazovateľa dokonca klesla na 19,6 %. S príchodom prvých prejavov ekonomickej a finančnej krízy sa miera rizika chudoby alebo sociálneho vylúčenia zvýšila na 20,6% v roku 2010 a v nasledujúcich dvoch rokoch zostala viac menej stabilná, pokles opäť nastal v roku 2013 (19,8 %).

Na úrovni jednotlivých komponentov sa dôsledky krízy prejavili najmä vo výskyte príjmovej chudoby a veľmi nízkej intenzity práce. Podiel osôb ohrozených príjmovou chudobou sa síce kontinuálne zvyšoval od roku 2007 (10,5 %), avšak kríza so sebou priniesla zvýšenie intenzity medziročného prírastku. V rokoch 2009 až 2011 sa miera rizika príjmovej chudoby medziročne zvyšovala o jeden percentuálny bod a v roku 2011 bolo príjmovou chudobou ohrozených 13 % populácie. O rok neskôr sa ich podiel zvýšil na 13,2 %. Pokles hodnoty tohto indikátora nastal opätovne v roku 2013 (12,8 %).

Podiel osôb žijúcich v domácnostiach s veľmi nízkou intenzitou práce klesal od roku 2005 (6,6%) do roku 2008 (5,2 %), po ktorom sa začali materializovať efekty krízy. Najkritickejším obdobím boli nasledujúce dva roky, keď rozsah veľmi nízkej intenzity práce stúpol najprv v roku 2009 na 5,6 % a v roku 2010 dokonca na 7,9 %. V nasledujúcich dvoch rokoch došlo k pozitívnemu vývoju a v roku 2012 bolo na Slovensku 7,2 % osôb v domácnostiach, kde nikto alebo skoro nikto nepracoval (resp. pracoval veľmi málo). Mierny nárast nastal v roku 2013 (7,6 %).

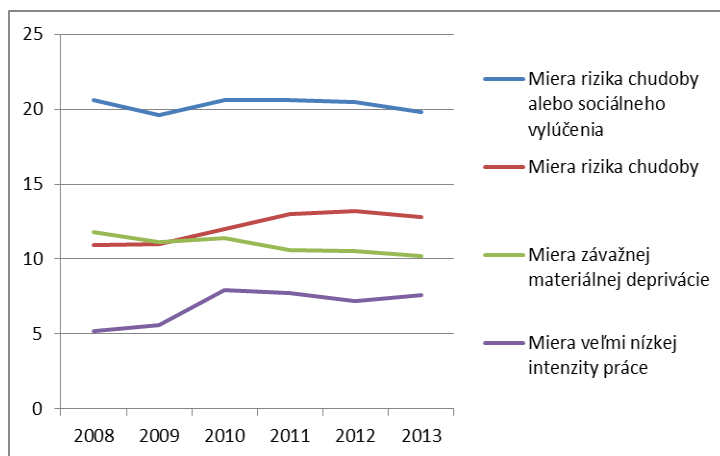
Aj v prípade tretieho komponentu ukazovateľa miera rizika chudoby alebo sociálneho vylúčenia – miery závažnej materiálnej deprivácie – priniesli roky 2005 až 2009 pozitívny

---

²¹ Predbežné údaje o závažnej materiálnej deprivácii z EU SILC 2014 sú dostupné len na webovom portáli Eurostatu.

vývoj pretavený do skokovitého medziročného znižovania časti populácie zasiahnutej materiálnou depriváciou.²² V roku 2010 podiel závažne deprivovaných osôb stúpol (11,4 %), avšak v nasledujúcich dvoch rokoch zaznamenal výrazný pokles – až na 10,2 % v roku 2013.

Graf 2: Vývoj základných indikátorov chudoby a sociálneho vylúčenia na Slovensku (2008 – 2013; v %)

Zdroj: Eurostat

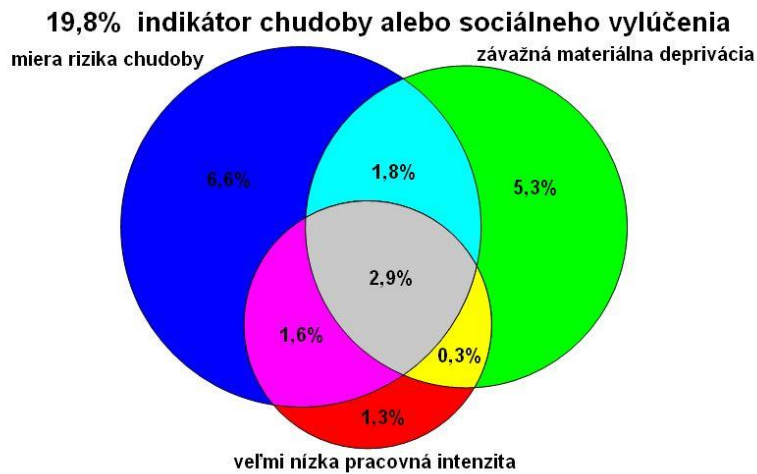
Kombinácia komponentov chudoby a sociálneho vylúčenia

Hodnota agregovaného ukazovateľa miery rizika chudoby alebo sociálneho vylúčenia je výsledkom všetkých možných prienikov troch parciálnych ukazovateľov, z ktorých pozostáva. V roku 2013 bolo v riziku chudoby 694 tis. obyvateľov, závažnú materiálnu depriváciu pociťovalo 554 tis. a v domácnostiach s veľmi nízkou pracovnou intenzitou žilo 328 tis. obyvateľov. Súhrnný počet ľudí v riziku chudoby alebo sociálneho vylúčenia 1 070 tis. ukazuje, že jednotlivé ohrozenia sa rôzne vzájomne kombinujú. Niektoré domácnosti a jednotlivci sú ohrození len príjmovou chudobou, resp. len závažnou materiálnou depriváciou alebo veľmi nízkou pracovnou intenzitou, u iných sa ohrozenie zdvojnásobuje.

Z celkového podielu 19,8 % obyvateľov Slovenska v riziku chudoby alebo sociálneho vylúčenia bolo 14,3 % takých, ktorí sa zaradili medzi chudobných alebo vylúčených iba na základe jedného z troch sledovaných komponentov. Len v riziku príjmovej chudoby sa nachádzalo 6,6 %; len závažnú materiálnu depriváciu pociťovalo 5,3 %; a iba veľmi nízku pracovnú intenzitu bez ostatných rizík chudoby malo 1,3 % obyvateľov. Skupina obyvateľov, u ktorých dochádzalo ku kombinácii rizík, tvorila 6,5 %. Z toho u 1,8 % sa spájala príjmová chudoba so závažnou materiálnou depriváciou; u 1,6 % príjmová chudoba s veľmi nízkou pracovnou intenzitou; u 0,3 % veľmi nízka pracovná intenzita so závažnou materiálnou depriváciou; a spolu až u 2,9 % populácie sa prejavovali všetky tri ohrozenia. V absolútnom vyjadrení to predstavuje okolo 155 tis. obyvateľov, ktorí sú v riziku príjmovej chudoby, žijú v domácnosti s veľmi nízkou intenzitou práce, a zároveň sú vystavení závažnej materiálnej deprivácii.

²² 22,1 % v roku 2005, 18,2 % v roku 2006, 13,7 % v roku 2007, 11,8 % v roku 2008 a 11,1 % v roku 2009.

Graf 3: Indikátor chudoby a sociálneho vylúčenia a jeho zložky (% , 2013)

Zdroj: ŠU SR

Determinanty a kontext komponentov rizika chudoby alebo sociálneho vylúčenia – príjmová chudoba

Riziko príjmovej chudoby sa na Slovensku vyskytuje častejšie než riziko závažnej materiálnej deprivácie alebo riziko veľmi nízkej pracovnej intenzity. Týka sa najmä osôb so zraniteľnou pozíciou na trhu práce a osôb nachádzajúcich sa mimo trhu práce, ako aj osôb so špecifickým zložením domácností a rizikovým sociálno-demografickým profilom. Pod hranicou chudoby sa v roku 2013 ocitlo až 43,8 % nezamestnaných a 17,4 % inak ekonomicky neaktívnych osôb. Miera rizika chudoby medzi pracujúcimi osobami nie je vysoká (5,7 %), avšak pretrvávajúci výskyt zamestnaných osôb pod hranicou chudoby naznačuje, že zamestnanie nemusí byť samozrejmom ochranou pred chudobou. Na to, aby ňou bolo, musí mať určité vlastnosti. Chudoba pracujúcich je determinovaná troma typmi faktorov: individuálnymi charakteristikami pracujúcich, charakteristikami domácnosti, v ktorých žijú a charakteristikami vykonávanej práce (Gerbery, 2013). Spomedzi individuálnych charakteristík zohráva dôležitú úlohu úroveň dosiahnutého vzdelania, na úrovni domácnosti je to jej zloženie. Spomedzi charakteristík pracovného miesta je silným determinantom výskytu pracujúcej chudoby typ pracovného času (skrátенý verus plný pracovný čas).

Z hľadiska typu domácnosti k najohrozenejším patria najmä domácnosti s deťmi a spomedzi nich dospelí a deti žijúce vo viacdetyňoch domácnostiach (29,9 %), kde výskyt chudoby rástol od roku 2009, avšak v roku 2013 došlo k poklesu hodnoty indikátora o 5,2 p.b., a osoby z neúplných rodín s aspoň jedným dieťaťom (30,1 %).

Negatívne efekty chudoby sa zosilňujú s jej pretrvávaním v čase. Túto skutočnosť zachytáva ukazovateľ miera pretrvávajúceho rizika chudoby, ktorý vyjadruje podiel osôb v populácii, ktorých ekvivalentný disponibilný príjem bol pod hranicou chudoby v danom roku a najmenej ďalšie dva roky z troch predchádzajúcich rokov. Miera pretrvávajúceho

rizika chudoby v roku 2013 predstavovala 7,1 %, čo bolo pod priemerom EÚ 28 (9,0 %). Od roku 2008, keď bol údaj prvý krát k dispozícii, sa podiel osôb zotrúvajúcich v chudobe dlhší čas kontinuálne zvyšoval (v roku 2008 predstavoval 4,9 %). Zmena nastala v roku 2013, kedy bol zaznamenaný po dlhšom čase pokles. Veľkým problémom je, že pretrúvajúca chudoba medzi deťmi v posledných rokoch vzrástla, a to skokovito. Kým v roku 2009 podiel detí ohrozených pretrúvajúcou chudobou predstavoval 4,7 %, v roku 2010 to bolo už 9,3 % a v roku 2011 stúpol podiel ohrozených detí na 16,3 %. V roku 2013 bol zaznamenaný pokles na 11 %.

Determinanty a kontext komponentov rizika chudoby alebo sociálneho vylúčenia –veľmi nízka intenzita práce

Kategória osôb žijúcich v domácnostiach s veľmi nízkou intenzitou práce a kategória osôb vystavených riziku príjmovej chudoby sa do veľkej miery prekrývajú. Miera rizika chudoby u osôb z domácností s intenzitou práce pod úrovníou 0,2 je veľmi vysoká, niekoľkonásobne vyššia než je priemer za celú populáciu – chudoba tu zasahuje viac než polovicu populácie. V roku 2013 bolo pod hranicou chudoby až 73,6 % osôb z domácností s veľmi nízkou intenzitou práce vo veku 0-59 rokov (teda vrátane detí).

Riziko príslušnosti k domácnosti s veľmi nízkou pracovnou intenzitou sa diferencuje na základe veku a dosiahnutého vzdelania. V nepriaznivej situácii sa ocitajú najmä ľudia z vekovej skupiny 55-59 rokov: podiel osôb z domácností s veľmi nízkou intenzitou práce tu bol v roku 2013 takmer trojnásobne vyšší než u mladých ľudí vo veku 18 – 24 rokov (15,4 % oproti 5,9 %) a dvojnásobne vyšší v porovnaní s osobami vo veku 25-54 rokov. Riziko je v kategórii osôb vo veku 55-59 rokov výrazne rodovo vychýlené: v domácnostiach bez práce žili v roku 2013 podstatne častejšie ženy (19,9 %) než muži (9,9 %). Vysoký vek sa teda spája s vysokým podielom osôb žijúcich v domácnostiach s veľmi nízkou intenzitou práce a zároveň s výraznou diferenciaciou medzi mužmi a ženami, čo je dôsledok nižšieho odchodu žien do dôchodku, ktorý platil v minulosti²³ a podstatne vyššieho podielu ovdovených a osamelo žijúcich žien.

Pravdepodobnosť, že jednotlivec bude patriť k domácnosti s veľmi nízkou pracovnou intenzitou, sa výrazne diferencuje aj podľa dosiahnutého vzdelania. V populácii (18-59 rokov) s veľmi nízkou úrovňou vzdelania (ISCED²⁴ 0-2) bol v roku 2013 podiel ľudí z takýchto domácností viac ako trojnásobne vyšší (24,1 %) oproti populácii s vyšším sekundárnym vzdelaním alebo s pomaturitným štúdiom (6,7 %); vysokoškolsky vzdelaní ľudia žijú v takýchto domácnostiach len veľmi zriedka (2,2 %). Tento vzorec platí nielen pre populáciu ako celok, ale aj pre rôzne vekové skupiny, hoci podiel osôb s najnižšou úrovňou dosiahnutého vzdelania, ktoré žijú v domácnostiach s veľmi nízkou intenzitou práce, sa v jednotlivých vekových kategóriách mení. U osôb vo veku 25-34 rokov, 35-44 rokov a 55-59 rokov zastúpenie osôb so vzdelanostnou úrovňou ISCED 0-2 v domácnostiach s veľmi nízkou intenzitou práce vysoko prekračuje priemernú hodnotu za celú populáciu 18-59 rokov.

²³ 60 rokov pre mužov a 57 rokov pre ženy, pričom ženám sa za každé narodené dieťa dôchodkový vek ešte znižoval.

²⁴ ISCED „International Standard Classification of Education“

Kým v roku 2013 spomedzi ľudí vo veku 25-34 rokov, ktorí mali vzdelanie na úrovni ISCED 0-2, žilo v domácnostiach bez práce 49,7 % osôb, v celej populácii vo veku 18-59 rokov to bolo 24,1 %.

Popri individuálnych charakteristikách patrí medzi dôležité faktory veľmi nízkej intenzity práce skladba domácnosti. V domácnostiach bez závislých detí dochádza častejšie ku koncentrácii ľudí bez práce. V roku 2013 žilo v domácnostiach s veľmi nízkou intenzitou práce 6,4 % osôb z domácností so závislými deťmi a 10,4 % osôb z domácností bez závislých detí. K rizikovým skupinám patria osamelo žijúci jednotlivci.²⁵

Spomedzi domácností so závislými deťmi patria k najviac ohrozeným skupinám osamelí rodičia a ich deti: v roku 2013 žilo v domácnostiach s veľmi nízkou intenzitou práce 19,5 % z nich. Výrazný nárast priniesli roky, keď sa naplno prejavili dôsledky krízy: medzi rokmi 2009 a 2010 došlo k skokovitému nárastu v podiele osamelých rodičov a ich detí v domácnostiach s veľmi nízkou intenzitou práce z 7,4 % na 11,8 % a v roku 2011 dokonca na 16,6 %. Znovunaštartovanie procesu marginalizácie domácností osamelých rodičov naznačujú aj hodnoty rizika chudoby pre túto kategóriu: medzi rokmi 2009 až 2013 sa podiel chudobných medzi nimi zvýšil o 7 percentuálnych bodov. Domácností s tromi a viac deťmi sa veľmi nízka intenzita práce relatívne dlho netýkala (3,7 % v 2006; 5,5% v 2009). V posledných dvoch rokoch sa podiel osôb z viacerých domácností zasiahnutých veľmi nízkou pracovnou intenzitou zvýšil na 9 %, avšak v roku 2013 bol zaznamenaný pokles na 6,7 %.

Determinanty a kontext komponentov rizika chudoby alebo sociálneho vylúčenia – závažná materiálna deprivácia

Materiálna deprivácia je definovaná ako vynútený nedostatok určitého počtu predmetov alebo vynútená neúčast' na určitých aktivitách. Nie je vecou voľby, životného štýlu, ale výsledkom bariér alebo odopretia prístupu k zdrojom či aktivitám. Pre účely sledovania cieľa v oblasti redukcie chudoby a sociálneho vylúčenia sa pracuje s tzv. závažnou materiálnou depriváciou. Mieru závažnej materiálnej deprivácie predstavuje podiel osôb, u ktorých možno identifikovať vynútený nedostatok aspoň štyroch z deviatich sledovaných položiek.

Podiel osôb čeliacich závažnej materiálnej deprivácii je v posledných rokoch nižší než podiel osôb ohrozených príjmovou chudobou. Nízky príjem a výskyt deprivácie spolu súvisia. Výskyt závažnej materiálnej deprivácie medzi osobami pod hranicou chudoby je výrazne vyšší než je tomu v prípade celej populácie. S rastúcim príjmom podiel deprivovaných osôb klesá: kým v prvom kvintile príjmového rozloženia závažná materiálna deprivácia ohrozuje takmer každého tretieho človeka, v druhom kvintile sa týka každého desiateho a v treťom kvintile je deprivovaných 5,3 % osôb.

Medzi dôležité determinanty výskytu závažnej materiálnej deprivácie patrí aj status ekonomickej aktivity a zloženie domácnosti. V roku 2013 najvyššiu mieru závažnej materiálnej deprivácie (25,5 %) vykazovali domácnosti vedené jedným rodičom – deprivácia tu postihla každú štvrtú osobu, vrátane detí. Primárne však nejde o dôsledok oslabeného

²⁵ Nezamestnanosť, práca na čiastočný úväzok, ocitnutie sa mimo trhu práce z rodinných dôvodov – to všetko nie je v ich prípade ovplyvnené statusom inej dospeléj osoby alebo osôb. Vývoj z hľadiska veľmi nízkej pracovnej intenzity tak priamo odzrkadľuje vývoj štruktúry ekonomického statusu domácností s jedným členom.

vzťahu k trhu práce (napríklad v dôsledku rodičovskej dovolenky), pretože 63 % osamelých rodičov, ktorí boli deprivovaní, pracovalo (27 % bolo nezamestnaných a 10 % bolo ekonomicky neaktívnych). K ohrozeným kategóriám patria aj jednočlenné domácnosti (15,3 %), kde sa deprivácia týka najčastejšie starších ľudí, a viacdtné domácnosti.

Popri agregovanom pohľade na mieru závažnej materiálnej deprivácie možno sledovať aj depriváciu na jednotlivých položkách, z ktorých je ukazovateľ deprivácie vytvorený. Spomedzi deviatich položiek indexu materiálnej deprivácie si obyvatelia Slovenska najčastejšie nemohli dovoliť zaplatiť raz ročne týždennú dovolenku mimo domu - v roku 2013 sa to týkalo polovice populácie. Problém zaplatiť si dovolenku mimo domu bol najrozšírenejší medzi osamelo žijúcimi ľuďmi vo veku 65 a viac rokov (70,4 %), domácnosťami s jedným rodičom (62,4 %) a osobami pod hranicou chudoby (80,4 %). Veľmi rozšírenou dimenziou deprivácie bola aj neschopnosť čeliť neočakávaným finančným výdavkom. V roku 2013 viac než tretina domácností (39,5 %) nebola schopná čeliť prípadným výdavkom. Určitým pozitívom môže byť skutočnosť, že napriek medziročnému nárastu v rokoch 2011-2013, podiel osôb, ktoré nie sú schopné čeliť mimoriadnym výdavkom, v dlhodobom horizonte klesá (v roku 2005 predstavoval 59,3 %). Medzi najviac ohrozené skupiny patria osoby z domácností s jedným rodičom (69,3 %) a z viacdtných domácností (52 %), ako aj starší ľudia žijúci sami (55,4 %).

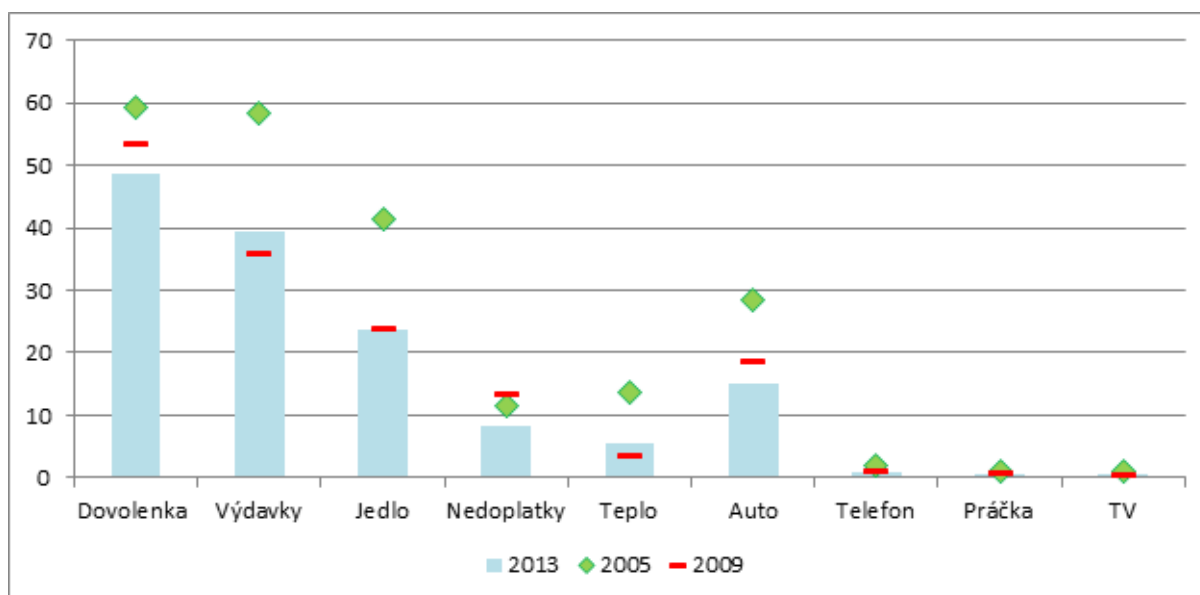
K základným nevyhnutnostiam patrí zabezpečenie jedla s mäsom aspoň každý druhý deň. Výskyt takýchto ťažkostí odkazuje k absolútne (nie relatívne) definovanému jadru konceptu deprivácie alebo širšie chápanej chudoby. Ukazuje sa, že tomuto problému musí čeliť takmer každý štvrtý človek v populácii (23,7 % v roku 2013). Ako kritická sa ukazuje situácia u starších osamelo žijúcich ľudí (36,8 %) a osobami z jednorodičovských rodín (41 %).

Nedoplatky vstupujú do indexu materiálnej deprivácie ako výskyt niektorého z troch druhov nedoplatkov alebo ich kombináciou: za hypotéku/nájom, energie a splátky pôžičiek. Nedoplatky za hypotéku alebo nájom sa v roku 2013 týkali 4,1 % osôb, nedoplatky za energie 5,9 % a nedoplatky za splátky pôžičiek 3,0 % populácie. Nedoplatky v aspoň jednej z troch sledovaných oblastí malo v roku 2013 8,1 % populácie. Výskyt nedoplatkov medzi obyvateľmi SR sa v posledných rokoch znižuje. Ešte v roku 2009 podiel osôb s nedoplatkami predstavoval 13,4 %. V roku 2013 sa tento typ deprivácie najčastejšie vyskytoval medzi jednorodičovskými domácnosťami (18,2 %) a u domácností s viacerými deťmi (15,3 %). Diferencujúcu úlohu zohráva príjem: podiel osôb v domácnostiach s nedoplatkami bol v prvom kvintile 3-krát vyšší ako v druhom a 4-krát vyšší ako v treťom kvintile.

S nedoplatkami nepriamo súvisí aj schopnosť domácnosti udržiavať v obydli adekvátne teplo, tá však nepatrila medzi veľmi rozšírené ohrozenia životnej úrovne (5,4 %), s výnimkou ľudí vo veku 65+ rokov (10,9 %) a osamelých rodičov (12,5 %), kde toto riziko zasahuje výrazne vyšší počet ľudí. Poslednú skupinu položiek zakomponovaných v ukazovateli materiálnej deprivácie tvoria predmety dlhohodobej spotreby ako auto, telefón (mobil), práčka a televízor. S výnimkou auta ide o položky, s ktorých dostupnosťou nie je väčší problém.

Graf 4 : Deprivácia v položkách indexu materiálnej deprivácie (2005, 2009, 2013; % z populácie SR)

Zdroj: EU SILC 2005, 2009 a 2013

Podmienky bývania ako faktor chudoby a sociálneho vylúčenia²⁶

Deprivácia v oblasti bývania sa môže prejavovať rôznym spôsobom, a to tak v samotných podmienkach bývania ako aj vo finančných možnostiach domácnosti zabezpečiť si základné služby. Pre Slovensko je typické, že drvivá väčšina domácností je majiteľom obydľí, v ktorom žijú. V roku 2013 to bolo 90,6 % domácností, oproti 7,4 % domácností žijúcich v podnájmoch. Ostatné vzťahy k obydlíu boli zastúpené minimálne (0,7 % v obydlíach prenajímaných za zníženú cenu a 1,3 % domácností ubytovaných bezplatne). Viac než tretina osôb na Slovensku (39,8 %) žilo v preplnených bytoch a domoch²⁷, čo je vysoko nad priemerom za 28 členských krajín EÚ (17,3 %). Obmedzený priestor na bývanie je charakteristický najmä pre domácnosti s deťmi: v roku 2013 žilo v preplnenej domácnosti polovica osôb z domácností so závislými deťmi, v porovnaní s 21,5 % osôb z domácností bez závislých detí. Najčastejšie sú tým zasiahnuté viacdetné domácnosti (68,7 %). Diferencujúcim faktorom je aj vlastnícky vzťah k bývaniu. V preplnených obydlíach, podľa definície Eurostatu, žijú najčastejšie ľudia v podnájmoch, poskytovaných za trhovú cenu (65,5 %) i za zníženú cenu alebo zadarmo (65,7 %).

Výskyt ďalších problémov spojených s kvalitou bývania nie je na Slovensku taký častý. V obydlíach so zatekajúcou strechou a vlhkými stenami žilo v roku 2013 7,5 % a v tmavých bytoch a domoch 3,1 % populácie. Sprcha alebo vaňa priamo v obydlí chýbala 0,3 % osôb, splachovacia toaleta 0,6 % osôb.

Vážnym problémom je výška nákladov na bývanie, s čím súvisia aj ťažkosti s pravidelným uhrádzaním poplatkov za služby spojené s bývaním. V roku 2013 bolo na Slovensku 8,3 % osôb, ktoré žili v domácnostiach, kde celková výška nákladov na bývanie bola vyššia ako 40

²⁶ EU SILC 2013

²⁷ Tzv. overcrowding rate odkazuje k podielu osôb v populácii, ktoré žijú v domácnostiach s nedostatkom priestoru podľa niektorého z nasledujúcich kritérií: a) jedna izba pre domácnosť; b) izba pre pár v domácnosti; c) izba pre každú osobu vo veku 18 a viac rokov; d) izba pre pár osôb rovnakého pohlavia vo veku 12-17 rokov; e) izba pre osobu vo veku 12-17 rokov nezahrnutú v predošlej kategórii; f) izba pre pár detí vo veku do 12 rokov.

% celkového disponibilného príjmu domácnosti.²⁸ Podiel osôb z takýchto domácností bol mierne pod priemerom medzi staršími ľuďmi vo veku 65 rokov a viac (8,1 %). Pozitívom je, že podiel starších ľudí, ktorých náklady na bývanie presahujú hranicu 40 % príjmu, dlhodobo na Slovensku klesá (v roku 2005 ešte predstavoval 21,5 %). Na strane druhej, riziko sa zásadne zvyšuje, ak ide o samostatne žijúceho staršieho človeka (napr. vdovca alebo vdovu). V tomto prípade je bývanie drahou záležitosťou – v roku 2013 každá piata osoba vo veku 65 rokov, ktorá žila sama, vydávala na bývanie viac než 40 % svojho príjmu. V roku 2005 ešte predstavoval 21,5 %, v roku 2006 34,7 %. Veľmi vysoká frekvencia záťaže nákladmi na bývanie je spojená s rizikom príjmovej chudoby (36,2%). Avšak vysoký podiel nákladov na bývanie vo vzťahu k príjmom domácností nie je len záležitosťou najohrozenejších skupín. V roku 2013 sa týkal každého štvrtého človeka žijúceho v domácnosti s vlastným obydlím, na ktorý bola hypotéka. Naznačuje to, že prípadná podpora nákladov na bývanie by sa nemusela zamerať len na najchudobnejších, ale mohla by mať univerzálnejšie pokrytie.

Extrémne formy deprivácie v bývaní sa vyskytujú v marginalizovaných rómskych komunitách, im je venovaná jedna z ďalších častí stratégie.

Riziko chudoby a sociálneho vylúčenia podľa životnej etapy

Uvedený rad čísel skrýva veľkú rozmanitosť životných podmienok jednotlivých sociálno-demografických kategórií. K najzraniteľnejším skupinám patria deti. Na Slovensku sa miera rizika chudoby alebo sociálneho vylúčenia detí v poslednom období výrazne zvýšila. Kým v roku 2009 dosahovala menej ako 23,7 %, v roku 2012 to už bolo 26,6 %, čo Slovensko priblížilo k priemeru EÚ. Pokles bol zaznamenaný v roku 2013, kedy miera rizika alebo sociálneho vylúčenia detí sa znížila na 25,5 %. Negatívny trend bol sýtený najmä nárastom podielu detí vystavených riziku príjmovej chudoby, ktorý v rokoch 2009 až 2012 narástol približne o päť percentuálnych bodov, avšak v roku 2013 bol zaznamenaný pokles, a to medziročne o 1,6 percentuálnych bodov, čo bolo ovplyvnené celkovým poklesom príjmovej chudoby na Slovensku. Nedávny vývoj však naznačuje potrebu zvýšenej pozornosti voči redistribučným efektom rodinno-politických transferov ako aj transferov v systéme garantovania minimálneho príjmu.

Zvýšený výskyt rizika chudoby alebo sociálneho vylúčenia medzi deťmi možno do určitej miery pripísať aj koncentrácii oslabeného vzťahu k trhu práce na úrovni domácnosti.²⁹ Po roku 2008 totiž stúpol podiel detí žijúcich v domácnostiach s veľmi nízkou intenzitou práce: kým v roku 2008 žilo v takýchto domácnostiach 4,4 % detí, v roku 2010 to bolo už 8,1 % detí. V nasledujúcich dvoch rokoch sa situácia o niečo zlepšila a v roku 2012 žilo v domácnostiach s veľmi nízkou intenzitou práce 7,2 % detí. V tejto súvislosti treba pozornosť zamerať na to, že v roku 2013 až 68,1 % detí v domácnostiach s veľmi nízkou intenzitou práce malo rodičov,

²⁸ Ide o indikátor „miera preťaženia nákladmi na bývanie“. Pri počítaní celkových nákladov na bývanie i celkového disponibilného príjmu sa do úvahy neberie príspevok na bývanie.

²⁹ Vyššie uvedená súvislosť platí aj všeobecne: kategórie osôb žijúcich v domácnostiach s veľmi nízkou intenzitou práce a kategória osôb vystavených riziku príjmovej chudoby sa do veľkej miery prekrývajú. Miera rizika príjmovej chudoby u osôb s veľmi nízkou intenzitou práce je niekoľkonásobne vyššia než je priemer za celú populáciu. Chudoba tu zasahuje takmer 70 % populácie do 60 rokov. V danom segmente kríza udrela veľmi silno, keďže v roku 2009 bolo pod hranicou chudoby 59 %, osôb v danom veku, ktoré žili v domácnostiach s veľmi nízkou pracovnou intenzitou.

ktorí vykazovali veľmi nízky stupeň dosiahnutého vzdelania. Vzdelanie rodičov má veľmi silný efekt aj na celkový výskyt chudoby a sociálneho vylúčenia medzi deťmi. V roku 2013 bolo rizikom chudoby alebo sociálneho vylúčenia ohrozených 90,7 % detí, ktorých rodičia mali veľmi nízky stupeň dosiahnutého vzdelania (ISCED 0-2). Miera rizika chudoby alebo sociálneho vylúčenia detí rodičov s vyšším vzdelaním bolo podstatne nižšie (27,5 % pre ISCED 3-4 a 13,0 pre ISCED 5-6).

V porovnaní s ostatnými vekovými skupinami miera chudoby alebo sociálneho vylúčenia detí a schopnosť sociálnych dávok redukovať ohrozenie detí vyznieva nepriaznivo. V prípade dospelých osôb v produktívnom veku (18-64 rokov) sa síce miera rizika chudoby alebo sociálneho vylúčenia od roku 2010 taktiež zvyšovala, avšak jej hodnota v roku 2013 (19,4 %) zostala pod úrovňou hodnoty za kategóriu detí. V rokoch 2010-2013 došlo k nárastu rizika príjmovej chudoby v dospeljej populácii (z 11,2 % na 12,1%), ktorý však bol sprevádzaný poklesom v miere závažnej materiálnej deprivácie a podielu osôb žijúcich v domácnostiach s veľmi nízkou intenzitou práce.

Tabuľka 5: Prehľad základných ukazovateľov chudoby a sociálneho vylúčenia podľa etapy života (% , 2008 – 2013)

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	EU-28 2013
0-17 rokov							
Miera rizika chudoby alebo sociálneho vylúčenia	24,3	23,7	25,3	26,0	26,6	25,5	27,7
Miera rizika chudoby	16,7	16,8	18,8	21,2	21,9	20,3	20,2
Miera závažnej materiálnej deprivácie	12,6	12,7	13,5	12,4	11,9	13	11,1
Deti žijúce v domácnostiach s veľmi nízkou pracovnou intenzitou	4,4	5,4	8,0	7,3	7,2	8,4	9,5
18-64 rokov							
Miera rizika chudoby alebo sociálneho vylúčenia	19,3	18,5	20,2	20,6	19,9	19,4	25,4
Miera rizika chudoby	9,5	9,6	11,2	12,4	12,3	12,1	16,4
Miera závažnej materiálnej deprivácie	10,8	10,6	11,0	10,3	10,1	9,7	10,0
Obyvatelia žijúci v domácnostiach s veľmi nízkou pracovnou intenzitou (18-59 rokov)	5,4	5,6	7,9	7,8	7,2	7,3	11,2
Riziko chudoby pracujúcich	5,8	5,2	5,7	6,3	6,2	5,8	8,9
65+ rokov							
Miera rizika chudoby alebo sociálneho vylúčenia	21,9	19,7	16,7	14,5	16,3	18,2	18,2
Miera rizika chudoby	9,9	10,8	7,7	6,3	7,8	13,8	13,8
Miera závažnej materiálnej deprivácie	15,3	11,7	11,1	9,7	10,8	9,2	6,9
Dopad sociálnych transferov (vrátane dôchodkov) na redukciu chudoby	88,6	87,5	91,1	92,6	90,6	92,8	84,3

Zdroj: Eurostat, Spoločný monitorovací rámec (JAF) EK.

Silu dôchodkov ako ochranu pred upadnutím do rizika chudoby alebo sociálneho vylúčenia potvrdzujú indikátory za vekovú skupinu populácie 65 a viac rokov. Súhrnná miera rizika

chudoby alebo sociálneho vylúčenia za starších obyvateľov sa postupne a kontinuálne znižovala do roku 2011 (14,5 %), potom medziročne stúpala takmer až o dva percentuálne body. Stále je však nižšia než hodnota za strednú generáciu a podstatne nižšia než hodnota za najmladšiu generáciu. V porovnaní s priemerom EÚ (18,2 %) bola miera rizika chudoby alebo sociálneho vylúčenia na Slovensku o 4,6 percentuálnych bodov nižšia. Pod takýto výsledok sa podpísali predovšetkým sociálne transfery vrátane dôchodkov, ktoré v roku 2013 znížili riziko príjmovej chudoby u najstaršej skupiny obyvateľov až o 92,8 %. V porovnaní s priemerom EÚ-28 malo Slovensko efekt transferov na chudobu najstarších ľudí v roku 2013 vyšší o viac ako osem percentuálnych bodov a v rámci členských štátov EÚ patrilo k tým najúspešnejším.

Staršia populácia má teda riziko ohrozenia chudobou a sociálnym vylúčením v porovnaní s mladšími generáciami po sociálnych transferoch najnižšie, zároveň prejavuje najvyšší podiel redukcie chudoby sociálnymi transfermi. Na druhej strane to ukazuje na silnú závislosť tejto skupiny obyvateľov od dôchodkového systému – každý pohyb v dôchodkoch môže znamenať zvýšenie rizika chudoby a sociálneho vylúčenia u tejto skupiny obyvateľov.

Popri zaradení na trh práce a životnej etape diferencuje mieru rizika chudoby a sociálneho vylúčenia typ rodiny – podľa všetkých základných ukazovateľov riziko intenzívne narastá pri rodinách s vyšším počtom detí a pri jednorodičovských rodinách. Miera ohrozenia chudobou i materiálna deprivácia a intenzita práce sú v prípade domácností s deťmi nepriaznivejšie ako za domácnosti bez detí a s rastúcim počtom detí je riziko intenzívnejšie; ohrozenie je obzvlášť vysoké v prípade osamelých rodičov. Pritom tieto dva typy domácností patria k tým, u ktorých miera rizika chudoby v posledných troch rokoch rastie najviac.

Demografický vývoj zároveň naznačuje výrazné zmeny v štruktúre rodín a v reprodukčnom a rodinnom správaní populácie v smere početného nárastu týchto ohrozených skupín rodín. Podiel jednorodičovských rodín v celkovej štruktúre domácností narástol na Slovensku z 8,4 % v roku 1961 na 13,5 % v roku 2011; pričom zastúpenie dvojrodičovských rodín pokleslo z 81,1 % na 48,4 %.³⁰ Reprodukčné a rodinné správanie v priebehu posledných rokov pritom charakterizuje pokles sobášnosti, zvýšenie rozvodovosti v porovnaní s minulosťou, pokles pôrodnosti (ale aj potratovosti), posun rodičovstva do vyššieho veku a rast podielu detí narodených mimo manželstva. V roku 2013 dosiahla hrubá miera sobášnosti 4,7 promile (v roku 2008 to bolo 5,2); počet živonarodených detí na 1 000 obyvateľov predstavoval 10,1 (v roku 2009 ešte 11,3) a úhrnná plodnosť 1,3 dieťaťa na jednu ženu (v roku 2010 to bolo 1,4 dieťaťa); vek ženy pri pôrode prvého dieťaťa sa zvýšil na 27,4 roka (v roku 2003 ešte 24,9 roka); hrubá miera rozvodovosti dosiahla 2,0 promile (v roku 2009 to bolo 2,3); podiel detí narodených mimo manželstva tvoril 37,0 % zo všetkých narodených detí (v roku 2003 ešte 23,3 %). To môže naznačovať ďalšie pokračovanie trendu rastu jednorodičovských rodín v skladbe domácností na Slovensku.

Chudoba a sociálne vylúčenie rómskych domácností a jednotlivcov

---

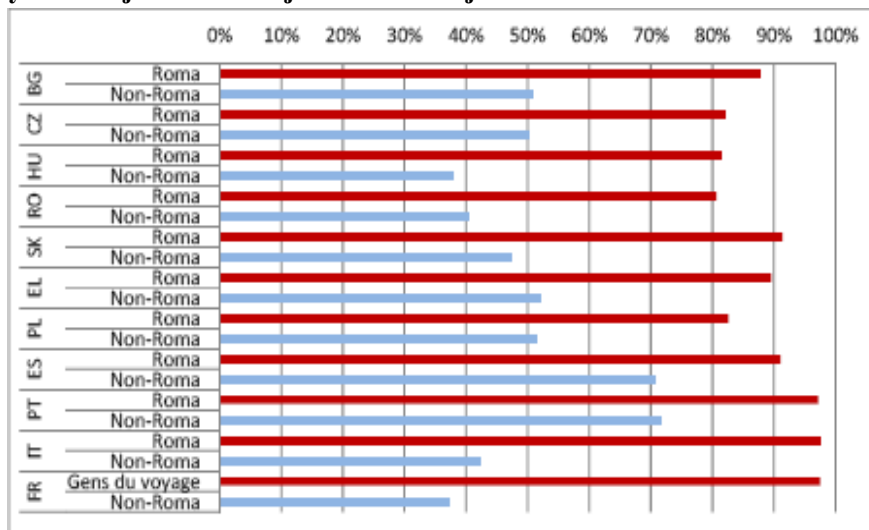
³⁰ Zmena percentuálneho podielu jednorodičovských a dvojrodičovských rodín je ale silne ovplyvnená rýchlym rastom osamelých jednotlivcov v štruktúre domácností: kým v roku 1961 tvorili rodinné domácnosti spolu 89,5 % a nerodinné domácnosti 10,5 % (z toho domácnosti osamelých jednotlivcov 9,3 % a ostatné nerodinné domácnosti 1,2 %), v roku 2011 sa podiel rodinných domácností znížil na 61,9 % a podiel nerodinných domácností narástol až na 38,2 % (z toho domácnosti osamelých jednotlivcov dosiahli 36,1 % a ostatné nerodinné domácnosti 2,1 %).

Podľa posledného sčítania sa k rómskej národnosti prihlásilo (deklarovaná etnicita) menej ako 100 tis. obyvateľov Slovenska. Na základe projektu Atlas rómskych komunít na Slovensku 2013 sa ich počet na základe identifikácie „zvonka“ (pripísaná etnicita) odhaduje na viac ako 400 tis. Podľa dostupných výskumov (UNDP, 2012) je vekové zloženie rómskej populácie podstatne mladšie ako v celkovej populácii, vyznačuje sa vyšším podielom detí, vyšším podielom domácností so závislými deťmi a s vyšším počtom detí (všetko skupiny so zvýšeným rizikom chudoby a sociálneho vylúčenia).

Rómska populácia má nerovnomerné geografické rozloženie v rámci územia Slovenska, ich podiel v jednotlivých okresoch je veľmi rozdielny (Atlas rómskych komunít na Slovensku 2013). Navyše priestorové rozloženie je extrémne diferencované na úrovni menších územných jednotiek, v niektorých lokalitách v štruktúre obyvateľov prevažuje (Atlas rómskych komunít na Slovensku 2013). Veľká časť Rómov žije v rurálnom prostredí, v segregovaných rezidenčných zónach a v biednych podmienkach bývania charakterizovaných nízkou kvalitou obydli, nedostatkom priestoru a prehustenosťou obydli (UNDP, 2012).

Všeobecné štatistické zisťovania nedokážu identifikovať etnicitu a podať prehľad základných indikátorov chudoby a sociálneho vylúčenia za rómsku populáciu. Pokusy o špecifické merania v týchto segmentoch populácie potvrdili extrémne vylúčenie a obrovské zaostávanie. Výskumy špeciálne zamerané na monitorovanie životnej situácie rómskych domácností, ktoré realizovali v priebehu posledných rokov FRA, UNDP a Svetová banka ukázali, že skúsenosť rómskych domácností a jednotlivcov s chudobou a sociálnym vylúčením je omnoho vyhranenejšia ako u ostatných skupín spoločnosti, dokonca aj v porovnaní s majoritnou populáciou žijúcou v susedstve.

Graf 5: Osoby rómskej a nerómskej národnosti žijúci v domácnostiach v riziku chudoby (2011)

Poznámka: Kategória „Non-Roma“ tu znamená všeobecnú populáciu žijúcu v geografickej blízkosti oblastí s koncentrovanou rómskou populáciou.

Zdroj: European Commission 201

Kým za jednotlivcov zo všeobecnej geograficky blízkej populácie sa podiel jednotlivcov žijúcich v domácnostiach v riziku chudoby pohyboval na Slovensku pod 50 %, spomedzi

jednotlivcov rómskej národnosti podiel prekročil 90 %. Z jedenástich porovnávaných krajín EÚ malo Slovensko spolu so Španielskom mieru rizika chudoby Rómov štvrtú najvyššiu; vyššiu úroveň vykázalo iba Poľsko, Taliansko a Francúzsko.

Ako ukázal výskum UNDP (2012), rómske domácnosti zažívajú výrazne viac extrémnej deprivácie v podobe nedostatku jedla pre deti a veľmi zlých bytových a životných podmienok, sú vo veľkej miere zadĺžené, extrémne vylúčené z trhu práce a s vysokým stupňom obmedzenia prístupu (priestorového, finančného, sociálneho a pod.) k základným službám vrátane zdravotníckych služieb (UNDP, 2013). So zvyšujúcou sa priestorovou exklúziou rómskej populácie sa zhoršujú aj ostatné indikátory vylúčenia.

Extrémne nepriaznivá je situácia rómskych žien – od prístupu k zamestnaniu a vzdelaniu, cez zdravotný stav vrátane reprodukčného zdravia, až po zažívané násilie v domácnosti (UNDP – Príloha, 2012; QuoVadis, 2013). Z veľkej časti predstavujú rómske ženy sociálnu skupinu zasiahnutú mnohonásobnou diskrimináciou zo socio-kultúrnych dôvodov.

Zložitosť a vzájomná previazanosť sociálnych a ekonomických problémov si vyžaduje komplexnú stratégiu riešenia a programy zamerané súčasne na viaceré problémové oblasti. Na Slovensku stále nemáme adekvátne nástroje monitorovania a evaluácie intervencií, ktoré by pomohli zlepšiť situáciu Rómov. Zložitosť a vzájomná previazanosť sociálnych a ekonomických problémov si vyžaduje komplexnú stratégiu riešenia a programy zamerané súčasne na viaceré problémové oblasti. Nevyhnutným predpokladom merania pokroku v oblasti integrácie Rómov je spoľahlivý systém monitorovania a hodnotenia ktorý zabezpečí pravidelné a dôsledné poskytovanie údajov o vplyve opatrení v oblasti integrácie Rómov. V záujme naplnenia tejto potreby bolo v OP ĽZ identifikované prierezové opatrenie, ktoré bude realizované prostredníctvom Úradu splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity formou 7-ročného národného projektu zameraného na komplexné monitorovanie a hodnotenie životných podmienok MRK prostredníctvom zhromažďovania štatistických a iných dát a informácií.

2.4. Spoločenská klíma vo vzťahu k podpore sociálneho začlenenia a boja proti chudobe

Príprava Národnej rámcovej stratégie podpory sociálneho začlenenia a boja proti chudobe zahŕňala aj realizáciu empirického výskumu názorov verejnosti ohľadne sociálnej klímy na Slovensku. Takýto výskum pomáha doplniť informácie o spoločenskom kontexte, v ktorom sú politiky sociálneho začlenenia pripravované a realizované, a spoznať prípadné zdroje spoločenských napätí či konfliktov. Výskum spoločenskej klímy vo vzťahu k podpore sociálneho začlenenia a boja proti chudobe mapoval široké spektrum súvislostí podpory sociálnej súdržnosti, sociálneho začlenenia marginalizovaných skupín, zamerail sa aj na širšie ponímané hodnotové orientácie občanov SR, predstavy o faktoroch sociálnej mobility a úspechu v podmienkach Slovenska či hodnotenie aktuálnych spoločenských problémov. Časť výskumu bola zameraná aj na analýzu ohrozenia špecifickými sociálnymi rizikami, ktoré nie sú pokryté pravidelnými štatistickými zisťovaniami. Zber dát sa uskutočnil v prvej polovici roku 2014, výskumná vzorka pozostávala z 1 158 respondentov, vybraných zo

základného súboru obyvateľov Slovenskej republiky vo veku 18 rokov a viac (ďalšie informácie o zložení vzorky obsahuje Príloha 2).³¹

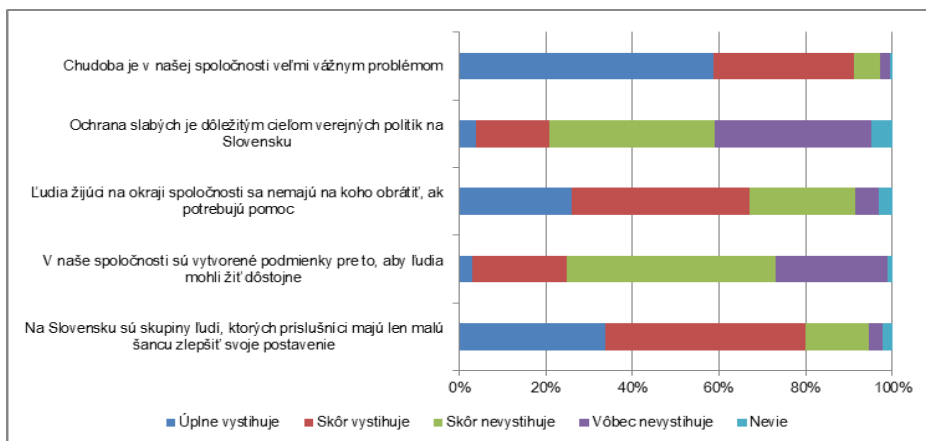
Jedným z rámcov pre analýzu názorov na sociálnu súdržnosť a sociálne začleňovanie ohrozených skupín je percepcia určitých spoločných základov, na ktorých spoločnosť stojí a ktoré ju držia pohromade. Medzi ne možno zaradiť také skutočnosti ako je rovnosť príležitostí pre všetky skupiny obyvateľov, dôvera medzi ľuďmi či spoločne zdieľaná predstava o budúcnosti. Ukazuje sa, že obyvatelia Slovenska pociťujú v tomto ohľade výrazný deficit. S tým, že v našej spoločnosti prevažuje rovnosť príležitostí, nesúhlasilo až 84, 2 % respondentov, z toho 48,5 % deklarovalo rozhodný nesúhlas. Ukázalo sa tiež široké presvedčenie verejnosti o narušenej dôvere medzi ľuďmi: to, že v spoločnosti prevažuje dôvera, odmietlo 83 % opýtaných. Prítomnosť spoločne zdieľanej predstavy o budúcnosti na Slovensku cíti 21,6 % obyvateľov, nesúhlas vyjadrilo 70 % z nich. Podiel negatívnych hodnotení výraznejšie narastal so zvyšujúcim sa vekom: medzi mladými ľuďmi sa kritické názory objavovali v menšej miere, v najstaršej vekovej skupine ich bolo najviac. A naopak, s narastajúcim vzdelaním sa zastúpenie pesimistických pohľadov znižovalo – najmenej kritickí boli vysokoškolační, s výnimkou hodnotenia prítomnosti spoločne zdieľanej predstavy o budúcnosti, kde patrili k najviac kritickým.

Ďalšie dáta potvrdzujú, že ľudia vnímajú Slovensko ako krajinu s asymetrickou distribúciou životných príležitostí. Na druhej strane, vytvára to priestor pre optimizmus, že dôraz na posilňovanie politik sociálneho začleňovania môže vo verejnosti rezonovať. Väčšina ľudí si myslí, že chudoba na Slovensku predstavuje veľmi vážny problém. Tvrdenie, že chudoba je v našej spoločnosti veľmi vážnym problémom, označilo ako výstižný až 91 % verejnosti (z toho 58,8 % za úplne výstižný), opačný názor uviedlo iba 8,3 %. Chudobu teda považuje verejná mienka za veľmi závažný problém na Slovensku, a to napriek tomu, že z medzinárodných porovnaní nevychádzame na základe miery rizika chudoby najhoršie. Chudoba nie je podľa obyvateľov SR len problém aktuálneho nedostatku, ale aj problém budúcich šancí. Status príslušníka marginalizovanej skupiny totiž v očiach verejnosti znamená limitované šance na sociálnu mobilitu. Každý tretí respondent úplne súhlasil s výrokom, že na Slovensku sú skupiny ľudí, ktorých príslušníci majú len malú šancu zlepšiť svoju postavenie. Opatrný súhlas vyjadrilo 46 %. To, že tomu tak nie je, si myslí menej než pätina opýtaných. Priestor pre podporu verejnosti pre politiky sociálneho začlenenia a boja proti chudobe otvára aj distribúcia odpovedí na ďalšie príbuzné otázky (viď Graf 6). Ukazuje sa, že verejnosť citlivo vníma situáciu ľudí žijúcich mimo hlavného prúdu života spoločnosti, k čomu možno prispela aj skúsenosť s ekonomickou krízou.

Graf 6: „Do akej miery súhlasíte alebo nesúhlasíte s nasledujúcimi výrokmi o našej krajine? Výrok situáciu...“

---

³¹ Podrobné informácie o výskume a získaných výsledkoch možno nájsť v publikácii Filadelfiová, J. – Gerbery, D. (2014): Spoločenská klíma vo vzťahu k podpore sociálneho začlenenia a boja proti chudobe. Bratislava: Inštitút pre výskum práce a rodiny. Na tomto mieste sú prezentované len vybrané zistenia.

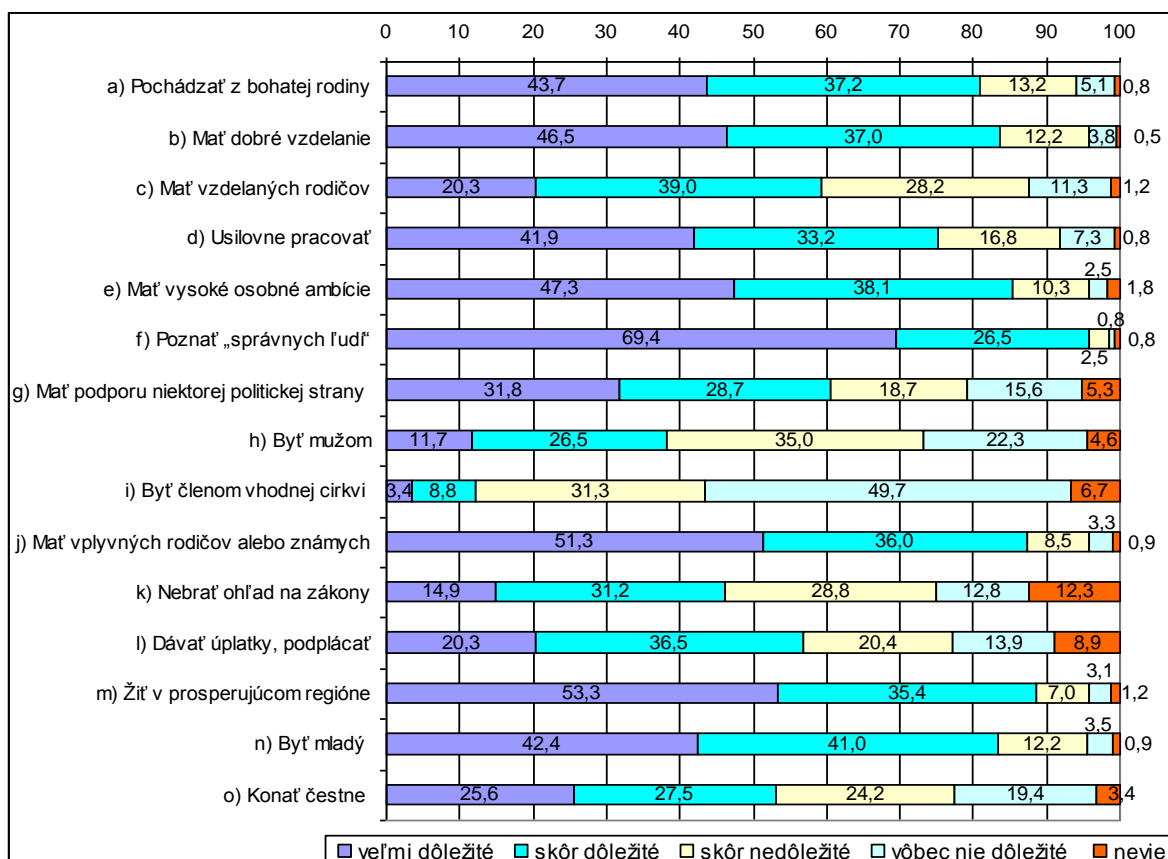

Zdroj: Výskum Spoločenská klíma vo vzťahu k podpore sociálneho začlenenia a boja proti chudobe 2014

Otvorená, demokratická spoločnosť sa vyznačuje, okrem iného, vyššou mierou otvorenosti mobilných kanálov, čo dáva priestor pre intrageneračnú i intergeneračnú mobilitu. Otázkou je, aké mechanizmy zohrávajú pri sociálnej mobilite dôležitú úlohu. Predpokladá sa, že v meritokratickej spoločnosti oceňujúcej výkon, ide predovšetkým o individuálne charakteristiky ako sú vzdelanie a individuálne úsilie. V skutočnosti však môže ísť o kombináciu individuálnych vlastností a pripísaných charakteristík, ktoré sa viažu na rodinný pôvod, etnicitu a pod. V tejto súvislosti bola vo výskume spoločenskej klímy vo vzťahu k podpore sociálneho začlenenia a boja proti chudobe respondentom položená otázka, aby zhodnotili dôležitosť rôznych faktoroch pre dosiahnutie úspechu v živote. Spoznanie názorovej klímy má význam preto, lebo odráža všeobecné povedomie o tom, čo podľa ľudí skutočne funguje a navyše, názorová klíma môže sama osebe vytvárať určitý disciplinujúci tlak na to, aké voľby v živote realizovať.

Graf 7: Zhodnotenie dôležitosti rôznych faktorov pre dosiahnutie úspechu v živote (%)

Zdroj: Výskum Spoločenská klíma vo vzťahu k podpore sociálneho začlenenia a boja proti chudobe 2014

Za najsilnejší faktor úspechu v živote považuje dospelá populácia neformálne siete. Poznať „správnych ľudí“ považovalo pre dosiahnutie úspechu za veľmi dôležité 69,4 % opýtaných. Na druhej pozícii sa umiestnil prosperujúci región – život v prosperujúcom regióne považovalo za veľmi dôležitý faktor úspechu 53,3 % respondentov. Tretí najdôležitejší faktor potvrdil rolu neformálnych sietí. Mať vplyvných rodičov a známych je veľmi dôležitým predpokladom úspechu približne pre každého druhého dospelého na Slovensku. Osobnostné charakteristiky sa v pomyselnom rebríčku dôležitosti objavili až na ďalších miestach. Mať dobré vzdelanie a usilovne pracovať – čo sú referenčné hodnoty meritokratickej spoločnosti – predstavujú cestu k úspechu pre značnú časť verejnosti, ale ich význam zaostáva za úlohou pripisovanou mechanizmom, ktoré nezávisia tak silno od individuálnych rozhodnutí. Poukazuje to na oslabenú dôveru obyvateľov SR voči možnosti ovplyvniť svoju budúcnosť individuálnymi výkonmi a voľbami. Tento záver platí pre všetky socio-demografické skupiny, keďže poradie dôležitosti jednotlivých faktorov zostalo rovnaké vo všetkých kategóriách vytvorených na základe socio-demografických znakov.

Z hľadiska medzigeneračného prenosu výhod a/alebo znevýhodnení sa v sociologickej a ekonomickej literatúre tematizuje vplyv rodinného zázemia, konkrétne vplyv statusu rodičov. Získané údaje ukázali, že spomedzi faktorov súvisiacich s rodinným zázemím, sa ako vplyvnejší javí verejnosti ekonomický kapitál než kapitál kultúrny. Mať bohatých rodičov považuje za veľmi dôležitý predpoklad úspechu 44 % ľudí, mať vzdelaných rodičov 20 %.

Ako konštatuje správa Európskej nadácie pre zlepšovanie životných a pracovných podmienok³², sociálna súdržnosť je postavená na rešpektovaní rozdielov a rozmanitosti ruka v ruku so zdôrazňovaním významu pozitívnych väzieb medzi skupinami, ktoré majú odlišné sociálne, ekonomické a kultúrne charakteristiky. Problém môže nastať, ak sa rôznorodosť a z nej vyplývajúca heterogenita, prípadne až protikladnosť záujmov preklopí do napätí a konfliktov, ktoré oslabujú existujúce spoločenské väzby. V takomto prípade hrozí riziko polarizácie a segregácie. Aj preto by podpora sociálneho začlenenia a boja proti chudobe mala zohľadňovať prítomnosť napätí a konfliktov v spoločnosti. Vo výskume sociálnej klímy boli zisťované názory verejnosti na existenciu a silu napätia medzi viacerými kategóriami obyvateľstva, ktoré sa odlišujú bohatstvom, postavením na trhu práce, etnicitou, pohlavím a vekom.

Verejnosť na Slovensku vníma ako najsilnejšie napätie medzi rómskou populáciou a majoritou, keď až 48,4 % respondentov deklarovalo veľmi silné a 38,7 % pomerne silné. Prítomnosť napätia medzi týmito skupinami odmietlo iba 1,5 % opýtaných. Za tým nasleduje napätie medzi manažmentom a zamestnancami a napätie medzi bohatými a chudobnými. Napriek tomu, že Slovensko nepatrí ku krajinám s vysokou mierou príjmových nerovností, každý štvrtý dospelý človek je presvedčený, že medzi bohatými a chudobnými existuje veľmi silné napätie. Ďalších 42 % toto napätie vníma ako silné. Vzťah medzi vrchnou a spodnou časťou sociálnej štruktúry vníma ako problematický 67 % ľudí. Pri ostatných dvojiciach skupín bol podiel osôb, ktoré medzi nimi videli veľmi silné napätie, výrazne nižší. To však neznamená, že ich vzťahy sú vnímané len ako bezproblémové. Silné a veľmi silné napätie medzi nezamestnanými a pracujúcimi vidí 35,3 %, medzi starými a mladými ľuďmi 28,6 % dospelých osôb. Najvýraznejšie odmietnutie akéhokoľvek napätia sa týkalo mužov a žien (40,5 %) a pracujúcich a dôchodcov (37,3 %). Za nimi nasledovali starí a mladí ľudia (23,9 %), a napokon nezamestnaní a pracujúci (17,7 %).

Možno konštatovať, že v očiach verejnosti sa najsilnejší potenciál konfliktu nachádza medzi skupinami definovanými na základe etnicity. Až za touto askriptívnou diferenciačnou charakteristikou nasleduje silná úloha vertikálnych charakteristík ako je bohatstvo alebo pracovný status.

Tabuľka 6: Pociťované napätie medzi skupinami na Slovensku

	Veľmi silné	Silné	Nie veľmi silné	Vôbec žiadne	Nevie
Chudobní a bohatí ľudia	25,5	42,0	24,7	5,7	2,2
Manažment a zamestnanci	22,8	49,0	20,7	2,3	5,2
Rómovia a majorita	48,4	38,7	8,3	1,5	3,1
Pracujúci a dôchodcovia	5,1	15,0	37,3	37,3	5,3
Nezamestnaní a pracujúci	8,5	26,8	42,9	17,7	4,1

³² European Foundation for Improving Living and Working Conditions (2014): Third European Quality of Life Survey – Quality of Life in Europe: Trends 2003-2012. Luxembourg: Publications Office of the European Union, strana 83.

Starí a mladí ľudia	6,9	21,7	46,0	23,9	1,5
Muži a ženy	2,3	12,2	41,3	40,5	3,7

Zdroj: Výskum Spoločenská klíma vo vzťahu k podpore sociálneho začlenenia a boja proti chudobe 2014

Popri názoroch obyvateľstva na rôzne aktuálne otázky slúžil výskum aj na doplnenie informácií o životných podmienkach, ktoré nie sú pravidelne sledované vo výberových štatistických zisťovaniach a ktoré môžu dokresliť obraz o sociálnych rizikách na Slovensku. Jednou z oblastí, ktorá si zaslúži pozornosť, je výskyt nedoplatkov a dlžôb a s nimi spojených problémov. Nízke príjmy a obmedzené možnosti ich zvýšenia majú často za následok ťažkosti s uhrádzaním základných potrieb, čo vedie k ďalšiemu prehĺbovaniu materiálnej deprivácie a sociálneho vylúčenia. Na rozdiel od Zisťovania o príjmoch a životných podmienkach domácností v SR, ktoré realizuje Štatistický úrad SR, sa výskum zamerlal na širší okruh životných situácií, v ktorých sa nedoplatky môžu vyskytovať. Popri tom bol sledovaný aj výskyt nedostatku finančných zdrojov na zaplatenie základných potrieb ako sú lieky, zdravotná starostlivosť a základné potraviny.

Oblasťou, kde sa najčastejšie vyskytujú problémy s nedoplatkami, je bývanie. Jednorazovú skúsenosť s nedoplatkami na nájomnom malo 8,4 % domácností respondentov. Dvakrát a viac to počas posledného roka zažilo 5,2 % opýtaných a ich domácností. Služby súvisiace s bývaním (voda, elektrina, plyn) predstavujú ešte frekventovanejší zdroj ťažkostí. Nedoplatky v tejto oblasti zasiahli spolu 17,8 % domácností, pričom 7,1 % z nich malo tieto ťažkosti opakovane. Vysoký podiel domácností s nedoplatkami za služby sa podľa respondentov nepremietol do sporov s dodávateľmi: odpojenie od elektriny zažilo za posledný rok 1,9 % opýtaných (z toho 0,8 % opakovane). V drvivej väčšine šlo o domácnosti s opakovaným výskytom nedoplatkov za služby spojené s bývaním.

Spomedzi ostatných sledovaných oblastí sa nedoplatky najčastejšie vyskytovali v súvislosti s umiestnením dieťaťa do materskej školy. Takmer 14 % domácností, ktorých dieťa alebo deti navštevovali v čase výskumu takéto zariadenia, uviedlo, že aspoň raz u nich nastala situácia, keď nemohli uhradiť náklady s tým spojené. Opakované nedoplatky sa týkali 5,6 % domácností. Frekventovanejšie problémy s úhradou nákladov a poplatkov sa objavili aj v súvislosti so štúdiom na strednej a vysokej škole.

Domácnosti zažívajúce finančné ťažkosti pri uhrádzaní nákladov za bývanie, vzdelávanie či starostlivosť o závislých členov, museli čeliť nedostatku zdrojov aj pri uhrádzaní liekov, zdravotnej starostlivosti či pri nákupe základných potravín. Skúsenosť s nedostatkom peňazí na základné potraviny uviedlo 15,5 % opýtaných, z čoho 13 % sa v takejto situácii vyskytlo viac než raz. Medzi domácnosťami opýtaných, ktoré mali opakovaný nedoplatok za služby spojené s bývaním, však bolo až 57 % takých, ktoré viac než raz zažili nedostatok financií na nákup základných potravín, a 51 % s opakovanou skúsenosťou nedostatku zdrojov na lieky. Podobne sa kumulovali finančné ťažkosti aj v iných sledovaných oblastiach. Tieto údaje poskytujú argumenty pre posilnenie politík zameraných na elimináciu materiálnej deprivácie a najmä na kumuláciu znevýhodnení.

Tabuľka 7: Výskyt nedoplatkov v domácnostiach SR počas posledného roka (%)

	Raz	Dvakrát	Viacrát	Nie	Nevie
Nedoplatky na nájomnom	8,4	2,1	3,1	85,1	1,2

Nedoplatky za služby súvisiace s bývaním	10,7	3,1	4,0	80,9	1,3
Nedoplatky v súvislosti so starostlivosťou o odkázaného, chorého člena rodiny	2,0	0,6	0,7	94,5	2,2
Nedoplatky súvisiace s umiestnením dieťaťa v MŠ	8,3	2,8	2,8	85,2	0,9
Nedoplatky súvisiace s povinnou školskou dochádzkou dieťaťa	1,7	0,8	0,8	95,8	0,8
Nedoplatky súvisiace s so štúdiom dieťaťa na strednej alebo vysokej škole	5,2	2,9	2,3	86,8	2,9

Zdroj: Výskum Spoločenská klíma vo vzťahu k podpore sociálneho začlenenia a boja proti chudobe 2014

Poznámka: Riadkové percentá, z výpočtu boli vylúčení respondenti, ktoré uviedli, že sa ich daná situácia netýka (14,7 % pri nájomnom; 90,7 % pri materskej škole; 79,6 % pri povinnej školskej dochádzke; 85 % pri štúdiu na SŠ alebo VŠ a 53,3% pri starostlivosti o odkázaného alebo chorého člena rodiny).

Možno zhrnúť, že výskum spoločenskej klímy vo vzťahu k podpore sociálneho začlenenia a boja proti chudobe poukázal na viaceré problémy, ktoré vo verejnosti silno rezonujú a ktoré ťažko zachytiť pomocou štandardných štatistických zisťovaní. Slovensko je vnímané ako krajina s asymetrickou distribúciou životných príležitostí, kde niektoré ohrozené skupiny majú len malé šance zlepšiť svoje postavenie. Drvivá väčšina občanov sa zhodne na tom, že chudoba predstavuje pre Slovensko veľmi vážny problém. A z tohto, ale aj viacerých ďalších výskumov vyplýva, že politiky zamerané na boj proti chudobe majú vo verejnosti vysokú podporu. Možno to chápať ako výzvu a zároveň ako záväzok pre snahy znižovať výskyt chudoby a sociálneho vylúčenia. To, že opatrenia by mali zasahovať široké spektrum aspektov života spoločnosti, naznačuje aj údaj o silnom napätí medzi majoritou a rómskou populáciou. Popri opatreniach zameraných na riešenie situácií nedostatku, deprivácie, sociálneho vylúčenia je potrebné naďalej posilňovať opatrenia podporujúce integráciu v širšom význame slova, vrátane boja proti predsudkom či diskriminácii.

3) POLITIKY ZAMERANÉ NA PODPORU SOCIÁLNEHO ZAČLENENIA A ZNIŽOVANIE CHUDOBY

Politiky zamerané na podporu sociálneho začlenenia a boj proti chudobe, ktoré prináša Národná rámcová stratégia podpory sociálneho začlenenia a boja proti chudobe vychádzajú z existujúceho súboru politík a opatrení a rozvíjajú ho. Do úvahy pritom berú aktuálne i dlhodobé spoločensko-ekonomické výzvy pre Slovenskú republiku, priority stanovené v Národnom programe reforiem 2014 ako i špecifické odporúčania Európskej rady v oblasti sociálneho začlenenia a boja proti chudobe. Cieľom je prezentovať opatrenia, ktoré spolu predstavujú integrovaný prístup k podpore sociálneho začlenenia a znižovania chudoby a ktoré majú potenciál pozitívne ovplyvniť vývoj v danej oblasti.

3.1.Hlavné výzvy a cieľové skupiny

Hoci Slovensko patrí k členským krajinám EÚ, ktoré sa z hľadiska miery chudoby alebo sociálneho vylúčenia pohybujú dlhodobo pod celoeurópskym priemerom, chudoba a sociálne vylúčenie patria k spoločenským problémom, ktoré si zasluhujú permanentnú pozornosť. Je to tak aj preto, že viaceré skupiny čelia výrazne častejšie sociálnym rizikám a kumulácii znevýhodnení, a u ktorých navyše existuje vyššia pravdepodobnosť, že zraniteľnosť voči nim sa bude prenášať z generácie na generáciu.

Pretrvávajúce vysoké miery nezamestnanosti ukazujú, že najväčšou výzvou zostáva oživenie rastu zamestnanosti a jeho udržanie, keďže nezamestnané osoby a ich rodinní príslušníci predstavujú významnú časť osôb nachádzajúcich sa v chudobe. V súčasnosti ekonomický rast na Slovensku ťahá rast zamestnanosti len do určitej miery. Napriek pozitívnemu hospodárskemu vývoju nevzniká adekvátny počet pracovných miest. Vznikajúce pracovné miesta nevťahujú v dostatočnej miere najviac znevýhodnených uchádzačov o zamestnanie, čo má sociálno-ekonomické dôsledky pre nich samotných i členov ich domácností. V tomto kontexte – kde hlavnú úlohu zohrávajú makroekonomické politiky - majú politiky sociálneho začlenenia špecifické poslanie. Ich cieľom je napomáhať vstupu na trh práce (podpora zamestnanosti a zamestnateľnosti prostredníctvom aktívnych opatrení na trhu práce) a podporiť tých, ktorí to z rôznych vážnych dôvodov nie sú schopní zamestnať sa. K výzvam preto patrí zvyšovanie efektívnosti a účinnosti aktívnych opatrení na trh práce, spolu s posilňovaním ich cielenia na najohrozenejšie kategórie. Popri tom musí byť pozornosť zameraná na skoré intervencie voči najmladším generáciám, kde efekty vzdelávania a formálnej starostlivosti v predškolskom veku prinášajú silné pozitívne efekty na ďalšie vzdelávanie a budovanie ľudského kapitálu s pozitívnym presahom smerom k dospelosti. To predstavuje cestu, ako sa vyhnúť medzigeneračnej reprodukcii znevýhodnení.

Z hľadiska vzťahu k trhu práce k ohrozeným skupinám patria aj ekonomicky neaktívne osoby v produktívnom veku, voči ktorým je potrebné taktiež nasmerovať opatrenia umožňujúce im vstup na trh práce. Najväčšiu skupinu z ľudí mimo trhu práce tvoria dôchodcovia (1 103,1 tis.), nasledujú študenti a uční (479,0 tis.) a potom osoby v domácnosti (126,8 tis.) a osoby čerpajúce rodičovskú dovolenku (78,9 tis.) a práceneschopní (63,5 tis.). V ekonomickej neaktivite je obrovský rozdiel z rodového hľadiska: mimo trhu práce je

podstatne viac žien (1 161,0 tis. žien oproti 704,1 tis. mužov). V roku 2013 tvorili ženy až 62,3 % všetkých neaktívnych. Dlhodobý vývoj ukazuje, že prevaha žien medzi ľuďmi postavenými mimo trhu práce nie je výsledok výlučne iba staršej vekovej štruktúry žien. Bezprostredne po vypuknutí krízy na Slovensku sa mimo trhu práce presunulo podstatne viac žien ako mužov. Medzi rokmi 2008 a 2009 pribudlo len 9 tis. ekonomicky neaktívnych mužov, ale žien až cez 25 tis.

Obrovské rozdiely medzi ženami a mužmi sa prejavujú aj v rámci jednotlivých druhov neaktívnych. V rámci čerpajúcich rodičovskú dovolenku bolo až 99 % žien a len 1 % mužov. Na Slovensku si stále nárok na rodičovské voľno na starostlivosť o narodené dieťa uplatňujú takmer výlučne iba ženy, napriek jeho dostupnosti obidvom rodičom. Prevaha žien je dlhodobo aj medzi osobami v domácnosti, kde tvorili 88,6 %.³³ Pri porovnaní stavu v roku 2000 a 2013 sa najviac rozrástla skupina žien v domácnosti a na rodičovskej dovolenke. Štatistické údaje dlhodobo poukazujú na výrazne vyšší podiel žien v neplatennej domácej práci, čo vypovedá o nevyváženom rodovom kontrakte v domácnostiach Slovenska. Nárast žien v domácej sfére počas ekonomickej recesie naznačuje pôsobenie ďalších vylučovacích mechanizmov a štruktúr pôsobiacich vylučujúco voči ženám na trhu práce. Starostlivosť o deti a rodinu je teda jedným z najčastejších dôvodov ekonomickej neaktivity žien. V roku 2013 bolo z dôvodu starostlivosti o dieťa ekonomicky neaktívnych 190,6 tis. žien, ale iba 15 tis. mužov.

Prejavuje sa aj výrazné zaostávanie zamestnanosti žien za zamestnanosťou mužov. U populácie vo veku 15-64 rokov v roku 2013 o 13 percentuálnych bodov, u populácie 15+ rokov takmer o 15 percentuálnych bodov. Rodový rozdiel v zamestnanosti značne variuje podľa veku. Zamestnanosť mužov je v porovnaní so ženami vyššia vo všetkých vekových skupinách bez výnimky. Najväčší rozdiel sa dlhodobo prejavuje u dvoch skupín: vo veku 25 až 34 rokov a 55 až 64 rokov. V roku 2013 zaostávala miera zamestnanosti žien vo veku 25-29 rokov o 17,5 bodov a vo veku 30-34 rokov až o 27,8 percentuálnych bodov. V tejto etape životnej dráhy roztvára rodové nožnice v úrovni zamestnanosti starostlivosť žien o deti. Jednak tým, že rodičovské voľno na starostlivosť o deti čerpajú takmer výlučne ženy, k tomu sa môže pridávať vplyv predsudkov u zamestnávateľov, ktoré vedú k vytláčaniu matiek malých detí z trhu práce.

Porovnanie zamestnanosti žien a mužov vo veku 20-49 rokov podľa dieťaťa ukázalo, že dopady rodičovstva sú na ženy a mužov odlišné. Kým u žien s dieťaťom sa v porovnaní so ženami bez detí miera zamestnanosti znižuje o 33,4 percentuálnych bodov, u mužov je to naopak – otcom sa oproti bezdetným mužom zamestnanosť zvýšila o 11,2 percentuálnych bodov (G8). Takýto „efekt rodičovstva“ sa prejavuje takmer vo všetkých krajinách EÚ, na Slovensku je však extrémne silný. Vyšší rozdiel sa prejavil už iba v Maďarsku a Česku. Radíme sa ku krajinám s veľmi vysokou „priepasťou v zamestnanosti“ v dôsledku starostlivosti o deti.

Vo vzťahu k trhu práce musí byť pozornosť venovaná postaveniu mladých ľudí. Slovensko vykazuje v rámci EÚ vysokú mieru nezamestnanosti mladých ľudí, v roku 2013

---

³³ Žien bolo viac aj medzi ľuďmi na dôchodku (61,8 %) a študujúcimi a učňami (52,4 %), vyvážené zloženie sa ukázalo za osoby, ktoré nechcú pracovať alebo sú odradené (50,8 % žien). Pri čerpajúcich PN a u inak neaktívnych sú ženy v menšinovej pozícii (47,7 % a 44,4 %).

predstavovala 33,7 %. Miera neaktivity mladých ľudí pod 25 rokov (NEET) v roku 2013 bola na úrovni 13,7 %, čo bolo nad priemerom EÚ27. Počet mladých ľudí v kategórii NEET v SR predstavoval približne 101 tisíc osôb, z nich bolo približne 72 tisíc osôb vedených v evidencii uchádzačov o zamestnanie.³⁴ Ku koncu augusta 2013 tvorili mladí ľudia 31,3 % z celkového počtu uchádzačov o zamestnanie v evidencii nezamestnaných. Nezamestnanosť mladých ľudí je spôsobená nesúladom ponuky (kvalifikácií, schopností a zručností) a dopytu zo strany zamestnávateľov, ako aj častou absenciou adekvátnej praxe a s tým súvisiacimi ťažkosťami pri nájdení si zamestnania. Mladí ľudia síce nepatria ku skupinám najčastejšie ohrozeným rizikom chudoby alebo sociálneho vylúčenia, avšak často za cenu predĺženého zotrávania v domácnostiach rodičov a odkladania osamostatnenia sa, vrátane posunu smerom k zakladaniu si rodiny. Svoju úlohu tu zohrávajú nielen ťažkosti s uplatnením sa na trhu práce, ale aj obmedzená cenová a fyzická dostupnosť bývania.

Analýza situácie a vývoja v oblasti chudoby a sociálneho vylúčenia ukázala, že kríza sa prejavila najmä zvýšením podielu osôb ohrozených príjmovou chudobou, pričom najohrozenejšou kategóriou zostávajú deti, a to najmä deti z jednorodičovských alebo viacdetských rodín. Sociálne transfery zohrávajú na Slovensku významnú úlohu pri redukcii chudoby, bez redistribúcie by riziko príjmovej chudoby bolo oveľa vyššie. V prípade detí a domácnosťami s deťmi v zraniteľnom postavení je potrebné opatrenia rámcovať prístupom aktívneho začlenenia (podpora prístupu na trh práce pre dospelé osoby v domácnostiach, prístupu k službám a adekvátnemu príjmu) a podporou prístupu k formálnej predškolskej starostlivosti, ktorá má pozitívny dopad nielen na šance rodičov uplatniť sa na trhu práce a zvýšiť si príjem, ale aj na samotné deti. Platí to najmä pre osamelých rodičov s deťmi, ktorí vykazujú vysokú mieru ohrozenia vo všetkých dimenziách chudoby a sociálneho vylúčenia, vrátane vysokého podielu osôb z jednorodičovských domácností, ktoré žijú v domácnostiach s veľmi nízkou intenzitou práce. Popri tom je potrebné na pravidelnej báze evaluovať fungovanie systému sociálnych transferov a ich dopad, najmä so zreteľom k najviac ohrozeným kategóriám.

Každý šiesty človek v EÚ – teda približne 80 miliónov osôb – má nejaký druh zdravotného postihnutia, od mierneho až po závažné. Viac než tretina ľudí nad 75 rokov má zdravotné ťažkosti, ktoré ich do určitej miery obmedzujú. Možno oprávnene predpokladať, že tieto čísla sa budú zvyšovať zároveň s postupným starnutím obyvateľstva. Existencia fyzických alebo iných bariér sťažuje osobám so zdravotným postihnutím plnohodnotnú participáciu na spoločenskom a hospodárskom živote spoločnosti. To predstavuje výzvu pre zvyšovanie prístupnosti ku všetkým spoločenským zdrojom v zmysle zabezpečenia možnosti využívať všetky aspekty života samostatne, s pomocou primeraných úprav alebo pomôcok, a ak to nie je možné, aj s pomocou asistencie. Je potrebné, aby zabezpečenie dodržiavania práv osôb so zdravotným postihnutím a rovnosti príležitostí šlo ruka v ruke s podporou zvyšovania povedomia o potrebách osôb so zdravotným postihnutím, rešpektujúc ich práva a dôstojnosť.

Dlhodobou výzvou, ktorá si vyžaduje sústredený, integrovaný prístup, je situácia marginalizovaných rómskych komún. Napriek doterajšiemu úsiliu rôznych aktérov zostáva situácia alarmujúca. Kľúčovou výzvou je plnohodnotná integrácia príslušníkov

---

³⁴ Podľa Národného plánu implementácie Záruky pre mladých ľudí v SR.

marginalizovaných rómskych komunít do života spoločnosti, ktorá sa bude týkať tak prístupu k trhu práce, ako aj zdravotnej starostlivosti, adekvátnemu bývaniu a inkluzívnemu vzdelávaníu. Otázka inkluzívneho vzdelávania je v tomto ohľade kľúčová, nakoľko Slovensko sa vyznačuje jednou z najsilnejších korelácií medzi výsledkami v škole a sociálno-ekonomickým backgroundom spomedzi krajín OECD. Znamená to, že so zhoršujúcou sa sociálno-ekonomickou situáciou v rodine sa znižuje výkon žiakov, čo poukazuje na obmedzenú schopnosť povinnej školskej dochádzky vyrovnávať šance medzi rôznymi sociálno-ekonomickými kategóriami. Podpora prístupu k inkluzívnemu vzdelávaniu sa netýka len detí z marginalizovaných rómskych komunít, ale – všeobecnejšie – všetkých detí, ktoré vyrastajú v domácnostiach ohrozených chudobou alebo sociálnym vylúčením.

V kontexte demografického vývoja a pretrvávajúcich sociálno-ekonomických rizík a prehľbujúcej sa zraniteľnosti niektorých skupín, pre ktoré je charakteristická špecifická kombinácia sociálnych rizík, ďalšou výzvou zostáva zabezpečenie prístupu ku kvalitným a cenovo dostupným službám pre občanov, ktorí sú odkázaní na pomoc spoločnosti. V tomto smere je dôležitá aj podpora pre vytváranie podmienok pre nezávislý život v prirodzenom prostredí.

Podpora prístupu k bývaniu pre ohrozené skupiny obyvateľstva patrí medzi kľúčové výzvy, pred ktorými politiky sociálneho začlenenia a boja proti chudobe stoja.

3.2. Kľúčové opatrenia

Kľúčové opatrenia politik sociálneho začleňovania a boja proti chudobe sú formulované v nasledujúcich oblastiach:

- Podpora zvyšovania cieleného a individualizovaného poskytovania verejných služieb zamestnanosti a zvyšovania efektívnosti a účinnosti aktívnych opatrení na trhu práce
- Podpora zamestnanosti mladých ľudí
- Podpora rovnováhy medzi pracovným a rodinným životom
- Podpora prístupu ku kvalitným službám
- Podpora integrácie marginalizovaných rómskych komunít
- Reforma systému sociálnych transferov a odvodového zaťaženia ohrozených skupín

Zvyšovanie cieleného a individualizovaného poskytovania verejných služieb zamestnanosti a účinnosti a efektívnosti AOTP

Zvyšovanie cieleného a individualizovaného poskytovania služieb zamestnanosti predstavuje nástroj na zvyšovanie zamestnanosti prostredníctvom znižovania informačnej asymetrie medzi ponukou a dopytom po práci a zlepšenia informovanosti uchádzačov o prácu o ponuke aktívnych opatrení na trhu práce. Do roku 2020 bude vytvorený trojpilierový systém služieb zamestnanosti pozostávajúci z informačno-poradenských služieb, odborných služieb a administratívnych služieb. Plánovaná centralizácia a automatizácia administratívnych činností uvoľní personálne kapacity, ktoré budú alokované na posilnenie informačno-poradenských a odborných služieb, čím sa posilní poskytovanie cielených a individualizovaných služieb zamestnanosti. Podpora klientsky orientovaných služieb sa bude opierať aj o zavedenie nového systému odmeňovania zamestnancov úradov práce,

sociálnych vecí a rodiny, ktoré bude – okrem iného - naviazané na dosiahnuté výsledky v oblasti odborných a informačno-poradenských služieb.

Základom pre zvyšovanie účinnosti a efektívnosti aktívnych opatrení na trhu práce je pravidelné hodnotenie ich fungovania. Zlepšenie účinnosti a efektívnosti má za cieľ podporiť zvyšovanie zamestnanosti, a to ponukou opatrení reagujúcich na aktuálne potreby trhu práce. Hĺbkové analýzy účinnosti si vyžadujú finalizáciu centrálnej databázy individualizovaných dát.

Zvyšovanie účinnosti a efektívnosti AOTP predpokladá ich lepšie cielenie. Pozornosť si v tomto ohľade zasluhujú dlhodobo nezamestnaní, ktorých potreby vyžadujú špecifickú kombináciu opatrení a služieb. Pre dlhodobo nezamestnaných pripraví Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny balík na mieru šitých služieb, ktoré budú zahŕňať poradenstvo, diagnostiku a vzdelávanie. Tento projekt bude realizovaný v spolupráci s neverejnými poskytovateľmi služieb zamestnanosti a zamestnávateľmi. Projekt bude financovaný z prostriedkov ESF.

Podpora zamestnanosti mladých ľudí

Podpora šancí mladých ľudí uplatniť sa na trhu práce patrila medzi priority Programového vyhlásenia vlády Slovenskej republiky na roky 2012 – 2016, ktoré zdôraznilo potrebu podpory ich plynulého vstupu na trhu práce, lepšieho prepojenia potrieb hospodárskej praxe so vzdelaním absolventov škôl. Posun v tomto smere priniesla už novela zákona o službách zamestnanosti č.5/2004 Z. z., ktorá nadobudla účinnosť 1. mája 2013. Novela spresnila cieľovú skupinu uchádzačov o zamestnanie, ktorí môžu vykonávať absolventskú prax a zároveň zaviedla podmienku pre vykonávanie absolventskej praxe v nadväznosti na dosiahnuté vzdelanie v danej skupine učebných alebo študijných odborov. Znamená to, že tento nástroj bude nadväzovať na už získané poznatky a zručnosti a absolventi budú zapájaní do praxe v odbore, ktorí vyštudovali, respektíve v odbore príbuznom. Ďalej došlo k zmene charakteru príspevku na absolventskú prax, ktorý sa od mája 2013 stal fakultatívnym nástrojom. Uvedená novela ďalej vytvorila podmienky pre zvýšenie flexibility a individualizovaného prístupu v systéme vzdelávania a prípravy pre trh práce určenom pre nezamestnaných, a to tým, že sa nezamestnaným uchádzačom poskytla možnosť uhradiť náklady na individuálne vzdelávanie a prípravu pre trh práce zabezpečené z vlastnej iniciatívy (s podmienkou získania pracovného miesta aspoň na šesť mesiacov).

Popri tom sa podporilo poskytovanie individualizovaných služieb zamestnanosti znevýhodneným uchádzačom o zamestnanie, medzi ktorých patria aj absolventi škôl, a to o tzv. bilanciú kompetencií. Ide o zhodnotenie potenciálu mladého uchádzača o zamestnanie, vo vzťahu k trhu práce, vrátane formulovania odporúčaní konkrétnych povolání alebo širšie definovaných oblastí záujmu.

Zamestnanosť mladých je od roku 2012 podporovaná projektmi z OP Zamestnanosť a sociálna inklúzia 2007 – 2013 zameranými na vytváranie pracovných miest vo verejnom a súkromnom sektore pre mladých ľudí (s dôrazom na regióny s najvyššou nezamestnanosťou), s celkovou alokáciou 70 mil. eur. Riešenie dlhodobej nezamestnanosti ako kľúčová oblasť samotej podpory zamestnanosti mladých ľudí.

Kľúčovú aktivitu s presahom do nadchádzajúcich období predstavuje schéma **Záruka pre mladých** ľudí zohľadňujúca Odporúčanie o implementácii záruk pre mladých (2013/C120/01), ktoré vyzýva členské štáty, aby mladým ľuďom vo veku do 25 rokov bola poskytnutá ponuka buď kvalitného zamestnania, alebo ponuku ďalšieho vzdelávania, učňovskej prípravy alebo stáže v období štyroch mesiacov po ukončení vzdelávania alebo po strate práce. Záruka pre mladých predstavuje rámec pre celý rad krokov a reforiem v budúcnosti, ktoré budú zamerané na zvýšenie participácie mladých ľudí na trhu práce, ako aj na zvýšenie ich kvalifikácie a pripravenosti pre trh práce. Záruka pre mladých ľudí zároveň prispieva k pokroku v troch národných cieľoch vzťahujúcich sa k stratégii Európa 2020 (dosiahnuť 72 % zamestnanosť osôb vo veku 20-64 rokov, znížiť počet osôb v riziku chudoby a sociálneho vylúčenia aspoň o 170 000 osôb a znížiť mieru predčasného ukončenia povinnej školskej dochádzky pod 6 %).

Podrobné rozpracovanie Záruky pre mladých je uvedené v Národnom pláne implementácie Záruky pre mladých ľudí v Slovenskej republike. Plánované aktivity sú rozdelené do kategórie „**Včasná intervencia a aktivácia**“ a „**Podporné opatrenia pre integráciu na trh práce**“. Medzi pripravované opatrenia patrí zámer v pripravovaných projektoch týkajúcich sa tvorby pracovných miest zohľadňovať práve skupinu mladých ľudí do 25 rokov, ktorí sa uchádzajú o zamestnanie. Pri posudzovaní žiadostí o poskytnutie štátnej pomoci sa bude zohľadňovať podiel podporených/vytvorených pracovných miest pre túto vekovú skupinu. Ďalej zámer pokračovať v posilňovaní individualizácie poskytovaných služieb zamestnanosti pre mladých ľudí (a to aj intenzívnym využívaním tzv. bilancie kompetencií). Participácia na trhu práce bude podporená aj informovaním a poradenstvom o možnostiach prípravy na začatie samostatnej zárobkovej činnosti tým mladým ľuďom, u ktorých možno identifikovať predpoklady pre takýto typ aktivity.

Podpora zamestnanosti mladých ľudí je kľúčovou prioritou, čo preukazuje aj spustenie nového Operačného programu Ľudské zdroje na programové obdobie 2014 – 2020. Jeho súčasťou je Prioritná os 2. (PO) „Iniciatíva na podporu zamestnanosti mladých ľudí“ a jej investičná priorita „Trvalo udržateľná integrácia mladých UoZ, najmä tých, ktorí nie sú zamestnaní, ani nie sú v procese vzdelávania alebo odbornej prípravy na trh práce, vrátane mladých ľudí ohrozených sociálnym vylúčením a mladých ľudí z marginalizovaných rómskych komunít (MRK), vrátane vykonávania systému záruk pre mladých ľudí. Cielené aktivity sú plánované nie len v rámci PO 2 „Iniciatíva na podporu zamestnanosti mladých ľudí“, ale tiež ako súčasť PO 1 „Vzdelávanie“, 3 „Zamestnanosť“, 4 „Sociálne začlenenie“ ako aj 5 „Integrácia MRK“. Podpora mladých je priamo súčasťou aj ďalších aktivít OP.

Záruka pre mladých bude v budúcich rokoch rozpracovaná aj pre špecifické skupiny mladých ľudí, vystavených sociálnych rizikám, ako sú napríklad mladí ľudia z marginalizovaných rómskych komunít, mladí ľudia so zdravotným postihnutím alebo mladí ľudia ohrození kumuláciou sociálnych znevýhodnení.

Rovnováha medzi pracovným a rodinným životom.

Podpora zosúladovania práce a rodinného života je kľúčovou súčasťou politik sociálneho začlenenia a znižovania chudoby, keďže má silný potenciál prinášať viacnásobné pozitívne efekty v oblasti zamestnanosti, rodovej rovnosti, rovnosti príležitostí a redukcie

medzigeneračného prenosu znevýhodnení. Cieľom podpory rovnováhy medzi pracovným a rodinným životom nie je len vtiahnutie čo najväčšieho počtu žien na trh práce, ale aj dosahovanie spravodlivejšej distribúcie zodpovedností v rámci domácností a v neposlednom rade aj podpora kognitívneho a sociálneho rozvoja detí v prostredí rovesníckeho kolektívu.

Stratégie podpory možností zladenia pracovného a súkromného života pozostávajú z množstva rôznych prvkov a vyžadujú angažovanosť rôznych aktérov. Kľúčovými prvkami súboru opatrení sú zariadenia poskytujúce služby starostlivosti o deti predovšetkým do troch rokov veku, nárok na materskú dovolenku a rodičovskú dovolenku, pružný pracovný čas, delené pracovné miesto, domácka práca a telepráca a pod. Opatrenia na zosúladenie rodinného a pracovného života sú na národnej úrovni súčasťou štátnej politiky, významné miesto ale pripadá aj zamestnávateľom; nemenej významným spôsobom sa na nej môžu podieľať aj obce a iní aktéri (odbory, MVO a pod.).

V oblasti formálnej starostlivosti o deti v predškolskom veku Slovensku zaostáva za tzv. Barcelonskými cieľmi EÚ³⁵. V roku 2013 bolo do formálnej starostlivosti zahrnutých 74 % detí vo veku od troch rokov a len 4 % detí mladších ako tri roky.³⁶ Hodnota ďalšieho dôležitého ukazovateľa - miery zaškolenosti - síce stúpa s vekom a vo vekových skupinách štvor- a päťročných detí je vysoko nadpriemerná, ale údaje poukazujú na previs dopytu nad ponukou týchto zariadení. Situácia je kritická najmä pre mladšie deti. Nedostatok kvalitných, geograficky a cenovo prístupných zariadení pre deti mladšie ako tri roky je v tomto ohľade najväčšou výzvou pre dlhodobú stratégiu sociálneho začleňovania a boja proti chudobe. Cieľom je zvýšiť možnosť voľby v rámci systému rodinno-politických opatrení, podporiť osobnostný a sociálny rozvoj detí a podporiť prechody z ekonomickej neaktivity a nezamestnanosti na trh práce. Cieľom je naďalej zvyšovať podporu prístupu k starostlivosti o deti pre osoby žijúce v sociálne vylúčených lokalitách. Využívanie predškolskej starostlivosti tu zásadne prispieva k vyrovnávaniu šancí a príprave na povinnú školskú dochádzku.

Za účelom vytvorenia podmienok pre zvýšenie dostupnosti kvalitných, udržateľných a cenovo dostupných služieb starostlivosti o dieťa budú využité prostriedky z európskych štrukturálnych investičných fondov. Ich použitie a podmienky sú špecifikované v Operačnom programe Ľudské zdroje 2014 – 2020 a v Integrovanom regionálnom operačnom programe 2014 – 2020 (synergická podpora). V najbližšom období sa tiež pripraví legislatívne podmienky pre vytváranie nových foriem služieb starostlivosti o malé deti.

Popri rodičovskom príspevku je v súčasnosti poskytované služby starostlivosti o deti v predškolskom veku podporované aj príspevkom na starostlivosť. Príspevok slúži na úhradu výdavkov na starostlivosť o dieťa počas zárobkovej činnosti alebo denného štúdia rodiča na

---

³⁵ Ktoré na svojom zasadnutí v roku 2002 v Barcelone stanovila Európska rada. Tieto ciele určujú, aby „Členské štáty by mali odstrániť prekážky v účasti žien na trhu práce a s prihliadnutím na dopyt a v súlade so svojimi vnútroštátnymi systémami v danej oblasti zriadiť do roku 2010 zariadenia starostlivosti pre najmenej 90 % detí vo veku od troch rokov do začiatku povinnej školskej dochádzky a pre najmenej 33 % detí vo veku do troch rokov“.

³⁶ Eurostat, http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/income_social_inclusion_living_conditions/data/main_tables

strednej alebo vysokej škole do stanovenej výšky. Toto opatrenie, financované prevažne z prostriedkov ESF, bude zaradené aj do ďalšieho programovacieho obdobia.

Problematika zosúladovania práce a rodinného života nie je len vecou starostlivosti o deti. Pozornosť bude venovaná aj osobám starajúcich sa o ďalších závislých členov domácnosti a podpore kombinácie práce a povinností v rodine.

Prístup ku kvalitným službám

Prístup ku kvalitným službám je jeden z pilierov stratégie aktívneho začleňovania a prístupu založeného na sociálnych investíciách. Slovenská republika realizovala v poslednom období viacero významných zmien, ktoré zlepšujú situáciu v danej oblasti. Novela zákona č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o sociálnych službách“), ktorá vstúpila do platnosti s účinnosťou od 1. januára 2014, upravuje právne vzťahy pri poskytovaní sociálnych služieb, financovanie sociálnych služieb a dohľad nad poskytovaním sociálnych služieb. Definuje sociálnu službu ako odbornú činnosť, obslužnú činnosť alebo ďalšiu činnosť alebo súbor týchto činností, ktoré sú zamerané na prevenciu, zmiernenie alebo riešenie nepriaznivej situácie; obnovu alebo rozvoj schopnosti fyzickej osoby viesť samostatný život a na podporu jej začlenenia do spoločnosti; zabezpečenie nevyhnutných podmienok na uspokojovanie základných životných potrieb fyzickej osoby; riešenie krízovej sociálnej situácie fyzickej osoby a rodiny; alebo na prevenciu sociálneho vylúčenia fyzickej osoby a rodiny.

Novelou zákona o sociálnych službách sa podporila využiteľnosť sociálnej práce aj v oblasti sociálneho začleňovania a boja proti chudobe. Došlo k rozšíreniu taxatívneho vymedzenia sociálne nepriaznivých situácií,³⁷ v ktorých možno intervenovať. Novela zákona posilnila a rozšírila možnosti poskytovania služieb definovaním „priestorovo vylúčenej lokality“ a „koncentrovanej a generačne reprodukovanej chudoby“. Priestorovo segregovaná lokalita je definovaná ako priestor vymedzený bytovým domom, ulicou, mestskou časťou, obcou alebo zotrvávanie v lokalite mimo územia obce bez základnej občianskej vybavenosti (§2, písmeno 7). Koncentrovaná a generačne reprodukovaná chudoba je definovaná ako dlhodobo pretrvávajúca nepriaznivá sociálna situácia skupiny fyzických osôb z dôvodu výskytu viacerých negatívnych javov súčasne, ktorými sú najmä vysoká miera dlhodobej nezamestnanosti, hmotná núdza, nízka úroveň vzdelanosti, nedostatočné hygienické návyky, nedostupnosť tovarov a služieb a výskyt sociálno-patologických javov s vysokou toleranciou k nim (§ 2, písmeno 8). Novelou zákona o sociálnych službách sa v III. Hlave upravili sociálne služby krízovej intervencie a v rámci nich sa definovalo komunitné centrum ako nové zariadenie sociálnych služieb, ktoré poskytuje sociálne služby fyzickým osobám v nepriaznivej sociálnej situácii, ak zotrvávajú v priestorovo segregovanej lokalite s prítomnosťou koncentrovanej a generačne reprodukovanej chudoby. V ďalšom období sa bude monitorovať a vyhodnocovať implementácia uvedených zmien a ich efekty v praxi.

---

³⁷ K nedostatku prostriedkov, zdravotnému postihnutiu, vysokému veku, a opatrovania zdravotne postihnutého pribudli škodlivé životné návyky a spôsob života, dieťa do siedmich rokov so zdravotným postihnutím, obeť správania iných fyzických osôb (obeť násillia a rodovo podmieneného násillia) a zotrvávanie v priestorovo segregovanej lokalite s podmienkami pre reprodukciu chudoby (§ 2).

Jednou z vážnych úloh podporujúcich zvyšovanie kvality nielen sociálnych služieb je úloha pokračovať v profesionalizácii sociálnej práce v súlade s európskymi trendmi.³⁸ Proces profesionalizácie, inštitucionalizácie a špecializácie sociálnej práce bol podporený aj prijatím zákona č.219/2014 o sociálnej práci a o podmienkach na výkon niektorých odborných činností v oblasti sociálnych vecí a rodiny a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Vzhľadom na fakt, že sa jedná o prvú právnu úpravu sociálnej práce tohto charakteru v Slovenskej republike, v nasledujúcom období bude potrebné dôsledné monitorovanie profesionalizácie výkonu sociálnej práce v praxi.

V oblasti služieb bude naďalej podporovaný proces ich deinštitucionalizácie a transformácie. Príspevkom k tomu bude aj vyhodnotenie Národného projektu podpory procesu deinštitucionalizácie a transformácie systému sociálnych služieb, financovaného v rámci predošlého programovacieho obdobia 2007–2013 v rámci Operačného programu Zamestnanosť a sociálna inklúzia, ako aj úloh a zámerov vyplývajúcich zo Stratégie deinštitucionalizácie systému sociálnych služieb a náhradnej starostlivosti v Slovenskej republike a Konceptie zabezpečenia súdnych rozhodnutí. Konceptia je konkrétnym plánovacím dokumentom Ústredia práce, sociálnych vecí a rodiny SR, pomocou ktorého sa zabezpečuje napĺňanie Stratégie deinštitucionalizácie náhradnej starostlivosti, v ktorej sú uvedené základné zámery Ministerstva práce sociálnych vecí a rodiny SR vychádzajúce zo smernice OSN o náhradnej starostlivosti na základe odporúčania Výboru ministrov Rady Európy č.5 z roku 2005. Spracovanie Konceptie zabezpečovania výkonu súdnych rozhodnutí bolo vytvorená na základe spolupráce Ústredia práce sociálnych vecí a rodiny SR, Ministerstva práce sociálnych vecí a rodiny SR, zariadení a akreditovaných subjektov, oprávnených vykonávať opatrenia sociálnoprávnej ochrany. Konceptia vychádza z ôsmich základných zásad: zásada starostlivosti a výchovy v rodinnom prostredí, zásada uprednostňovania starostlivosti pre dieťa v širších rodinnom prostredí pred starostlivosťou v ústavných zariadeniach na výkon rozhodnutia súdu, zásada umiestňovania detí do profesionálnych rodín pre ich umiestňovaním na skupinách, zásada prednosti vykonávania súdneho rozhodnutia na skupine v samostatných domoch, bytoch ak nie je možné prijať dieťa do profesionálnej rodiny, uprednostňovania domovov detí pred centrami detí, zachovávanie súrodeneckých vzťahov, umiestnenie detí čo najbližšie k prirodzenému rodinnému prostrediu a nakoniec – integrácia detí, ktoré vyžadujú zvýšenú starostlivosť z dôvodu zdravotného stavu, porúch správania, drogovej závislosti.

V oblasti násilia páchanom na deťoch bola vládou Slovenskej republiky prijatá Národná stratégia na ochranu detí pred násilím. Ide o prvý ucelený dokument, ktorý na národnej úrovni, obsahuje zámery a priority na ochranu detí pred násilím. V súčasnosti sa realizujú priority vyplývajúce z piatich strategických cieľov (vytvorenia národného koordinačného rámca, ktorý bude problematiku násilia páchanom na deťoch zastrešovať, zabezpečenie monitoringu a hodnotenia systémov ochrany, predchádzanie inštitucionálnemu a systémovému porušovaniu práv dieťaťa, zefektívnenie kvality výkonu politik a zvýšenie celkovej informovanosti o problematike násilia páchanom na deťoch).

---

³⁸ Európska sociálna charta o.i. v čl.14 obsahuje záväzok *podporovať alebo organizovať služby použitím metód sociálnej práce, ktoré pomôžu jednotlivcom a skupinám v spoločenstve pri ich rozvoji a prispôbení sociálnemu prostrediu.*

Pozornosť bude naďalej venovaná podpore nezávislého spôsobu života osôb so zdravotným postihnutím a podpore ich začlenenia do spoločnosti tak, aby mali prístup k celému spektru podporných služieb, ktoré sú nevyhnutné pre zabránenie ich izolácii alebo segregácii. Bude sa presadzovať, aby komunitné služby a zariadenia pre širokú verejnosť boli za rovnakých podmienok prístupné osobám so zdravotným postihnutím a aby zohľadňovali ich potreby. Zabezpečí sa prevencia, identifikácia a odstraňovanie bariér pre osoby so zdravotným postihnutím, ktoré bránia prístupu k informáciám, informačným systémom a službám, vrátane komunikácie s verejnou správou a službami poskytovanými verejnosti. V rámci presadzovania a ochrany práv osôb so zdravotným postihnutím sa zriadi nezávislý mechanizmus ako samostatná nezávislá inštitúcia na ochranu práv týchto osôb.

Ministerstvo dopravy, výstavby a regionálneho rozvoja SR poskytuje dotácie na obstaranie nájomných bytov na účel sociálneho bývania v rámci existujúceho Programu rozvoja bývania. V rámci programu je možné podporovať aj obstaranie bezbariérových nájomných bytov. Ďalej vlastníci budovy (relevantný subjekt) zabezpečia spôsob financovania zabezpečenia bezbariérovosti budov štátnej správy, samosprávy a verejno-právnych inštitúcií ako aj podmienky pravidelného monitorovania dodržiavania bezbariérového prístupu.

V rámci všeobecného systému vzdelávania sa pripravujú podmienky pre zvyšovanie miery individualizovanej podpory pre deti a žiakov so zdravotným postihnutím, a to podporou zamestnávania pedagogických asistentov, školských psychológov a školských špeciálnych pedagógov a liečebných pedagógov v školách a školských zariadeniach. Vytvorí sa aj podmienky pre tvorbu nových vzdelávacích programov, zodpovedajúcich potrebám trhu, a pre zlepšenie prístupu k aktivitám v rámci celoživotného vzdelávania pre osoby so zdravotným postihnutím.

V oblasti zamestnanosti bude naďalej podporovaný rozvoj kariérneho poradenstva pre osoby so zdravotným postihnutím a tvorba opatrení na zamestnávanie na otvorenom trhu práce.

Prístup k bývaniu predstavuje zásadnú podmienku dôstojného života. Zároveň môže pozitívne ovplyvňovať mobilitu pracovnej sily. Cenová a fyzická dostupnosť bývania je na Slovensku obmedzená, čo je spôsobené aj nerozvinutosťou nájomného sektora. Bývanie so sebou však prináša viaceré riziká, spojené najmä s jeho finančnou udržateľnosťou. Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR zväží legislatívnu úpravu poskytovania príspevku na bývanie.

Podpora integrácie marginalizovaných rómskych komunit

Príslušníci marginalizovaných rómskych komunit čelia sociálnemu vylúčeniu v mnohých oblastiach, čo vedie k vzájomnému posilňovaniu existujúcich znevýhodnení a ich negatívnych dopadov. Takáto situácia si vyžaduje komplexný, integrovaný prístup, ktorý zdôrazňuje aj Stratégia Slovenskej republiky pre integráciu Rómov do roku 2020 hlásiaca sa k ideám obsiahnutým v stratégii Európa 2020 a v Rámci EÚ pre vnútroštátne stratégie integrácie Rómov do roku 2020³⁹, ktorý vyzýva ku koordinovanému postupu pri presadzovaní politik

---

³⁹ Oznámenie Komisie z apríla 2011 *Rámcem EÚ pre vnútroštátne stratégie integrácie Rómov do roku 2020*
<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2011:258:0006:0009:SK:PDF>

sociálneho začleňovania vo vzťahu k Rómom v štyroch hlavných oblastiach – v prístupe ku vzdelaniu, zamestnanosti, zdravotnej starostlivosti a bývaní. Ambíciou stratégie je integrovať doterajšie iniciatívy a intervencie tak, aby sa v rovnakej miere sledovali tri ciele – zlepšenie sociálno-ekonomického postavenia rozšírením reálnych možností zamestnať sa, rozvíjanie ľudského kapitálu prostredníctvom lepšieho vzdelávania a zdravotnej starostlivosti a posilnenie sociálneho kapitálu a rozvoja komunity prostredníctvom vyšších kompetencií a posilnenia participácie rómskej populácie na spoločenských a občianskych aktivitách. Pri definovaní prioritných oblastí pre Slovenskú republiku vychádza z *Revidovaného národného akčného plánu Dekády začleňovania Rómov 2005 - 2014 na obdobie rokov 2011 – 2015*.⁴⁰ Ide o oblasti pokrývajúce hlavné aspekty sociálneho vylúčenia Rómov na Slovensku: oblasť vzdelávania, zamestnanosti, zdravia, bývania, finančného začlenenia, nediskriminácie a prístupov smerom k väčšinovej spoločnosti.

V novom programovacom období 2014-2020 boli v rámci Operačného programu Ľudské zdroje pripravené investičné priority týkajúce sa jednotlivých aspektov sociálneho vylúčenia marginalizovaných rómskych komunít. V centre pozornosti bude podpora predprimárneho vzdelávania a prístupu k inkluzívnemu vzdelávaniu. Inkluzívne vzdelávanie je založené na odstraňovaní bariér brániacich rovnocennému prístupu k vzdelávaniu a na rešpektovaní individuálnych schopností a potrieb detí. K podpore inkluzívneho vzdelávania z európskych štrukturálnych a investičných fondov bude patriť aj podpora práce rómskych asistentov učiteľa.

Ďalším typom aktivít, ktoré budú podporené v nastávajúcim programovacom období, sú intervencie v prospech zvýšenia zamestnanosti príslušníkov a príslušníčok marginalizovaných rómskych komunít. Patrí sem cielené a individualizované poskytovanie poradenstva a odborných služieb v rámci služieb zamestnanosti i podpora inovatívnych programov orientovaných na zvyšovanie zamestnanosti na lokálnej úrovni prostredníctvom sociálnych a obecných podnikov. Predpokladom úspechu na trhu práce je intenzívna terénna sociálna práca a budovanie komunitných centier a vykonávanie asistenčných služieb v rámci projektu „Zdravé komunity“. Tieto dve aktivity predstavujú jeden zo základných pilierov strategického prístupu k sociálnemu začleňovaniu marginalizovaných rómskych komunít, pretože prinášajú pozitívnych efektov vo viacerých oblastiach (napríklad aj v oblasti zdravotníckej osvetu, zlepšení štandardov hygieny a pod.).

Tretou veľkou oblasťou aktivít budú intervencie smerom k rozvoju vybavenosti marginalizovaných rómskych komunít. Existujúce analýzy (napr. UNDP 2006 a 2012) ukázali alarmujúci stav technickej vybavenosti, infraštruktúry a podmienok bývania. Je potrebné investovať finančné zdroje do zavedenia inžinierskych sietí, posilnenia prístupu k pitnej a úžitkovej vode, do dokončenia alebo výstavby prístupových ciest ako i do nastavenia systému odvozu komunálneho odpadu. V oblasti bývania budú vytvárané podmienky pre rozvoj systému prestupného bývania a vznik integrovaných foriem bývania, ktoré rozvíjajú participáciu obyvateľov, ich zodpovednosť a snahu o štandardné bývanie. V súlade s dobrou praxou a skúsenosťou s programami mikropôžičiek, ktoré realizovali nevládne organizácie,

---

⁴⁰ Uznesenie Vlády SR č. 522/2011

bude v programovacom období podporené zavedenie finančnej podpory pre svojpomocnú výstavbu.

Za účelom získania pravidelných poznatkov o pokroku v procesoch sociálneho začleňovania marginalizovaných rómskych komunit Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny zväži pokračovanie pravidelného monitoringu životných podmienok rómskych domácností, jeho formu, spôsob financovania a organizačné zastrešenie.

Reforma systému sociálnych transferov a odvodového zaťaženia ohrozených skupín

Sociálne transfery na Slovensku úspešne redukujú riziko príjmovej chudoby so zameraním na ochranu ich poberateľov pred chudobou a sociálnym vylúčením. V roku 2013 sociálne transfery s výnimkou dôchodkov znížili riziko príjmovej chudoby o 36,3 %. Ak sa do sociálnych transferov zarátajú aj dôchodky, schopnosť redukcie chudoby sa zásadne zvýšila – na 66,3 %. Napriek vysokej účinnosti sociálnych transferov existuje vysoké ohrozenie chudobou, a to najmä medzi niektorými typmi domácností s deťmi. O ťažkostiach s prístupom k adekvátnemu príjmu hovoria aj údaje o výskyte materiálnej deprivácie v oblasti základných potrieb ako je strava, bývanie, ale aj v oblasti saturácie potrieb a záujmov detí.⁴¹ Na strane druhej, sociálne transfery môžu byť spolu s odvodmi a daňami z potenciálneho zamestnania bariérou pre uplatnenie sa na trhu práce, resp. môžu viesť k zotrúvaniu v odkázanosti na sociálne transfery a oslabeniu motivácie hľadať ďalšie zdroje príjmu.

Ako konštatuje Národný program reforiem 2014, „daňovo-odvodové zaťaženie nízkopríjmových pracujúcich predstavuje jednu z hlavných prekážok pre zlepšenie situácie dlhodobo nezamestnaných“. V tomto smere bude zrealizovaná analýza a vyhodnotenie opatrenia z roku 2013, ktorým došlo k odpusteniu platenia sociálnych a zdravotných odvodov zo strany zamestnávateľa i zamestnanca (do definovanej úrovne) pri zamestnaní dlhodobo nezamestnaných ľudí. Na jej základe sa rozhodne o nastavení tohto opatrenia pre ďalšie obdobie. Z rovnakých dôvodov bol zavedený súbeh pomoci v hmotnej núdzi a mzdy v nadväznosti na zvýšenie motivácie pre lepšie uplatnenie sa dlhodobo nezamestnaných na trh práce, t.j. zamestnať sa, a to predĺžením doby poberania osobitného príspevku, ako aj zvýšenia jeho sumy.

Podpora aktívneho začlenenia stojí na posilňovaní aktivizujúcich prvkov ako aj poskytnutí adekvátneho príjmu v prípade, že aktivizácia nie je možná. V tomto ohľade bude analyzovaný zámer zvýšiť finančné prostriedky pre obce a vyššie územné celky na organizovanie aktivačných prác. Cieľom je umožniť aktivizáciu každému, kto o ňu prejaví záujem a umožniť tak doplniť základnú dávku v hmotnej núdzi o aktivačný príspevok.

Fungovanie systému sociálnych transferov, ako aj daní a odvodov a ich dopady na situáciu najviac ohrozených skupín si vyžaduje pravidelnú analýzu a vyhodnocovanie. Rámcom pre takéto analýzy bude snaha o kombináciu podpory aktivizujúcich prvkov v systéme sociálnych dávok a prvkov zaručujúcich adekvátny príjem pre dôstojný život. Uvedené analýzy budú realizované v pravidelných intervaloch, aby sa zabezpečila včasná dostupnosť informácií o efektoch existujúcich opatrení. Za týmto účelom bude využívaný aj prístup modelovania a predikcie dopadov zmien - EUROMOD.

---

⁴¹ Podrobnú analýzu ad hoc modulu EU SILC venovaného materiálnej deprivácii detí možno nájsť v štúdií Gerbery (2013).

4) MECHANIZMUS MONITOROVANIA A HODNOTENIA

Jedným z predpokladov úspešného naplňania stanovených priorít a cieľov je vhodné nastavenie mechanizmov monitorovania a hodnotenia. Tie predstavujú dôležitý zdroj informácií o podmienkach, ktoré sú predmetom politických intervencií, ako aj o efektoch, ktoré implementované intervencie prinášajú. Monitorovanie a hodnotenie možno rozčleniť do dvoch oblastí, ktoré sa vzájomne podmieňujú: stanovenie adekvátnych ukazovateľov a nastavenie procesov ich monitorovania a vyhodnocovania. Slovenská republika disponuje v oboch oblastiach rozvinutým inštrumentárium.

4.1. Ukazovatele pre účely monitorovania a hodnotenia politik zameraných na podporu sociálneho začlenenia a boja proti chudobe

Sociálne vylúčenie a chudoba sú mnohodimenziálne fenomény, ktoré môžu nadobúdať mnoho podôb a môžu mať mnohoraké príčiny, čomu zodpovedá aj široký záber politických opatrení, ktoré sú nasmerované na podporu sociálneho začlenenia a boja proti chudobe. Táto skutočnosť kladie na monitorovanie a hodnotenie veľké nároky. Slovenská republika ako členská krajina EÚ využíva ukazovatele z viacerých zdrojov, ktoré vytvárajú predpoklady pre adekvátne zachytenie situácie a jej vývoja.+

Sledovanie naplňania hlavného cieľa, ku ktorému sa Národná rámcová stratégia podpory sociálneho začlenenia a boja proti chudobe viaže – „do roku 2020 znížiť počet osôb ohrozených rizikom chudoby a sociálneho vylúčenia o 170 000“, je v súčasnosti podporené existenciou rozsiahleho portfólia indikátorov, ktoré sú sledované vo všetkých členských krajinách EÚ a ktoré pokrývajú jednotlivé dimenzie chudoby a sociálneho vylúčenia a v mnohých ohľadoch umožňujú aj hlbšiu analýzu kontextu. V Slovenskej republike ich dopĺňajú tzv. národné indikátory chudoby a sociálneho vylúčenia – terciárne ukazovatele, ktoré si definujú jednotlivé členské štáty na národnej úrovni samostatne zohľadňujúc vlastné špecifiká. Tretí okruh ukazovateľov tvoria indikátory viažuce sa na špecifické súbory opatrení, tak ako boli zadefinované v jednotlivých strategických a koncepčných dokumentoch (viď kapitola 1). Národná rámcová stratégia podpory sociálneho začlenenia a boja proti chudobe na tieto dokumenty nadväzuje a pri sledovaní akcentovaných priorít sa bude opierať o príslušné zadefinované súbory ukazovateľov.

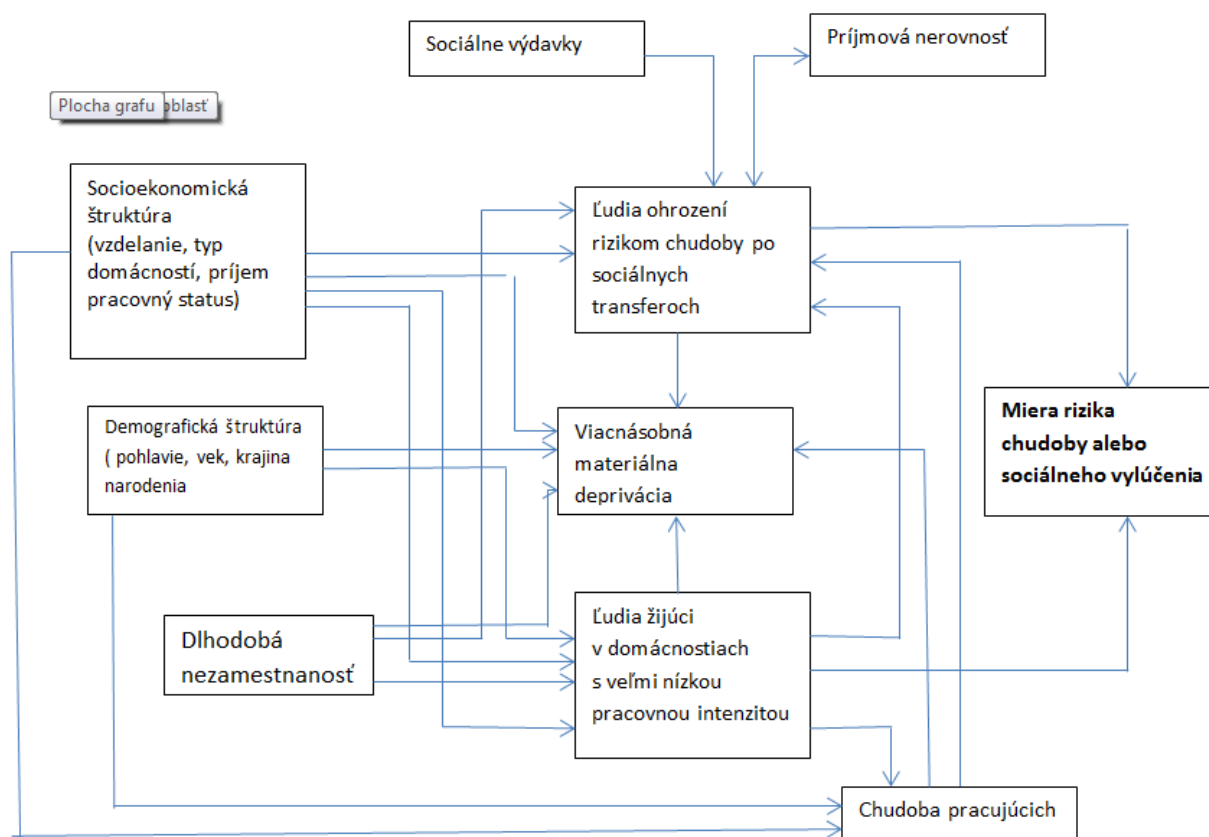
Spoločné indikátory EÚ

Ide o podrobne zadefinované, spoločne odsúhlasené ukazovatele, ktoré pravidelne prechádzajú „testom“ spoľahlivosti, a sú pevnou súčasťou monitorovania sociálnej situácie členských krajín EÚ, vrátane Slovenskej republiky. Popri ukazovateľoch špecificky zameraných na monitorovanie pokroku v dosahovaní spoločného (i národného) cieľa v oblasti boja proti chudobe a sociálnemu vylúčeniu sem patria aj ukazovatele pokrývajúce širší kontext. Vo všeobecnosti možno sociálne indikátory Európskej únie pre oblasť politik sociálneho začlenenia a boja proti chudobe rozdeliť do piatich skupín:

- indikátory pre ciele v oblasti chudoby a sociálneho vylúčenia definované v stratégii Európa 2020;
- portfólio preklenovacích „overarching“ indikátorov;
- indikátory sociálneho začlenenia;
- indikátory dôchodkov;
- indikátory v oblasti zdravotnej a dlhodobej starostlivosti.

Indikátory z týchto portfólií môžu byť používané jednotlivo podľa tematického cieleňia analýz alebo sa môžu sledovať integrovane, ako vzájomne prepojený celok. Schéma 2 ukazuje príklad prepojenia indikátorov v oblasti sociálneho začlenenia, ktoré umožňuje hlbší pohľad do mechanizmov a procesov odohrávajúcimi sa v pozadí jednotlivých problémov.

Schéma 2: Prepojenie indikátorov v oblasti sociálneho začleňovania

Zdroj: Eurostat, 2013: Smarter, greener, more inclusive? Indicators to support the Europe 2020 strategy.

Integrované sledovanie sociálnych indikátorov na všeobecnejšej úrovni bolo podporené aj prijatím Jednotného rámca hodnotenia (Joint Assessment Framework)⁴², ktorý má podporiť monitorovanie a hodnotenie štrukturálnych reforiem v členských krajinách EÚ vzťahujúcich sa k usmerneniam pre politiky zamestnanosti, s cieľom posilniť tvorbu politik založenú na poznatkoch. Tento analytický nástroj síce slúži predovšetkým na komunikáciu medzi členskými štátmi a Európskou komisiou (kde dochádza k identifikácii kľúčových výziev

⁴² European Commission: “Foundations and structures for a Joint Assessment Framework (JAF), including Employment Performance Monitor (EPM) to monitor the Employment Guidelines under Europe 2020”. COM-EMCO-SPC Report, 2010.

zamestnanosti a oblastí potenciálnych rizík), avšak jeho štruktúra a indikátory pokrývajúce jednotlivé oblasti sú dôležitým zdrojom informácií aj pre špecifické analýzy sociálnej situácie na národnej úrovni. Jednotný rámec hodnotenia zatiaľ pokrýva dvanásť okruhov politik, z ktorých každý sa nejakým spôsobom vzťahuje k podpore sociálneho začleňovania a boja proti chudobe (a k usmerneniu pre politiky zamestnanosti č. 10). Monitorovanie podpory sociálneho začleňovania a boja proti chudobe v užšom zmysle pokrýva nasledujúcich päť oblastí: predchádzanie chudoby prostredníctvom inkluzívnych trhov práce, adekvátnej a udržateľnej sociálnej ochrany a prístupu k vysoko kvalitným, prístupným a udržateľným službám; prelomenie medzigeneračného prenosu chudoby – boj s detskou chudobou; aktívne začlenenie – boj s chudobou v produktívnom veku; boj s chudobou v pokročilom veku; sociálne začlenenie skupín čeliacich špeciálnemu riziku a anti-diskriminácia. Každá týchto oblastí je pokrytá viacerými ukazovateľmi, ktoré sú zhrnuté v tabuľke č.6. Väčšina z nich je štandardne využívaná, niektoré sú však ešte v štádiu prípravy presnej definície (napr. pokrytie sociálnymi dávkami v prípade monitorovania adekvátnosti podpory príjmu u osôb v produktívnom veku). To platí pre celú oblasť sociálneho začlenenia skupín čeliacich špeciálnemu riziku a anti-diskriminácie, kde sa predpokladá, že monitorovanie sociálneho začleňovania bude prebiehať s pomocou národných indikátorov zohľadňujúcich špecifiká tej ktorej krajiny.

Tabuľka 8: Politické oblasti a indikátory vzťahujúce sa k sociálnemu začleňovaniu a boju proti chudobe v Jednotnom rámci hodnotenia (JAF)

Zabránenie chudobe a sociálnej inklúzii prostredníctvom inkluzívneho trhu práce, adekvátnej a udržateľnej sociálnej ochrany a prístupu k vysoko kvalitným, prístupným a udržateľným službám	
	Osoby v riziku chudoby alebo sociálneho vylúčenia (<i>celkový cieľ</i>)
<i>Príjem a životná úroveň</i>	Miera rizika chudoby a hodnota hranice chudoby
	S80/S20
	Závažná materiálna deprivácia
<i>Inkluzívne trhy práce</i>	Osoby v domácnostiach s veľmi nízkou intenzitou práce (0-59 rokov)
	Riziko chudoby pracujúcich
<i>Udržateľnosť</i>	Súčasná a plánovaná celková verejná sociálne výdavky
	Miera zamestnanosti
	Výdavky na sociálnu ochranu podľa funkcie (ako podiel z HDP)
<i>Adekvátnosť</i>	Dopad sociálnych dávok (iných než dôchodkov) na znižovanie chudoby
	Medián relatívnych príjmov starších ľudí (65+)
	Aggregovaná miera náhrady (bez iných sociálnych dávok)
<i>Nerovnosť v oblasti zdravia</i>	Roky dožitia v zdraví a stredná dĺžka života
	Nenaplnená potreba starostlivosti podľa príjmových kvintilov + využívanie zdravotnej starostlivosti
Prelomenie medzigeneračného prenosu chudoby – boj s chudobou detí (0-17 rokov)	
	Deti v riziku chudoby alebo sociálneho vylúčenia
	Miera rizika chudoby detí
	Deti žijúce v domácnostiach so závažnou materiálnou depriváciou
<i>Podpora príjmu</i>	Dopad sociálnych transferov (iných než dôchodkov) na znižovanie chudoby detí
<i>Prístup rodičov na trh práce</i>	Deti žijúce v domácnostiach s veľmi nízkou intenzitou práce
<i>Adekvátnosť príjmu z práce rodičov</i>	Miera rizika chudoby detí žijúcich v domácnostiach, kde sa pracuje ($W1 \geq 0.5$)
<i>Prístup k starostlivosti o deti</i>	Starostlivosť o deti podľa vekových skupín
<i>Vzdelanie</i>	Predčasné ukončenie povinnej školskej dochádzky
<i>Zdravie</i>	Detská úmrtnosť
<i>Bývanie</i>	Deprivácia v bývaní a zaťaženie nákladmi na bývanie u detí

Aktívna inklúzia – boj s chudobou v produktívnom veku (18-64 rokov)	
	Osoby vo veku 18-64 rokov v riziku chudoby alebo sociálneho vylúčenia
	Miera rizika chudoby osôb vo veku 18-64 rokov
	Dospelí žijúci v domácnostiach so závažnou materiálnou depriváciou
<i>Adekvátnosť podpory príjmu</i>	Adekvátnosť dávok: Úroveň sociálnej pomoci (v čistom) ako % z hranice rizika chudoby
	Pokrytie: % ľudí, ktorí deklarovali že sú nezamestnaní a poberajú dávku
<i>Prístup na trh práce</i>	Dospelí (18-59 roční, okrem študentov) v domácnostiach s nízkou pracovnou intenzitou
	Chudoba pracujúcich
	Dlhodobá miera nezamestnanosti /podiel nízko-kvalifikovaných osôb
	Pasca neaktivity
<i>Prístup ku službám</i>	Podiel osôb vo veku 25-64, ktorí participujú na vzdelaní, vrátane ďalšieho vzdelávania nezamestnaní/neaktívni)
	Zaťaženie nákladmi na bývanie u osôb v produktívnom veku v riziku chudoby
	Nenaplnená potreba starostlivosti (18-64 roční) podľa príjmových kvintilov
<i>Migranti</i>	Medzera zamestnanosti u migrantov
<i>Osoby so zdravotným znevýhodnením</i>	Medzera zamestnanosti u osôb so zdravotným znevýhodnením
Boj s chudobou v staršom veku (65+)	
	Staršie osoby v riziku chudoby alebo sociálneho vylúčenia
	Miera rizika chudoby starších osôb
	Závažná materiálna deprivácia starších osôb
<i>Adekvátna podpora príjmu v staršom veku</i>	Agregovaná miera náhrady (okrem sociálnych dávok)
	Medián relatívneho príjmu starších osôb
	Zmeny v teoretických mierach náhrady
	Dopad sociálnych dávok (vrátane dôchodkov) na znižovanie chudoby
<i>Udržateľnosť dôchodkov</i>	Súčasná a plánovaná zmeny vo výdavkoch na dôchodky (verejné a celkové) 2006-2009
<i>Prístup k službám</i>	Nenaplnená potreba starostlivosti
	Deprivácia v bývaní starších osôb
	Stredná dĺžka života vo veku 65 rokov

Zdroj: European Commission: "Foundations and structures for a Joint Assessment Framework (JAF), including Employment Performance Monitor (EPM) to monitor the Employment Guidelines under Europe 2020". COM-EMCO-SPC Report, 2010.

Všetky sociálne indikátory na úrovni EÚ sú vytvárané takým spôsobom, aby spĺňali prísne metodologické požiadavky, ktoré sa sledujú na úrovni jednotlivých indikátorov i na úrovni súboru indikátorov ako celku. Na úrovni jednotlivých indikátorov sa požaduje, aby jednotlivé ukazovatele vystihovali podstatu problému; aby mali nespochybniteľnú normatívnu interpretáciu; aby boli robustné a štatisticky validné; aby boli schopné reflektovať zmeny a boli prístupné revízií a, nakoniec, aby boli založené na existujúcich údajoch a informáciách a nevytvárali dodatočné záťaž (požiadavkami na nové zisťovania a pod.). Od portfólia indikátorov ako celku sa očakáva, že bude vyvážený s ohľadom na rôzne dimenzie sociálneho začlenenia, že výber indikátorov do portfólia prebehol transparentne a že portfólio indikátorov je dobre dostupné (včas a bez zbytočných nákladov). Naplnenie týchto požiadaviek robí zo spoločných indikátorov v oblasti sociálneho začleňovania dôležitý a silný nástroj monitorovania a hodnotenia, ktorý je a bude aj naďalej využívaný v analýzach pokroku vo vzťahu k národnému cieľu v oblasti chudoby a sociálneho vylúčenia.

Národné indikátory chudoby a sociálneho vylúčenia

Primárne a sekundárne indikátory, spoločné pre celú EÚ, boli na Slovensku doplnené aj terciárnymi ukazovateľmi – národnými indikátormi. Úlohou národných indikátorov je rozšíriť tematický a metodologický záber existujúcich portfólií tak, aby bolo možné zachytiť špecifická v danej krajine týkajúca sa foriem chudoby a sociálneho vylúčenia, profilu ohrozených skupín a pod. Súbor národných indikátorov bol vypracovaný a schválený⁴³ v roku 2008, v roku 2009 bola vypracovaná monitorovacia správa, ktorá popísala vývoj ich hodnôt a priniesla metodologickú reflexiu ich konštrukcie.⁴⁴ Indikátory možno podľa ich tematického zacielenia rozdeliť do piatich skupín (viď tabuľka č.7). Popri príjmovej chudobe je pozornosť venovaná marginalizovanému postaveniu na trhu práce, situácii detí, regionálnym aspektom sociálneho vylúčenia a deprivácii životných podmienok spojených s problémami v oblasti bývania či výdavkami na základné potreby. Ide o oblasti, ktoré sú dôležité pre identifikáciu širších súvislostí problémov chudoby a sociálneho vylúčenia a ktoré sú pokryté indikátormi, ktorých hodnoty môžu upozorniť na potrebu politických intervencií. Najmä životné podmienky detí, situácia na trhu práce a regionálne disparity sú dlhodobým objektom zvýšenej pozornosti verejných politík.

Aktuálna revízia národných indikátorov chudoby a sociálneho vylúčenia⁴⁵ priniesla niekoľko odporúčaní ohľadne existujúcich indikátorov a návrhy na doplnenie indikátorov nových. Ukázalo sa, že niektoré z existujúcich ukazovateľov si vyžadujú korekciu s cieľom posilniť ich vypovedaciu schopnosť. Tri indikátory týkajúce sa výdavkov na potraviny (podiel výdavkov nízkopříjmových domácností na potraviny a potraviny a bývanie, nerovnosť vo výdavkoch na potraviny) budú modifikované zohľadnením veľkosti domácnosti, a to prostredníctvom ekvivalentnej škály, ktorá sa štandardne používa v analýzach výdavkoch domácností. Malá zmena sa týka aj indikátora „miera nedostupnosti zdravotníckeho/zubného vyšetrenia“, ktorý odkazuje k podielu dospelých, ktorí v posledných 12 mesiacoch neabsolvovali medicínske alebo zubné vyšetrenie z dôvodu, že si to nemohli dovoliť/bolo to drahé/bolo to ďaleko alebo nemali sa tam ako dostať, na celkovom počte dospelých, ktorí takéto vyšetrenie neabsolvovali. V tomto prípade je vhodnejšie vzťahovať podiel dospelých, ktorí si nemôžu dovoliť vyšetrenie k celkovému počtu dospelých v Slovenskej republike (a nielen k tým, ktorí ho neabsolvovali). Umožní to adekvátnejšie monitorovať celkovú situáciu v populácii a interpretovať zmeny v hodnotách indikátora.

---

⁴³ Zadávateľom úlohy bolo Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR. Riešiteľský tím pripravil tri výstupy, ktoré sa týkali teoretického a metodologického rámca tvorby indikátorov a prehľadu podmienok pre ich tvorbu na Slovensku, definovania zoznamu indikátorov a ich špecifikácie a ich pilotného preverenia. Pri každom indikátore bola poskytnutá definícia, vzorec, zoznam premenných nevyhnutných na kalkuláciu jeho hodnôt, zdroje údajov (s odkazmi na databázy údajov), triedenia, špecifické indikátory a v neposlednom rade časový harmonogram dostupnosti údajov.

⁴⁴ Gerbery, D. - Bodnárová, B. - Bednárík, R. – Fico, M. (2009): Monitoring národných indikátorov v oblasti chudoby a sociálneho vylúčenia. Inštitút pre výskum práce a rodiny: Bratislava

⁴⁵ Trexima (2014): Analýza ukazovateľov určených pre rozvoj politík znižovania chudoby a sociálneho vylúčenia a monitoringu trendov v danej oblasti. Bratislava

Tabuľka 9: Národné indikátory chudoby a sociálneho vylúčenia (schválené v roku 2008)

Dimenzia	Indikátor	Hodnota 2009	Hodnota 2012
Príjem	Podiel osôb v extrémnej príjmovej chudobe (v %) ⁴⁶	2,8	1,3
	Distribúcia príjmov - pomer príjmov horného a dolného kvintilu (S80/S20)	3,6	3,7
	Miera rizika chudoby pracujúcich (v %)	5,2	6,2
	Hĺbka chudoby (v %)	23,2	20,5
Trh práce	Miera nezamestnanosti ľudí do 21 rokov, absolventov ZŠ a SŠ s ukončeným vzdelaním (v %)	41,5	60,8
	Miera nekončeného základného vzdelania nezamestnaných osôb (v %)	4,7	4,6
	Podiel veľmi dlhodobej nezamestnanosti na nezamestnanosti v (%)	22,1	31,6
	Miera dlhodobého zotrvávania na dávke v hmotnej núdzi a príspevkoch k dávke u osamelých rodičov (v %)	44,6	51,7
	Miera úspešnosti mladých dospelých opúšťajúcich detský domov na trhu práce (v %)	40,2	38,1
Životné podmienky	Podiel domácností s nepriaznivými podmienkami bývania (v %) ⁴⁷	18,5	12,1
	Podiel domácností s nedoplatkami súvisiacimi s bývaním (v %)	3,5	3,3
	Podiel domácností, pre ktoré bývanie znamená finančnú záťaž (v %)	7,5	5,9
	Miera nedostupnosti zdravotníckeho/zubného vyšetrenia (v %)	26,1	29,5
	Podiel výdavkov nízkopríjmových domácností na potraviny z celkových spotrebných výdavkov	30,4	27,8
	Podiel výdavkov nízkopríjmových domácností na potraviny a bývanie z celkových spotrebných výdavkov	69,0	61,7
	Nerovnosť vo výdavkoch na potraviny ⁴⁸	0,1	0,05
Deti	Kapacita útlukov	2,8	3,1
	Podiel počtu detí v dolnom kvintile príjmového rozloženia na celkovom počte detí (v %)	27,4	20,3
	Miera extrémnej chudoby detí (v %)	6,3	13,2
	Deti žijúce v domácnostiach bez zamestnania (v %)	8,4	9,9
	Počet materských škôl pripadajúcich na 1000 detí vo veku 3 až 5 rokov.	17,9	17,1
	Podiel živonarodených detí mladým matkám z celkového počtu živonarodených detí (v %)	2,2	2,2
	Regionálny aspekt	Počet mikroregiónov poskytujúcich obmedzenú možnosť zamestnať sa ⁴⁹	43,0
Podiel marginálnych okresov z celkového počtu okresov ⁵⁰		24,1	20,3

Zdroj: Trexima: Analýza ukazovateľov určených pre rozvoj politik znižovania chudoby a sociálneho vylúčenia a monitoringu trendov v danej oblasti. Bratislava

V budúcnosti sa zväží konštrukcia dvoch ukazovateľov – miera extrémnej chudoby detí a počet predškolských zariadení pripadajúcich na deti v predškolskom veku. V prípade extrémnej chudoby detí sa sleduje podiel detí do 15 rokov pod hranicou chudoby, ktoré sú materiálne deprivované, na celkovom počte detí do 15 rokov nachádzajúcich sa pod hranicou

⁴⁶ Ide o podiel počtu osôb s ekvivalentným disponibilným príjmom pod úrovňou 30 % mediánu ekvivalentného disponibilného príjmu z celkového počtu osôb v SR.

⁴⁷ Nepriaznivé podmienky bývania pozostávajú z dvoch skupín podmienok – vnútorných (schopnosť udržiavať primerané teplo, vynútená absencia hygienických zariadení, výskyt vlhkosti alebo nedostatok svetla) a vonkajších (hluk, kriminalita, znečistenie v okolí obydlija). Nepriaznivé podmienky bývania nastávajú vtedy, ak domácnosť čelí najmenej trom nepriaznivým vnútorným podmienkam bývania z piatich sledovaných alebo minimálne dvom nepriaznivým vonkajším podmienkam bývania z troch sledovaných.

⁴⁸ Ide o nerovnosti vo výdavkoch na potraviny medzi domácnosťami v prvom a poslednom príjmovom decile.

⁴⁹ Ide o počet okresov s mierou evidovanej nezamestnanosti vyššou ako medián, ktoré susedia s minimálne dvoma ďalšími takými okresmi.

⁵⁰ Indikátor je založený na kombinácii 8 ukazovateľov marginalizácie: index starnutia, očakávaná stredná dĺžka života u mužov a u žien, saldo sťahovania, miera evidovanej nezamestnanosti, priemerná mesačná mzda zamestnancov, podiel osôb v hmotnej núdzi z počtu obyvateľov, počet hlásených ochorení tuberkulózy na 100 tisíc obyvateľov.

chudoby. Problémom je nízky počet domácností, ktoré sú chudobné, materiálne deprivované a nachádzajú sa u nich deti do 15 rokov. Keďže sa ukázalo, že v takejto situácii aj nepatrná zmena v zastúpení rizikových typov domácností vo výberovej vzorke môže viesť k značným skokom v hodnotách indikátora, bude potrebné zvážiť prehodnotenie definície materiálnej deprivácie chudobných detí, prípadne celú jeho konštrukciu. V prípade ukazovateľa „počet materských škôl pripadajúcich na 1000 detí vo veku 3 až 5 rokov“ boli niektoré výhrady uvedené už v prvom monitoringu v roku 2009. Počet materských škôl neumožňuje v dostatočnej miere zachytiť podstatu problémov spojených s dostupnosťou starostlivosti o deti v predškolskom veku. Nevypovedá o kapacite zariadení vo vzťahu k veľkosti cieľovej skupiny či o jej pokrytí. Ako náhradný indikátor bol navrhnutý ukazovateľ „zaškolenosť detí vo veku 3-5 rokov v materských školách“, ktorý patrí do skupiny štandardne využívaných ukazovateľov.

Indikátory vyplývajúce zo špecifických stratégií a koncepcií SR v oblasti chudoby a sociálneho vylúčenia

Spoločné indikátory EÚ i národné indikátory SR zachytávajú mnoho aspektov chudoby a sociálneho vylúčenia a umožňujú reflektovať dopady politických opatrení. Kvôli množstvu špecifických cieľov, ktoré sa v politikách sociálneho začlenenia nevyhnutne vyskytujú – odrážajúc mnohodimenziálnosť sociálnych problémov, je potrebné uvedené zostavy indikátorov doplniť o ukazovatele umožňujúce monitorovať pokrok v ich dosahovaní. V tomto ohľade sa Národná rámcová stratégia podpory sociálneho začlenenia a boja proti chudobe – ako zastrešujúci dokument – opiera o aktuálne strategické a koncepčné dokumenty Slovenskej republiky.

Národná rámcová stratégia podpory sociálneho začlenenia a boja proti chudobe identifikovala kľúčové opatrenia pre politiky sociálneho začleňovania v šiestich oblastiach. Podpora zvyšovania cieleného a individualizovaného poskytovania verejných služieb zamestnanosti a zvyšovania efektívnosti a účinnosti aktívnych opatrení na trhu práce predstavuje z hľadiska monitoringu náročnú a komplexnú problematiku. Efekty reorganizácie, znižovania informačnej asymetrie medzi ponukou a dopytom po práci možno hodnotiť pomocou štandardných „výstupových“ ukazovateľov ako je miera registrovanej nezamestnanosti, participácia na aktívnych opatreniach na trhu práce a pod. Zvyšovanie efektívnosti a účinnosti aktívnych opatrení si bude vyžadovať pravidelné hodnotenie fungovania a vytvorenie zostavy ukazovateľov, ktoré budú schopné zachytiť zmeny vyvolané úpravami príslušnej legislatívy.

Podpora zamestnanosti mladých ľudí je realizovaná prostredníctvom viacerých druhov nástrojov (od štrukturálnych reforiem cez špecifické legislatívne zmeny, tvorbu programov v novom programovacom období 2014-2020 či zvyšovanie informovanosti a pod.). Národný akčný plán implementácie Záruky pre mladých ľudí v Slovenskej republike, ktorý podrobne rozpracúva reformy a kroky v oblasti podpory zamestnanosti mladých ľudí, stanovuje aj ukazovatele, ktoré sa vzťahujú k plánovaným reformám a iniciatívam a slúžia na monitorovanie dosiahnutého pokroku. Tieto ukazovatele sa vzťahujú jednak k štrukturálnym

reformám, konkrétne k ich nefinančnému aspektu⁵¹, a k plánovaným iniciatívam a finančnému aspektu Záruky pre mladých ľudí. Inštitucionálny rámec hodnotenia a poskytovania zdrojov je tvorený najmä aktivitami Centra vedecko-technických informácií SR, Ústredia práce, sociálnych vecí a rodiny a Štatistického úradu SR.

Tabuľka 10: Ukazovatele pre posúdenie reforiem a iniciatív v rámci Záruky pre mladých ľudí v SR

Štrukturálne reformy (nefinančný aspekt)	Plánované iniciatívy a finančný aspekt
Zvýšený záujem o neformálne vzdelávanie	Počet mladých ľudí umiestnených na trhu práce
Zvýšenie počtov žiakov v učebných odboroch a zvýšenie počtov žiakov vykonávajúcich praktické vyučovanie u iných právnických alebo fyzických osôb.	Počet mladých ľudí umiestnených na trhu práce po vzdelávania a príprave pre trh práce
Zvýšená miera zamestnanosti mladých ľudí a znížená miera evidovanej nezamestnanosti mladých ľudí	Počet mladých ľudí, absolventov škôl, ktorí sa po ukončení absolventskej praxe umiestnili na trhu práce
Uznávanie výsledkov neformálneho vzdelávania; Uľahčenie prístupu dospelých k nadobudnutiu novej kvalifikácie na základe predošlej praxe	Počet dlhodobo nezamestnaných občanov umiestnených na trh práce
	Počet mladých ľudí umiestnených na trhu práce po poskytnutí aktívnej pomoci v Centrách mladých
	Počet mladých ľudí, ktorí aj po skončení podpornej doby ostávajú v pracovnom pomere
	Počet mladých ľudí, umiestnených na trhu práce po dokončení povinnej školskej dochádzky alebo odborného vyučenia
	Počet absolventov škôl so zdravotným postihnutím, ktorí si našli prvé zamestnanie
	Počet nových pracovných miest, počet cieľných pracovných miest, počet vyškolených osôb
	Mladí absolventi, mladí z radov nezamestnaných osôb, príp. znevýhodnených UoZ ako začínajúci podnikatelia
	Počet mladých NEET z marginalizovaných rómskych komunit, ktorí sa sociálne začlenili v rámci národného projektu Komunitné centrá
	Počet vytvorených pracovných miest prostredníctvom realizácie národných projektov
	Počet mladých ľudí, ktorí úspešne ukončili projekt KomPrax – Kompetencie pre prax

Zdroj: Národný akčný plán implementácie Záruky pre mladých ľudí v Slovenskej republike

Oblasť podpory rovnováhy medzi pracovným a rodinným životom je do veľkej miery pokrytá na úrovni EÚ - indikátormi zisťovanými pre všetky krajiny EÚ. Ide najmä o ukazovatele zahrnuté do Jednotného rámca hodnotenia (JAF), ktoré postihujú dôležité aspekty ne/dostatku príležitostí pre zosúladovanie práce a rodiny – či už ide o mieru využívania existujúcich zariadení, dosahy chýbajúcich služieb starostlivosti o predškolské deti alebo vplyv prítomnosti malých detí na zamestnanosť. Konkrétne ide o nasledujúce ukazovatele: využívanie formálnej starostlivosti o deti v predškolskom veku, pasca neaktivity po zarátaní nákladov na starostlivosť o deti, dopad rodičovstva na zamestnanosť, prepád teoretických mier náhrady kvôli prerušeniu kariéry a výskyt ekonomickej neaktivity alebo práce na kratší pracovný čas kvôli nedostatku služieb pre deti a ďalšie závislé osoby. Tieto indikátory majú silný teoretický a metodologický background a sú založené na pravidelne dostupných, kvalitných zdrojoch údajov. Dopĺňajú ich dva indikátory chudoby a sociálneho vylúčenia – zaškolenosť detí vo veku 3-5 rokov v materských školách a podiel odmietnutých

⁵¹ V prísnom význame slova ide o definíciu očakávaných zmien. Tie však možno v tomto kontexte považovať za indikátor pokroku vo vzťahu k stanovenému cieľu.

žiadostí o prijatie do materskej školy – ktoré zohľadňujú reguláciu starostlivosti o deti v predškolskom veku v SR. V tejto súvislosti je potrebné zdôrazniť, že podpora rovnováhy medzi pracovným a rodinným životom sa nevyčerpáva len podporou služieb starostlivosti o deti. Dôležitú úlohu majú aj ďalšie opatrenia. Tie možno na agregovanej úrovni sledovať pomocou vyššie spomenutých indikátorov zisťovaných pre EÚ ako celok.

Prístup ku kvalitným službám je pilierom všetkých troch princípov, z ktorých Národná rámcová stratégia podpory sociálneho začlenenia a boja proti chudobe vychádza. Vzťahuje sa tak k aktívnemu začleňovaniu, ako aj k prístupu založenom na sociálnych investíciách a k podpore ochranej a kompenzačnej funkcie sociálnej politiky. Niektoré oblasti poskytovania služieb sú pokryté národnými indikátormi v oblasti bývania, prístupu k zdravotnej starostlivosti i ukazovateľmi v oblastiach zosúladenia pracovného a rodinného života. Pre monitorovanie rozvoja ďalších služieb sú východiskom ukazovatele zadefinované v Národných prioritách rozvoja sociálnych služieb do roku 2013. Napriek tomu, že ide o dokument s výhľadom len do roku 2013, priority identifikované na základe podrobnej analýzy situácie predstavujú výzvy dlhodobejšieho charakteru, čo dáva aktuálnosť aj navrhnutým ukazovateľom. Popritom budú využívané štandardné indikátory používané v analýzach situácie v poskytovaní služieb vyjadrujúce zmeny v počte a štruktúre klientov služieb. V oblasti deinštitucionalizácie služieb starostlivosti bude vyhodnotený Národný projekt podpory deinštitucionalizácie a transformácie systému sociálnych služieb, financovaný v rámci programovacieho obdobia 2007–2013 a úlohy vyplývajúce zo Stratégie deinštitucionalizácie systému sociálnych služieb a náhradnej starostlivosti v Slovenskej republike a Koncepcie zabezpečenia súdnych rozhodnutí.

Tabuľka 11: Ukazovatele rozvoja služieb v SR

Národné priority rozvoja služieb	Ukazovatele pokroku
Podpora zotrvania klienta v prirodzenom prostredí rozvojom terénnych služieb	Zvýšenie podielu služieb poskytovaných v domácom prostredí
	Zvýšenie podielu poskytnutých finančných príspevkov neverejným poskytovateľom terénnych sociálnych služieb zo strany obcí a samosprávnych krajov
Rozvoj ambulantných a pobytových sociálnych služieb v zariadení s týždenným pobytom	Zvýšenie podielu ambulantných a pobytových sociálnych služieb v zariadeniach s týždenným pobytom
	Zvýšenie podielu poskytnutých finančných príspevkov neverejným poskytovateľom ambulantných a pobytových sociálnych služieb v zariadeniach s týždenným pobytom zo strany obcí a samosprávnych krajov
Zvýšenie kvality a humanizácia poskytovaných sociálnych služieb prostredníctvom rekonštrukcie, rozširovania, modernizácie a budovania zariadení	Zvýšenie počtu m ² obytnej plochy pripadajúcej na jedného obyvateľa v zariadení na úroveň 10 m ² na obyvateľa v jednolôžkovej izbe a 8 m ² na obyvateľa v dvoja a viaclôžkovej izbe
	Zvýšenie počtu bezbariérových priestorov a budov, v ktorých sa poskytujú sociálne služby
	Zvýšenie počtu zariadení, ktoré prioritne umožnia klientovi zotrvať vo svojej komunite a žiť v zariadení rodinného typu
Vzdelávanie zamestnancov v oblasti sociálnych služieb	Zvýšenie podielu odborných zamestnancov v soc. službách

Zdroj: Národné priority rozvoja sociálnych služieb

Podpora integrácie marginalizovaných rómskych komunít je zastrešovaná predovšetkým Stratégiou Slovenskej republiky pre integráciu Rómov do roku 2020. Prioritné politiky Stratégie sú podporené zadefinovaním súboru indikátorov, ktoré sa vzťahujú k jednotlivým

cieľom. To umožňuje monitorovať situáciu v oblastiach ako je vzdelanie, zamestnanosť, zdravotná starostlivosť, bývanie či finančné začlenenie, ktoré predstavujú aj oblasti, ktoré akcentuje Národná rámcová stratégia podpory sociálneho začlenenia a boja proti chudobe. Jednotlivé indikátory, ktoré uvádza nasledujúca tabuľka, sú v Stratégii doplnené východiskovými hodnotami umožňujúcimi sledovať vývoj v čase. Jednou z výziev spojených s monitorovaním sociálneho začleňovania a boja proti chudobe v prostredí marginalizovaných rómskych komunít je dostupnosť pravidelných údajov schopných reflektovať implementované opatrenia. Zostava ukazovateľov sa opiera v prevažnej miere o údaje zo Zisťovania o životných podmienkach rómskych domácností, Atlasu rómskych komunít či administratívnych dát. Keďže sa nejedná o dáta, ktoré sú zbierané v krátkych časových intervaloch, kalkulácia hodnôt stanovených ukazovateľov je možná len za dlhšie časové obdobie. Výzvou je aj skutočnosť, že prípadné pokračovanie takýchto zisťovaní v prostredí marginalizovaných rómskych komunít by malo byť sprevádzané revíziou vecného zamerania s cieľom posilniť monitorovanie aktuálnych politických priorít a dopadov aktuálnych opatrení v oblasti podpory sociálneho začlenenia.

Tabuľka 12: Indikátory pre oblasť integrácie marginalizovaných rómskych komunít

Prioritná politika	Indikátory
Zamestnanosť	Podiel rómskej populácie vo veku 15 rokov a viac, ktorá v priebehu života niekedy vykonávala platenú prácu, v trvaní najmenej šesť mesiacov na celkovom počte rómskej populácie v danom veku
	Miery zamestnanosti a nezamestnanosti rómskej populácie vo veku 15-64 rokov podľa metodiky Výberového zisťovania pracovných síl
	Spokojnosť klientov s poskytovanými službami na úradoch práce, sociálnych vecí a rodiny
	Počet terénnych sociálnych pracovníkov v obciach s marginalizovanými rómskymi komunitami na celkovom počte terénnych sociálnych pracovníkov
	Počet komunitných centier v obciach s marginalizovanými rómskymi komunitami
Zdravie	Podiel domácností, pri ktorých je frekvencia odvozu komunálneho odpadu aspoň raz za dva týždne
	Podiel domácností, u ktorých je zabezpečená vyhovujúca kvalita pitnej vody
	Podiel domácností, ktoré si nemôžu dovoliť návštevu lekára
	Podiel marginalizovaných Rómov, ktorí bývajú viac ako 5 km od všeobecného lekára
	Podiel obcí s výskytom vybraných infekčných ochorení (hepatitída A, B, C, TBC, pohlavné choroby)
	Priemerný vek matky z prostredia marginalizovanej komunity pri narodení prvého dieťaťa
	Počet komunitných pracovníkov zdravotnej výchovy
Bývanie	Podiel rómskych domácností bývajúcich v chatrčiach alebo príbytkoch, ktoré nie sú určené na bývanie
	Počet nelegálnych stavieb využívaných na bývanie v obciach
	Počet obcí s rómskymi osadami na nevysporiadaných pozemkoch
	Podiel marginalizovaných rómskych domácností, ktoré majú prístup k pitnej vode, kanalizácii/septiku, plynu a elektrickej energii
	Počet poskytnutých dotácií na obstaranie nájomných bytov nižšieho štandardu v lokalitách marginalizovaných rómskych komunít
	Počet miest, kde bol realizovaný program prestupného bývania
Finančné začlenenie	Počet rómskych domácností, ktoré participujú na štandardizovanom finančnom tréningu
	Podiel rómskych domácností s bežným účtom
	Podiel rómskych domácností so sporiacim účtom
	Podiel rómskych domácností požičiavajúcich si od neformálnych veriteľov

Zdroj: Stratégia SR integráciu Rómov do roku 2020, upravené

Monitorovanie reforiem systémov sociálnych transferov a odvodového zaťaženia nízkopríjmových skupín má oporu v niekoľkých súboroch štandardných indikátorov. Príkladom sú ukazovatele na úrovni EÚ týkajúce sa adekvátnosti sociálnych transferov a ich

dopadov na riziko chudoby. Dôležité informácie poskytuje zostava ukazovateľov OECD „Dávky a mzdy“, v rámci ktorej sú identifikované rôzne aspekty štedrosti dávok, veľkosť demotivačných efektov pre rôzne situácie (pasca neaktivity, pasca nezamestnanosti) a adekvátnosť schém minimálneho príjmu. Tieto ukazovatele vytvárajú základe pre zhodnotenie fungovania systému sociálnych transferov a jeho pôsobenia na prechod na trh práce pri rôznych mzdových úrovniach. Umožňujú zhodnotiť reformy z perspektívy aktívneho začleňovania i perspektívy kompenzácie a ochrany pred sociálnymi rizikami.

4.2. Proces monitorovania a vyhodnocovania

Proces monitorovania a vyhodnocovania ukazovateľov sociálneho začlenenia a boja proti chudobe je v Slovenskej republike zabezpečovaný, a to najmä v podobe Správy o sociálnej situácii obyvateľstva SR, ktorú pravidelne zverejňuje Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR. Správa obsahuje analýzy vývoja v kľúčových oblastiach spadajúcich do jeho pôsobnosti, vrátane analýzy chudoby a sociálneho vylúčenia, a je dostupná na webovej stránke MPSVR SR v slovenskej i anglickej verzii. Správa o sociálnej situácii obyvateľstva SR predstavuje dôležitý zdroj informácií pre odbornú i širokú verejnosť a jej pravidelné zverejňovanie pomáha vytvárať časové rady údajov zasadené do širšieho kontextu. MPSVR SR bude tento formát pripravovať a publikovať aj naďalej, reflektujúc aj obsah Národnej rámcovej stratégie podpory sociálneho začlenenia a boja proti chudobe.

Vybrané aktivity monitoringu politik sociálneho začlenenia a boja proti chudobe realizuje Inštitút pre výskum práce a rodiny, ktorý je príspevkovou organizáciou zriadenou MPSVR SR. Do budúcnosti sa zväží možnosť a spôsoby zahrnutia ďalších aktérov do procesu monitorovania. Malo by sa jednať najmä o aktérov z akademického a univerzitného prostredia, zástupcov relevantných organizácií neziskového sektora a zástupcov sociálnych partnerov.

5) PROCES KOMUNIKÁCIE SO ZAINTERESOVANÝMI STRANAMI

5.1. Východiská

Participácia aktérov reprezentujúcich rôzne časti spoločnosti na procesoch podpory sociálneho začlenenia a boja proti chudobe je dôležitým predpokladom ich úspešnosti. Sociálne začlenenie si vyžaduje nielen intervencie orgánov ústrednej štátnej správy, ale aj aktívne zapojenie sociálnych partnerov, aktérov na lokálnej úrovni či z neziskového sektora. Prepojenie odlišných poznatkov, skúseností a perspektív môže priniesť pozitívne synergické efekty a adekvátne riešenia. Navyše, dlhodobé a udržateľné riešenia v oblasti podpory sociálneho začlenenia a boja proti chudobe si vyžadujú určitú mieru spoločenského konsenzu naprieč jednotlivými časťami spoločnosti. Popri tom možno identifikovať ešte niekoľko ďalších dôvodov podpory spolupráce rôznorodých aktérov⁵²:

- ✓ Posilnenie horizontálnej koordinácie politik prostredníctvom zapojenia aktérov pokrývajúcich *rôzne oblasti* verejnej politiky a posilnenie vertikálnej koordinácie politik prostredníctvom zapojenia aktérov z *rôznych úrovní* vládnutia.
- ✓ Zvýšenie legitimity prostredníctvom participácie aktérov reprezentujúcich rôzne časti spoločnosti.
- ✓ Identifikácia nových tém, napätí, výziev, ktoré so sebou prináša pluralita perspektív. V tomto ohľade je dôležitá participácia ľudí, ktorí zažívajú chudobu alebo sociálne vylúčenie. Tým sa zároveň posilňuje podpora práv ohrozených skupín a ich nárokov na plnohodnotné sociálne občianstvo.

Spolupráca v oblasti sociálneho začlenenia a boja proti chudobe je jadrom európskeho projektu, čo sa odzrkadľuje aj v stratégii Európa 2020. Tá kladie veľký dôraz na proces konzultácií a zapojenie kľúčových aktérov do prípravy, implementácie a monitorovania opatrení a nástrojov (vrátane strategických a koncepčných dokumentov a správ). Oznámenie Komisie⁵³ z roku 2010, ktoré sa týka stratégie Európa 2020, artikulovalo potrebu podieľať sa na kolektívnej i individuálnej zodpovednosti za boj proti chudobe a budovať princíp partnerstva, na ktorom by sa mali „podieľať všetky vnútroštátne, regionálne a miestne orgány, v úzkej spolupráci s parlamentmi, ako aj so sociálnymi partnermi a zástupcami občianskej spoločnosti a prispievať tak k vypracovaniu vnútroštátnych reformných programov, ako aj k ich vykonávaniu“.

Spolupráca a zapojenie rôznych aktérov do politik sociálneho začlenenia bola v rámci stratégie Európa 2020 podporená jednou zo siedmich hlavných iniciatív, ktorou je Európska platforma na boj proti chudobe. Cieľom tejto iniciatívy je „zabezpečiť hospodársku, sociálnu a územnú súdržnosť, zvyšovať povedomie a uznať základné práva ľudí žijúcich v chudobe a čeliacich sociálnemu vylúčeniu, umožniť im dôstojný život a aktívnu účasť na živote spoločnosti“.⁵⁴ Tomu zodpovedajú aj realizované aktivity, medzi ktoré patrí aj podpora implementácia sociálnych reforiem v členských štátov v spolupráci s občianskou

---

⁵² Podľa Fraser (2014, 3-4).

⁵³ Oznámenie Komisie COM (2010): Európa 2020. Stratégia na zabezpečenie inteligentného, udržateľného a inkluzívneho rastu. Brussels: European Commission.

⁵⁴ Podľa Oznámenia Komisie COM (2010).

spoločnosťou. Dôležitá úloha katalyzátora sa pripisuje zapojeniu ľudí priamo zažívajúcich chudobu alebo sociálne vylúčenie.

Spolupráca rôznych partnerov v boji proti chudobe a sociálnemu vylúčeniu je v rámci EÚ podporovaná prostredníctvom tzv. „sociálnej“ Otvorenej metódy koordinácie (OMK), ktorá predstavuje nástroj koordinácie politik prostredníctvom vzájomného učenia sa, porovnávaní a výmeny skúseností, to všetko rámcované spoločnými cieľmi (reflektujúcimi spoločné hodnoty, indikátormi a procesom monitorovania). Hoci je OMK zameraná najmä na spoluprácu a výmenu skúseností medzi členskými krajinami EÚ, veľký dôraz sa kladie aj na zapojenie predstaviteľov občianskej spoločnosti, regionálnych a lokálnych samospráv a pod. s cieľom zvýšiť kvalitu a účinnosť prijímaných rozhodnutí, ako aj kvalitu a účinnosť ich implementácie. Zapojenie týchto aktérov je kľúčové pri tvorbe strategických materiálov, ktoré prinášajú dlhodobjšiu víziu a systematickejší pohľad na spôsoby riešenia problémov spojených s chudobou a sociálnym vylúčením.

Spolupráca a komunikácia partnerov v sociálnej oblasti má v Slovenskej republike pevné miesto ako nástroj sociálneho zmieru a sociálnej súdržnosti. Silné inštitucionálne ukotvenie má sociálny dialóg medzi štátom, zamestnávateľmi a zamestnancami, ktorý sa odohráva v Hospodárskej a sociálnej rade SR, zriadenej zákonom č.103/2007 Z.z. ako konzultačný a dohodovací orgán vlády a sociálnych partnerov na celoštátnej úrovni. V oblasti ochrany a podpory ľudských práv (vrátane práv sociálnych) je aktívna Rada vlády SR pre ľudské práva, národnostné menšiny a rodovú rovnosť a najmä jej výbory zaoberajúce sa špecifickými skupinami, ktoré vyžadujú ochranu pred sociálnymi rizikami a znevýhodneniami. Patrí sem Výbor pre osoby so zdravotným postihnutím, Výbor pre deti a mládež a Výbor pre rodovú rovnosť. Procesy aktívneho starnutia a podporu práv a dôstojnosti starších občanov zastrešuje Rada vlády SR pre práva seniorov a prispôsobovanie verejných politik procesu starnutia populácie, ktorá vznikla transformáciou z Výboru pre seniorov v roku 2014. Všetky tieto platformy majú spoločné to, že na ich činnosti sa podieľajú zástupcovia rôznych sektorov spoločnosti, vrátane zástupcov organizácií zaoberajúcimi sa danou problematikou, zástupcov miest a obcí či akademickej sféry.

Popri tom netreba zabúdať na otvorenosť legislatívneho procesu, ktorá umožňuje zapojenie sa do pripomienkovania noriem a dokumentov a zohľadnenie relevantných stanovísk. Otvorenosť legislatívneho procesu zvyšuje transparentnosť a prispieva k vyrovnávaniu šancí na ovplyvňovanie výslednej podoby právnych noriem. Uvedená inštitucionálna architektúra (inštitucionalizované platformy a otvorenosť legislatívneho procesu) predstavuje základ, na ktorom možno rozvíjať spoluprácu v oblasti sociálneho začlenenia a boja proti chudobe.

5.2. Zámery

Európska komisia vo viacerých svojich dokumentoch konštatovala slabú, respektíve obmedzenú participáciu a spoluprácu relevantných aktérov, ako aj negatívne dopady tejto situácie na kvalitu strategických prístupov v oblasti sociálneho začleňovania. Národná rámcová stratégia podpory sociálneho začlenenia a boja proti chudobe to vníma ako výzvu a jej cieľom je predstaviť niekoľko ideí, ktoré by mohli prispieť k zlepšeniu spolupráce všetkých subjektov, ktoré majú záujem o podporu procesov sociálneho začleňovania a boja

proti chudobe. Návrhy sa týkajú troch prierezových aspektov spolupráce a vzájomnej komunikácie:

- Podpora komunikácie relevantných aktérov pri príprave legislatívnych noriem a koncepčných a strategických dokumentov týkajúcich sa sociálneho začlenenia a boja proti chudobe.
- Podpora zapojenia relevantných aktérov do procesov monitorovania a hodnotenia.
- Podpora aktivít, ktoré prispievajú k výmene poznatkov a skúseností medzi relevantnými aktérmi.

Jedným z krokov, ktorý podporí všetky tri aspekty komunikácie a spolupráce, je zámer túto komunikáciu a spoluprácu určitým spôsobom inštitucionalizovať. Skúsenosti z iných krajín ukazujú, že inštitucionalizovaná platforma pre diskusiu, výmenu skúseností a poznatkov môže prispieť tak k účinnosti a efektívnosti politik, ako aj k zvýšeniu ich legitimity. Z týchto dôvodov sa v najbližšom období vyhodnotí zámer zriadiť **Fórum pre sociálne začlenenie** (FSZ), ktoré by malo rozšíriť priestor pre spoločné hľadanie vhodných riešení. Detailné charakteristiky ohľadne organizácie a fungovania tejto platformy budú špecifikované Ministerstvom práce, sociálnych vecí a rodiny SR (MSPVR SR) na základe diskusie s odborníkmi, sociálnymi partnermi a ďalšími subjektmi. Na tomto mieste možno uviesť niekoľko základných definičných skutočností.

- Fórum pre sociálne začlenenie by bolo zriadené ako diskusný a poradný orgán v oblasti sociálneho začlenenia a boja proti chudobe pri Úrade vlády Slovenskej republiky (aby sa zabezpečila jeho nadrezortnosť a medzirezortná spolupráca).
- Predmetom činnosti Fóra pre sociálne začlenenie by bola diskusia a výmena poznatkov ohľadne strategického smerovania politik sociálneho začlenenia a boja proti chudoba v SR. Táto činnosť by súvisela s prípravou strategických a koncepčných dokumentov v danej oblasti.
- Predmetom činnosti Fóra pre sociálne začlenenie by bola diskusia a výmena poznatkov ohľadne zverejnených zámerov pripraviť strategické materiály, zákony, všeobecne záväzné predpisy a ďalšie opatrenia, u ktorých možno odôvodnene predpokladať zásadný dosah na sociálnu súdržnosť spoločnosti, sociálne začlenenie rizikových skupín a boj proti chudobe.
- Predmetom činnosti Fóra pre sociálne začlenenie by bola aj diskusia, výmena poznatkov ohľadne trendov v indikátoroch chudoby a sociálneho vylúčenia, identifikovaným v súvislosti s prípravou strategických materiálov alebo pravidelných sociálnych správ.
- Fórum pre sociálne začlenenie by predstavovalo platformu, ktorá by sa podieľala na verejnej diskusii ohľadne príspevku Slovenskej republiky k sociálnej dimenzii EÚ pre obdobie predsedníctva Slovenska v Rade EÚ.
- Zloženie Fóra pre sociálne začlenenie bude odrážať snahu o budovanie partnerstva medzi štátom a spoločnosťou. Členmi by boli zástupcovia jednotlivých ministerstiev, zástupcovia Ústredia práce, sociálnych vecí a rodiny, Sociálnej poisťovne, sociálnych partnerov, združenia samosprávnych krajov, Združenia miest a obcí, Únie miest Slovenska a zástupcovia relevantných mimovládnych organizácií. Zastúpenie mimovládnych organizácií bude odrážať viacdimenziálnosť chudoby a sociálneho

vylúčenia a rôznorodosť rizikových skupín, ako aj kombináciu a kumuláciu znevýhodnení.

Hlavným cieľom ustanovenia Fóra pre sociálne začlenenie by malo byť vytvorenie priaznivého prostredia pre účinnú spoluprácu štátu a zástupcov rôznych oblastí spoločenského života (s tým, že nebude dochádzať k zdvojovaniu aktivít s už existujúcimi inštitucionalizovanými platformami). V rámci Fóra bude vytvorená možnosť podporiť výročné stretnutia/konferencie venované určitému okruhu tém, na ktoré môžu byť prizvaní aj experti a expertky, ktorí sú v daných témach aktívni a všeobecne rešpektovaní. Výročné stretnutia/konferencie by priniesli podklady, odporúčania pre formuláciu dlhodobých zámerov i konkrétnych opatrení. Ďalej, Fórum pre sociálne začlenenie by vytváralo priestor pre zapojenie sa relevantných aktérov do procesov monitorovania trendov v oblasti sociálneho začlenenia a boja proti chudobe. To by mala posilniť aj skutočnosť, že Fórum bude priestorom, kde budú diskutované pravidelne publikované Správy o sociálnej situácii obyvateľstva SR, dávajúc dôraz práve na perspektívu sociálneho začlenenia a redukcie chudoby.

Posilnenie odbornej základne komunikácie a spolupráce subjektov aktívnych v oblasti sociálneho začlenenia a boja proti chudobe bude podporené zámerom zriadiť stálu pracovnú skupinu pri Fóre pre sociálne začlenenie. Stála pracovná skupina by pozostávala zo zástupcov Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny SR, Ústredia práce, sociálnych vecí a rodiny SR, Štatistického úradu SR, Inštitútu pre výskum práce a rodiny, Slovenskej akadémie vied, vybraných vysokých škôl a odborných garantov relevantných mimovládnych organizácií. Jej cieľom by bolo pravidelné vyhodnocovanie kľúčových trendov v oblasti sociálneho začlenenia a boja proti chudobe pre účely zriaďovateľa Fóra pre sociálne začlenenie - MPSVR SR a pre činnosť samotného Fóra, ak to bude zriaďovateľ, resp. predsedníctvo Fóra vyžadovať. Stála pracovná skupina by vyhodnocovala zmeny v kľúčových ukazovateľoch, determinanty vývoja a bude formulovať podklady pre činnosť Fóra pre sociálne začlenenia ako aj podklady pre MPSVR SR. Zároveň by bola v kontakte so zástupcami ďalších ministerstiev a orgánov ústrednej štátnej správy pre potreby výmeny poznatkov a podkladov v prípade prípravy strategických dokumentov alebo zákonov s dosahom na sociálne začlenenie a redukciu chudoby.

Uvedené zámery vytvárajú priestor pre podporu zapojenia kľúčových aktérov do procesov tvorby, implementácie a hodnotenia politík sociálneho začleňovania, vrátane prípravy strategických a koncepčných dokumentov. Ich špecifikácia bude upravená na základe širšej diskusie a zohľadnení činnosti ďalších poradných orgánov fungujúcich v príbuzných oblastiach.

PRÍLOHA 1

Zoznam vnútroštátnych predpisov

Pracovná legislatíva

Zákon č.311/2001 Z.z. – Zákonník práce

Zákon č. 663/2007 Z.z. o minimálnej mzde

Zákon č.2/1991 Z.z. o kolektívnom vyjednávaní

Zákon č.5/2004 Z.z. o službách zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Zákon č.124/2006 Z.z. o bezpečnosti a ochrane zdravia pri práci a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Zákon č.125/2006 Z.z. o inšpekcii práce a o zmene a doplnení zákona č.82/2005 Z.z. o nelegálnej práci a nelegálnom zamestnávaní a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Zákon č.82/2005 o nelegálnej práci a nelegálnom zamestnávaní a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Sociálna legislatíva

Zákon č.305/2005 Z.z. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Zákon č.447/2008 Z.z. o peňažných príspevkoch na kompenzáciu ťažkého zdravotného postihnutia a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Zákon č.417/2013 Z.z. o pomoci v hmotnej núdzi a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Zákon č.601/2003 Z.z. o životnom minime a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Zákon č.448/2008 Z.z. o sociálnych službách a o zmene a doplnení zákona č.455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní

Zákon č.383/2013 o príspevku pri narodení dieťaťa a príspevku na viac súčasne narodených detí a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Zákon č.238/1998 Z.z. o príspevku na pohreb

Zákon č.600/2003 Z.z. o prídavku na dieťa a o zmene a doplnení zákona č. 461/2003 Z.z. o sociálnom poistení

Zákon č.627/2005 Z.z. o príspevkoch na podporu náhradnej starostlivosti o dieťa

Zákon č.201/2008 Z.z. o náhradnom výživnom a o zmene a doplnení zákona č.36/2005 Z.z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení nálezov Ústavného súdu Slovenskej republiky č. 615/2006 Z.z.

Zákon č.561/2008 Z.z. o príspevku na starostlivosť o dieťa a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Zákon č.571/2009 Z.z. o rodičovskom príspevku a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Zákon č.274/2007 Z.z. o príplatku k dôchodku politickým väzňom

Zákon č.544/2010 Z.z. o dotáciách v pôsobnosti Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky

Zákon č.592/2006 Z.z. o poskytovaní vianočného príspevku niektorým poberateľom dôchodku a o doplnení niektorých zákonov

Sociálne poistenie a dôchodkové sporenie

Zákon č.461/2003 Z.z. o sociálnom poistení

Zákon č.43/2004 Z.z. o starobnom dôchodkovom sporení a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Zákon č.650/2004 Z.z. o doplnkovom dôchodkovom sporení a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Zákon č.462/2003 Z.z. o náhrade príjmu pri dočasnej pracovnej neschopnosti zamestnanca a o zmene a doplnení niektorých zákonov

PRÍLOHA 2

Štruktúra výberového súboru podľa vybraných znakov (v %) – výskum *Spoločenská klíma vo vzťahu k podpore sociálneho začleňovania a boja proti chudobe*

	Spolu	Muži	Ženy
Spolu	100,0	48,3	51,7
Vek:			
- do 35 rokov	34,0	35,2	32,9
- 36-55 rokov	35,2	36,9	33,6
- 56 a viac rokov	30,8	27,9	33,6
Vzdelanie:			
ZŠ	3,1	2,5	3,7
SŠ bez maturity	42,7	46,4	39,3
SŠ s maturitou	34,4	31,0	37,5
VŠ	19,8	20,1	19,5
Ekonomická aktivita:			
študent	6,3	6,6	6,0
pracujúci/a - živnostník alebo podnikateľ	8,3	11,8	5,0
pracujúci/a - zamestnanec v trvalom pracovnom pomere	34,2	34,0	34,4
pracujúci/a - zamestnanec na dobu určitú	11,6	11,8	11,4
pracujúci/a inak	3,0	3,6	2,5
pracujúci/a - starobný/á dôchodca/-kyňa	2,0	1,4	2,5
pracujúci/a - invalidný/á dôchodca/-kyňa	1,0	1,1	1,0
nepracujúci/a - starobný/á dôchodca/-kyňa	19,3	17,7	20,9
nepracujúci/a - invalidný/á dôchodca/-kyňa	3,1	3,2	3,0
nezamestnaný/á	7,0	8,4	5,7
na materskej alebo rodičovskej dovolenke	3,5	-	6,7
v domácnosti	0,1	-	0,2
ošetrojúci/a člena rodiny	0,6	0,4	0,8